

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Oliver Nahkur

**ISIKUTEVAHELISTE SUHETE DESTRUKTIIVSE KONFLIKTSUSE INDEKSI
KONSTRUEERIMINE JA VALIDEERIMINE**

Magistritöö

Juhendajad: *Filos dr Rein Taagepera*

MA Rein Murakas

Tartu 2014

ABSTRACT

A Construction and Validation of Destructive Interpersonal Conflict Index

Oliver Nahkur

The goal of the present study is to construct and validate an index for comparative measurement of the level of destructive interpersonal conflict in a set of world societies. It combines two bundles of features: those conducive to conflict, and those resulting from conflict. I used 7+3 indicators to measure destructive interpersonal conflict, and a standardization was used to normalize those indicators.

To validate this index, I computed indices for the periods 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004, 2005-2007 and 2008-2010. The number of societies varied between 28 in 1989-1993 to 48 in 1994-1999. The index differentiates between African, former communist, South Asian, Latin America, Confucian countries and European Catholic, English speaking, European Protestant societies. Results largely agree with Inglehart's scores for "survival-self-expression" dimension derived from World Value Survey and Hofstede's scores for „uncertainty avoidance“, „indulgence-restraint“, „power distance“ and „individualism-collectivism“ dimension.

The components of the index show good internal validation level and external validation was quite successful too. Still, firm conclusions would be premature. The author has formulated several steps in order to improve on this index in the future.

Key words: conflict, interpersonal conflict, destructive, measurement tools, indices.

SISUKORD

ABSTRACT	2
SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE JA EESMÄRKIDE SÕNASTAMINE	7
1.1. Isikutevahelise konflikti mõistest	7
1.2. Isikutevahelised destruktiivsed konfliktid	8
1.3. Isikutevaheliste konfliktide teooriatest	9
1.3.1. Välja teooria	9
1.3.2. Zilmani ärrituse ülekandumise teooria	10
1.3.3. Konflikti etapi teooria	10
1.4. Käitumine konfliktiolukordades	11
1.4.1 Konflikti destruktiivsed strateegiad	12
1.4.2 Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: üldine raamistik	15
1.4.3 Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: suhtekliima	18
1.5. Isikutevaheline destruktiivne konflikt ja ühiskonna tasand	19
1.6. Suhete konfliktsuse makrotasandi mõõteinstrumentid	20
1.6.1 Esialgne isikutevaheliste suhete konfliktsuse indeks	23
1.6.2. Töö eesmärgid	25
2. ISIKUTEVAHELISTE SUHETE DESTRUKTIIVSE KONFLIKTSUSE INDEKSI KONSTRUEERIMINE	27
2.1. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse indeks	27
2.2. ISDK ja EISK indeksite võrdlus	31
2.3. Konflikti kategooriate ja nende valdkondade seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega	33
2.4. Eeldusindikaatorite seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega	34
2.5. Tagajärje indikaatorite seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega	37
2.6. ISDK indeksi arvutamisest	40
3. ISDK INDEKSI VALIDEERIMINE, EDASINE ARENDAMINE JA KASUTAMINE	44
3.1. Valideerimisest	44
3.2. ISDK indeksi sisevalideerimine	45
3.2.1. Indikaatorite omavahelised seosed	45
3.2.2. Eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite seosed vastavate indeksitega	48
3.2.3. Indikaatorite seosed ISDK indeksiga	50
3.2.4. Eelduste ja tagajärgede indeksi seos ISDK indeksiga	51
3.2.5. Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede kooskõla	52
3.2.6. ISDK indeksi sisemine toimivus: kokkuvõttev ülevaade	55
3.2.7. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taseme muutused ajas	56
3.3. ISDK indeksi välisvalideerimine	60
3.4. EISK indeksi ja ISDK indeksi tulemuste kooskõla	66
3.5. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase: ühiskonnatüüpide võrdlus	68
3.5.1. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase: võrdlus Ingleharti kultuuripiirkondades	68
3.5.2. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase: võrdlus Hofstede kultuuridimensioonides	73
3.6. ISDK indeksi edasise arendamise ja kasutamise võimalusi	77
4. KOKKUVÕTE	80

KASUTATUD KIRJANDUS.....	81
LISAD	90
Lisa 1. Heise partneri vägivalda ökoloogiline raamistik	90
Lisa 2. ISDK indeksi väärtused ajaperiooditi standardhälbeühikutes	91
Lisa 3. ISDK indeksi väärtused periooditi järjestuse meetodi alusel	93
Lisa 4. ISDK indeksi ja komponentide vahelised korrelatsioonid (standardhälbeühikute alusel).....	95
Lisa 5. ISDK eelduste ja tagajärgede indeksite vahelised seosed	100
Lisa 6. Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase Ingleharti kultuuripiirkondades	104
Lisa 7. Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase ja ebakindluse vältimine...	106

SISSEJUHATUS

Antud töö taustana on oluline märkida, et pean oluliseks suhtlemiskultuuri arendamist Eestis. Lennart Meri idee konfliktiennetuse teaduskeskuse loomisest olen Mare Taagepera eeskujul ja innustusel võtnud endale täitmiseks. Siinne töö on üks konkreetne samm selles suunas.

Isikutevahelise konflikti puhul on tegemist abstraktse nähtusega. Tarbetu konfliktsusega tegelemiseks, sh selle ennetamiseks, tuleks paremini mõista vastava probleemi ulatust, põhjusi jne. Mulle teadaolevalt puudub hetkel üldtunnustatud isikutevahelist konflikti, sh destruktiivsete suhtekonfliktide, määra ühiskonna tasandil mõõtev instrument. Oma bakalaureusetöö (Nahkur 2011) raames töötasin 13 Euroopa ühiskonna andmete alusel välja esialgse isikutevahelise suhete konfliktsuse indeksi (lühendina EISK indeks) aastate 2004, 2006 ja 2008 kohta. Vastav indeks pälvis muuhulgas Eesti Teaduste Akadeemia tunnustuse. Suhete konfliktsuse mõõtmise edasise arendamise seisukohalt pean EISK indeksi selgeks puuduseks selle loomise aluseks olevate ühiskondade vähesust, nende vähest varieeruvust nii ruumiliselt kui ajaliselt. Antud töö esimeseks eesmärgiks on valdkonna teoreetilistest ja empiirilistest teadmistest ning andmete olemasolust lähtuvalt konstrueerida uus, isikutevaheliste suhete destruktiivset konfliktsust ühiskonna tasandil mõõtev indeks (lühendina ISDK indeks), mis põhineb enamate ning aeg-ruumiliselt suurema variatiivsusega ühiskondade andmetel. Töö teiseks eesmärgiks on uue indeksi usaldusväarsuse välja selgitamine ehk valideerimine.

Töö esimeses osas annan teoreetilise ja empiirilise ülevaate isikutevahelisest konfliktist, käitumisest konflikti olukorras ning seda mõjutavatest teguritest. Keskendun isikutevahelistele destruktiivsetele konfliktidele. Et tegemist on metodoloogilise tööga, on valdkonna sisulisi teadmisi rakendatud mõõdiku loome tarbeks. Samuti kirjeldan isikutevaheliste destruktiivsete konfliktide seost ühiskonna tasandiga ning annan ülevaate suhete konfliktsuse makro tasandi mõõteinstrumentidest, sh EISK indeksist.

Teises osas konstrueerin teoreetiliste ja empiiriliste teadmiste ning andmetele seatud kriteeriumide alusel ISDK indeksi, millega mõõta isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taset konkreetses ühiskonnas. Seejuures toon välja põhilised muudatused

võrreldes EISK indeksiga. Lisaks selgitan indeksi komponentide seoseid isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsusega ja ISDK indeksi arvutamise viisi.

Kolmandas osas keskendun ISDK indeksi valideerimisele. Esmalt viin läbi sisevalideerimise, s.t uurin uue indeksi komponentide omavahelisi seoseid ja indeksi väärtuste muutlikkust ajateljel. Järgnevalt läbi viidud välisvalideerimise käigus uurin ISDK indeksi seoseid vahetult isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsusega seotud tunnustega. Samuti vaatlen ISDK ja EISK indeksi tulemuste kooskõla. Lisaks selgitan ISDK indeksi tulemuste loogilisust ühiskonnatüüpide võrdluse kaudu. Lõpuks pakun välja edaspidiseid tegevussuundi ja –samme indeksi edasiseks arendamiseks ja kasutamiseks.

Töö valmimist silmas pidades, tahaksin tänada oma juhendajaid Rein Murakat ja Rein Taagepera ning lisaks veel Liina-Mai Toodingut ja Signe Almat.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE JA EESMÄRKIDE SÖNASTAMINE

1.1. Isikutevahelise konflikti mõistest

Isikutevahelisele konfliktile on pakutud mitmeid definitsioone, mis lähtuvad erinevatest lähenemisnurkadest. Täpsemalt saab nendega tutvuda minu bakalaureusetöö (Nahkur 2011) peatükis „Konflikti mõistest“.

Antud töös lähtun Cahn ja Abigaili (2007: 3) mõistemääratlusest, mille kohaselt isikutevaheline ehk suhtekonflikt on **problemaatiline olukord** järgnevate rõhuasetustega:

- konflikti osapooled on vastastikusel sõltuvuses;
- osapooled tajuvad, et nad püüdlevad ühildamatute eesmärkide poole või et nad pooldavad kokkusobimatuid vahendeid ühise eesmärgini jõudmiseks;
- tegutsemata (ignoreerimise) korral omab tajutud kokkusobimatus potentsiaali mõjutada suhet ebasoodsalt;
- esineb pakiline vajadus erimeelsuse olukord lahendada.

Vastavast määratlusest järeldub, et isikutevahelised konfliktid on varasemas suhtes olevate osapoolte, s.t isikutevahelised probleemolukorrad. Isikutevahelistes suhetes on osapooled üksteisest sõltuvad hulga emotsionaalsete, psühholoogiliste ja materiaalsete ressursside osas (Folger jt. 2005: 7). Isikutevahelised konfliktid hõlmavad pigem inimesi, kellest hoolime ning rohkem n.-ö. isiklikumaid teemasid (Cahn, Abigail 2007: 2). S.t eelkõige on tegemist osapoolte jaoks olulise, säilitamist väärt suhtega. Seepärast võib isikutevahelisi konflikte nimetada ka suhtekonfliktideks. Seega on tegemist eelkõige „meie“ sisese, mitte „meie“ ja „nemad“ vahelise konfliktiga. Osapooled peavad arvestama sellega, et neil tuleb ka edaspidi kokku puutuda. „Meie“ all peetakse silmas selle laiemat tähendust. Näiteks on leitud (Eller 2006: 147), et meeste poolt domineeritud ühiskondades ei arva mõned egoistlikumad mehed enda naist või lapsi „meie“ hulka.

Ühildamatute eesmärkide ja vahendite tajumine võib osapool(t)es tekitada tunde, et teine häirib tema püüdluste saavutamist või et ta on rikkunud suhtele seatud ootusi (Cahn, Abigail 2007: 5). Lisaks on oluline rõhutada, et silmas peetakse probleemolukordi, kus vastuolu tajuvad mõlemad suhte osapooled ning selle lahendamata jätmise pigem kahjustab osapooltevahelist suhet.

Antud konfliktimääratlus hõlmab ka n.-ö. varjatuid suhtekonflikte (samas: 3). Näiteks võib konfliktiolukorras esineda osapooltevahelise „sõnasõja” asemel tahtlik verbaalsest suhtlusest hoidumine. Näiteks on isikutevahelist konflikti defineeritud muuhulgas kui „väljendatud/sõnadesse pandud võitlust” (*expressed struggle*) (Wilmot, Hocker 2007: 41) või „konflikti vastastikust toimet/vastasmõju” (*conflict interaction*) (Folger jt. 2005: 4). Viimased viitavad aga konfliktile kui selgelt nähtavale konstruktile (Cahn, Abigail 2007: 3).

1.2. Isikutevahelised destruktiivsed konfliktid

Isikutevahelisi konflikte saab liigitada nende eri tunnuste põhjal. Antud töö kontekstis omab enim tähendust isikutevaheliste konfliktide liigitamine nende arengu ja tulemuse iseloomu põhjal. Täpsemalt saab erinevate liigitustega tutvuda minu bakalaureusetöö peatükis „Konfliktide liigitused“ (Nahkur 2011).

Konflikti arengu ja tulemuse iseloomu põhjal võib konflikte määratleda produktiivsete ja destruktiivsetena (Folger jt 2005: 8). Antud töö fookuses on **isikutevahelised destruktiivsed konfliktid** ehk konfliktid, mis avalduvad isikutevahelistes suhetes ning mida iseloomustab destruktiivne konfliktiprotsess ja/või tulem. Isikutevahelised destruktiivsed konfliktid on suhet lõhkuvad probleemolukorrad.

Destruktiivsele suhtekonfliktile on iseloomulik konflikti eskaleerumine punktini, kus ta tihti n.-ö. eraldub esialgsest põhjusest ja hakkab oma elu elama (Cahn, Abigail 2007: 15). Eskaleerumine võib väljenduda näiteks negatiivsete tunnete intensiivsuse kasvamisest ja vägivalda kasutamises. Isikutevaheline vägivald, füüsiline agressioon, kuritarvitavad suhted (*abusive relationships*) on äärmuslikud isikutevahelise konflikti liigid (samas: 11). Destruktiivsele konfliktile võib omane olla ka osapool(t)e hoidumine tajutud vastuolu väljendamisest või konflikti lahendamise protsessis enda mõtete, tunnete ja vajaduste

väljendamisest (vt täpsemalt peatükist „Isikutevaheliste konfliktide teooriatest“ konflikti etapi teooriat ja peatükki „Konflikti destruktiivsed strateegiad“).

Isikutevahelised destruktiivsed konfliktid võivad avalduda erinevates suhtekontekstides. Näiteks hõlmavad destruktiivsed suhtekonfliktid endas järgnevaid konstrukte: perevägivald (*family/domestic violence*), sh intiimpartnerite (*intimate partner violence*), lapse ja vanema ning laste omavaheline (*sibling violence*) jne vägivald; vägivald sugu- ja hõimkonnas; vägivald kogukonnas (sh naabriga, huvialaseltsi liikmega jne); vägivald töökohal (*workplace violence*), sh töötaja-töötaja ja ülemuse-alluva vaheline; koolivägivald (*school violence*), sh õpilase-õpilase, õpilase-koolitöötaja ja koolitöötaja-koolitöötaja vaheline; vägivald teistes institutsioonides (nt hoolekande- ja rehabilitatsiooniasutuste elanike vahel); vägivald internetis.

Näide isikutevahelisest destruktiivsest konfliktist on toodud peatükis 2.1 „Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse indeks“.

1.3. Isikutevaheliste konfliktide teooriatest

Isikutevaheliste konfliktide teket ja arengut aitavad seletada mitmed teooriad. Siinkohal on käsitletud antud töö jaoks kesksemaid teooriaid. Põhjalikum teooriate ülevaade on toodud Nahkur (2011) peatükis „Isikutevaheliste konfliktide teooriad“.

1.3.1. Välja teooria

Kurt Lewini (1951) välja teooria järgi saab inimese käitumist¹, sh käitumist konfliktiolukorras, seletada järgneva valemi abil.

$$\text{Käitumine} = f(\text{isik, keskkond})$$

Seega on inimese käitumine mõjutatud tema isikuliste ja keskkonnategurite poolt. Keskkonda, mida inimene enda ümber tajub, nimetab Lewin (1951) elu ruumiks (*life-space*). Teooria kohaselt võib käitumist kujutada liikumisena läbi elu ruumi, olles samal ajal mõjutatud erinevatest jõuväljadest. Elu ruum sisaldab inimesele oluliste eesmärkide kontseptsiooni ja takistusi ning tingimusi, mida peab ületama, et eesmärkideni jõuda. Elu ruum on paika

¹ Käitumine, mis on mingilgi määral käituja kontrolli all.

pandud lähtuvalt sellest, kuidas inimene maailma vastaval ajahetkel tajub. Elu ruumi seisund (*state*) konkreetsel ajahetkel mõjutab inimese käitumist. Seejuures on elu ruumi üldiseks tunnuseks tema kliima. (Lewin 1951) Täpsemalt on kliima mõju konflikti osapoolte käitumisele käsitletud alapeatükis 1.4.3 „Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: suhtekliima“.

1.3.2. Zilmanni ärrituse ülekandumise teooria

Vastava teooria kohaselt kandub teatud olukorra põhjustatud ärevus üle teistele ärritusega mitteseotud olukordadele. Inimese sisepinge n.-ö. levib ja võimendab emotsionaalseid reaktsioone ka teistes situatsioonides. (Zilmann 1988)

1.3.3. Konflikti etapi teooria

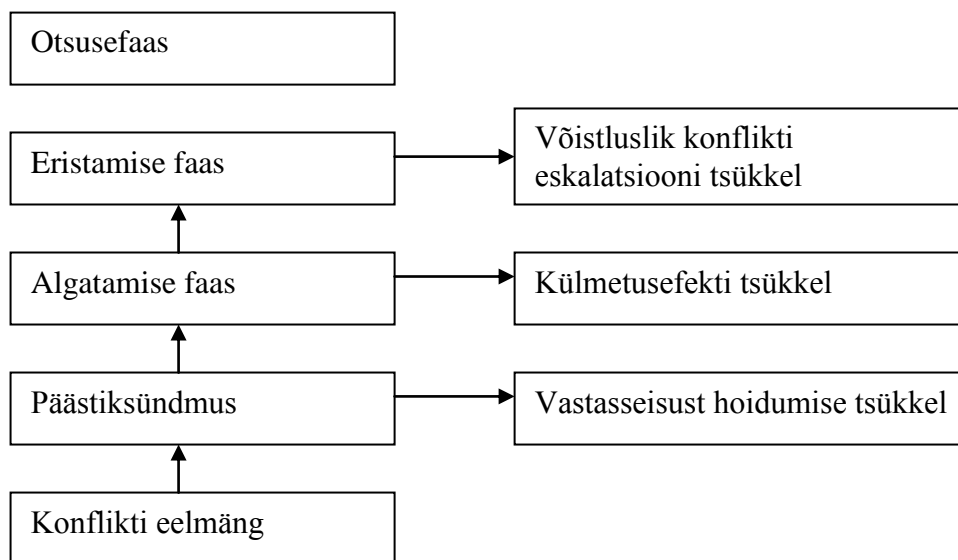
Konflikti etapi teooria käsitleb konflikti protsessina, mis areneb aja jooksul küllaltki ennustataval viisil ja läbi äratuntavate interaktsiooni etappide (Cahn, Abigail 2007: 153, 154) Saame eristada edukalt ja edutult lahendatud konflikte. Antud töö fookust arvestades keskendume edutult lahendatud konfliktidele.

Nimelt takerduvad edutult lahendatud konfliktid destruktiivsetesse tsüklitesse. Eristatakse järgnevat kolme destruktiivset konflikti tsüklit: vastasseisust hoidumise tsükel, külmetusefekti tsükel ja võistluslik konflikti eskalatsiooni tsükel (samas: 164). Iga eelpool nimetatud tsükel saab alguse erinevast konflikti etapist (vt joonis 1 – paremal).

Iga konflikt saab alguse teatud eelduste olemasolul. Konflikti eelmängu etapp kujutab endast järgnevate konflikti eelduste olemasolu: konfliktiolukorra osapooled; osapooltevaheline suhe (võib varieeruda nt. lähedusastme poolest) ja nende konflikti ajalugu; konfliktiolukorra füüsiline ja sotsiaalne keskkond (samas). Sellele järgneb n.-ö. päästiksündmuse etapp. See väljendub käitumises, millele „vähemalt üks osalistest konfliktiprotsessi jooksul viitab kui probleemi algusele” (samas: 158). **Vastasseisust hoidumine** tähendab aga tajutud vastuolu väljendamata jätmist. See avaldab suhtele pigem destruktiivset mõju.

Kui üks osapool teeb teisele teatavaks konflikti eksisteerimise, sh sõnastab omapoolse konflikti põhiküsimuse, on tegemist algatamise faasiga (samas: 159). Eeldatavasti peaks ka teine osapool endapoolse põhiküsimuse tõlgenduse välja pakkuma. **Külmutusefekti** tsüklis

varjab teine osapool tihti enda mõtteid, tundeid ja vajadusi aga teise inimese reaktsiooni kartuses (samas: 167). Nii väheneb osapooltevaheline kommunikatsioon, mis võib omakorda kaasa tuua pühendumuse vähenemise. Sarnaste korduvate tsüklite tulemusena võib suhe lõpuks katkeda. (samas: 168)

Joonis 1. Konflikti viis etappi ja võimalikud konflikti destruktiivsed tsüklid

Allikas: Cahn, Abigail 2007: 155

Juhul kui mõlemad osapooled on konflikti protsessis aktiivsed, jõutakse eristamise etapini. Siinkohal esitlevad mõlemad osapooled enda nägemust olukorrast ja võimalikest lahendustest. Omapoolseis järeleandmisi tegemata jõutakse võistlusliku **konflikti eskalatsiooni** tsükklisse. Võistlusliku konflikti eskalatsiooni tsükklis on osaliste eesmärgiks saanud võit-kaotus tulemus (samas: 169). Sellega suureneb oht, et osapooled kasutavad olukorraga toime tulemiseks vägivalda.

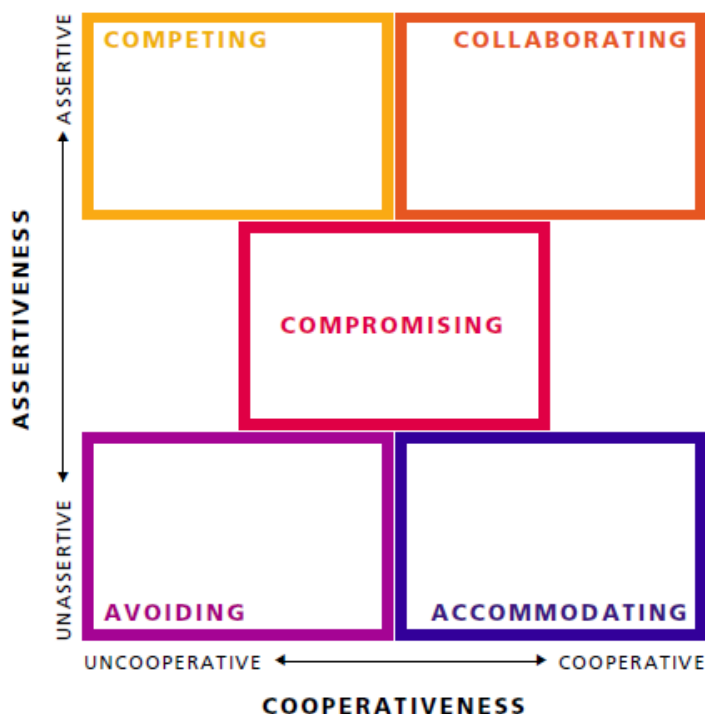
1.4. Käitumine konfliktiolukordades

Inimesed käituvad konfliktiolukordades erinevalt. Osad käituvad enamikes konfliktiolukordades ühtviisi, teised käituvad konkreetsest olukorrast lähtuvalt. Järgnevalt on käsitletud inimeste käitumistüüpe konfliktiolukordades. Samuti tegureid, mis mõjutavad inimeste käitumist konfliktiolukordades.

1.4.1 Konflikti destruktiivsed strateegiad

Konfliktiolukorras rakendatavate käitumisviiside kohta kasutatakse mõisteid konflikti strateegia ja taktika. Kui konflikti strateegia on üldine plaan konfliktiga tegelemiseks, siis konflikti taktika on spetsiifiline mõõdetav käitumine, mis suunab konflikti kulgu kooskõlas strateegiaga (Cahn, Abigail 2007: 78).

On välja pakutud mitmeid konflikti strateegiate tüpoloogiaid. Üheks levinumaks on Kilmanni ja Thomase (2008) konflikti strateegiate käsitus. Sellest tulenevalt eristatakse viit erinevat konflikti strateegiat, mida inimesed problemaatilistes olukordades kasutavad. Nendeks on vältimise, kohandumise, võitluse, kompromissi ja koostöö strateegiad. Neid viit strateegiat saame eristada kahel järgneval dimensioonil (vt joonis 2): (1) enesekindlus (*assertiveness*) ehk mil määral püüab inimene arvesse võtta enda muresid (*concerns*) ja (2) koostöövalmidus ehk mil määral püüab inimene arvesse võtta teise poole muresid. (Thomas, Kilmann 2008)

Joonis 2. Kilmanni ja Thomase konfliktistrateegiate jaotus

Allikas: Thomas, Kilmann 2008: 2

Vältimise strateegiat kasutavat inimest iseloomustab konfliktiolukorras vähene enesekindlus ja koostöövalmidus. See võib väljenduda selliste konflikti taktikate kasutamisenä nagu teise konflikti osapoollega füüsilise kontakti vältimine või vaikimine (vt tabel 1).

Tabel 1. Konflikti strateegiate seosed osapoolte eesmärkide, konflikti taktikate, personaalse ja suhte stressi ning arengutega

Konflikti strateegia	Eesmärk/tulem	Konflikti taktika	Stressi tasemed	Personaalne/suhte kasv
Vältimine	Kaotus-kaotus	Füüsilise kohaloleku puudumine või vaikimine	Kõrge personaalne stress/kõrge suhte stress	Madal eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu; personaalne/suhte kasv puudub
Kohanemine	Kaotus-võit	Loovutamine; segaduse tekitamisest hoidumine	Kõrge personaalne stress/madal suhte stress	Madal eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu; personaalne kasv puudub; partnerid kasvavad lahku (kõrge kasv ainult partneril)
Võitlus	Võit-kaotus	Isekas, vaidlushimuline	Madal personaalne stress/kõrge suhte stress	Kõrge eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu; enda kasv kõrge; partner kasvab lahku (partneril kasv puudub)
Kompromiss	Võit ja kaotus	Kauplemine	Mõõdukas tase mõlema stressitüübi osas	Mõõdukas eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu; mõõdukas personaalne ja suhte kasv
Koostöö	Võit-võit	Ennast ja teist toetav	Madal personaalne stress/madal suhte stress	Kõrge eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu; maksimaalne personaalne/suhte kasv

Allikas: Cahn, Abigail 2007: 81-85

Jäädes kindlaks vältimise strateegia kasutamisele, kaotavad sellest mõlemad konflikti osapooled. See toob kaasa kõrge personaalse ja suhte stressi taseme. Stressi hoidmine optimaalsel tasandil on aga eelduseks, mis võimaldab kindlustada pädevuse suhtlusolukordades (sh. konflikti olukordades) (samas: 204). Vältimise strateegia kasutamisega kaasneb ka madal eneseväärikuse tunne ja suhtega rahulolu ning isikuline ja suhte kasv puudub.

Inimene, kes kasutab konfliktiolukorras **kohanemise** strateegiat, iseloomustab madal enesekindlus ja kõrge koostöövalmidus. Vastava strateegia kasutaja püüab segaduse tekitamisest hoiduda ning jätab enda mured tahaplaanile. Nii on konflikti tulemuseks partneri võit. Erinevalt eelnevast strateegiast õnnestub suhte stressi tase hoida madalal, kuid seda kõrge personaalse stressi hinnaga. Kohanemise strateegia kasutajale on iseloomulik madal eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu. Selle kasutamine soodustab osapoolte teineteisest eemaldumist.

Võitluse strateegia kasutajale on iseloomulik kõrge enesekindlus ja madal koostöövalmidus. Vastava strateegia kasutaja käitumist iseloomustab isekus ja vaidlushimulisus ning tema eesmärgiks on teine osapool alistada. Sellega kaasneb madal personaalne, kuid kõrge suhte stress. Ehkki võitluse strateegiat kasutava inimese eneseväärikuse tunne ja suhte rahulolu on kõrge, kasvavad osapooled üksteisest lahku.

Eelneva põhjal võime järeldada, et vältimise, kohanemise ja võitluse strateegiate kasutamine muudavad suhtekonflikti destruktiiivseks. Kõiki kolme strateegiat võib käsitleda ka vägivallana selle laiemas mõttes – vältimise ja kohanemise strateegiaid eelkõige vägivallana enda, võitluse strateegiat vägivallana teise inimese suhtes. Vältimise strateegia kasutamine võib ka teise osapoolte suhtes vägivallaks osutada. Oluline on see, kuivõrd sagedasti ja intensiivselt destruktiiivseid suhtekonflikte suhtes kogetakse. N.ö halb suhe tähendab inimese jaoks kroonilist stressi (Taylor 2006: 173).

Kompromissi ja koostöö strateegiate kasutamine on produktiivsete konfliktide tunnus. Nende strateegiate seosed konflikti käitumise/taktikatega, eesmärgi/tulemiga, stressi tasemetega ja isikulise/suhte kasvuga on samuti esitatud tabelis 1.

1.4.2 Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: üldine raamistik

Nagu eelnevalt välja toodud (vt alapeatükki 1.3.1 „Välja teooria“), mõjutavad inimese käitumist nii tema isikulised kui keskkonna tegurid. Saame eristada kaudsemaid ning vahetumaid keskkonna ja isikute tasandi tegureid, mis suhtekonfliktide tekkimist ja arengut mõjutavad. Seejuures huvitavad meid tegurid, mis soodustavad osapoolte destruktiivset konfliktikäitumist.

Destruktiivsete suhtekonfliktide „isiku ja keskkonna tegurite koosmõju“ mudelid ja vahetud mõjutegurid

Iga destruktiivne suhtekonflikt leiab aset teatud tingimustes. On pakutud välja mitmeid mudeleid, mis aitavad seletada vägivalla teket suhetes, kusjuures oluline muutus leidis aset 1990ndate keskpaigas, kui mitmed teoreetikud hakkasid väärkohtlemises (*abuse*) „nägema“ kompleksset nähtust. Leiti, et väärkohtlemist peaks kontseptualiseerima kui mitmetasandilist nähtust, mis tekib personaalse, situatsioonilise ja sotsiaal-kultuurilise tasandi tegurite interaktsioonis. (Heise 2012: 50) Sellist lähenemist hakati nimetama „ökoloogiliseks raamistikuks“. Tegemist oli olulise arengusammuga vägivallauuringutes, sest vägivalla põhjusi hakati kontseptualiseerima tõenäosuslikena, mitte enam deterministlikena (*samas*). S.t erineva tasandi tegurite koosmõjus „tekib“ väärkohtlemise esinemise tõenäosus. Seejuures võib väärkohtlemine erinevates tingimustes aset leida erinevate tegurikoosluste ja radade (*pathways*) koandumisel. Näiteks võivad ühesugused geneetilised, personaalse ajaloo ja situatsioonilised tegurid olla piisavad tõukamaks ühte konkreetset inimest ühes sotsiaal-kultuurilises ja kogukondlikus tegevuspaigas (*setting*) kasutama oma partneri suhtes vägivalda, teises aga mitte.

Sellest raamistikust tulenevalt on järgnevalt esitatud kaks destruktiivse lähisuhte konflikti mudelit. Nendeks on Heise (2012) „redigeeritud partneri vägivalla ökoloogiline raamistik“ ja Stith jt (2004) versioon Duttoni „partneri vägivalla ökoloogilisest teooriast“. Mõlemal mudelil on omad tugevad ja nõrgad küljed.

Heise „redigeeritud partneri vägivalla ökoloogiline raamistik“ (vt skeemi lisast 1) võtab kokku senise tõendusbaasi lähisuhtevägivalla riskiteguritest, mis on kogutud eelkõige madala ja keskmise sissetulekutasemega ühiskondadest. Järgnevalt toon välja erinevate tasandite tegureid, mis lähisuhte konflikte destruktiivsusele kallutavad. Heise (2012: 75) eristab

järgnevaid keskkondlikke tasandeid: makrosotsiaalne, kogukondlik, osapooltevahelise suhte ja konfliktivälja tasand. Makrosotsiaalsel tasandil osutuvad oluliseks mitmed kultuurilised (nt individualistlik-kollektivistlik orientatsioon) ja majanduslikud (nt majandusliku arengu tase) tegurid ning soolise võrdsuse olukord ühiskonnas. Kogukondlikul tasandil osutuvad oluliseks näiteks naise ja lapse peksmist ning perekonna privaatsust puudutavad normid, vägivalda kasutamist puudutavate sanktsioonide vähesus, kõrge töötuse ja vaesuse määraga naabruskonnas elamine. Suhte tasandil võivad olulisteks mõjuteguriteks olla ühepoolne otsustamine, puudulik kommunikatsioon, sagedased või intensiivsed suhtekonfliktid. Konfliktivälja tasandil võivad oluliseks osutada olukorralised (nt raha või perekonna ressursside jagamine) ja patriarhaalsed (nt mehe ebaõnnestumine soorolli ootustele vastamisel) päästiksündmused (vt alapeatükki „Konflikti etapi teooria“). Lisaks keskkonnast tulenevatele teguritele toob Heise (2012:75) välja ka isikutest ehk suhte osapooltest tulenevad mõjurid. Nendeks on näiteks vägivalda otsene või kaudne kogemine lapsepõlves ja sellest mõjutatud kiindumusprobleemid ning meeste puhul soohierarhilised ja lähisuhtevägivalda õigustavad hoiakud. Kohaselt mõjutavad Heise teooria on olulise kitsendusega, nimelt käsitletakse vägivalda kasutajatena ainult mehi ning ohvritena naisi. See on seletatav aga sellega, et lähisuhtevägivalda riskiteguritele keskenduvad empiirilised uuringud, millel need teooriad põhinevad, käsitlevad vägivaldakasutajatena enamjaolt mehi ning ohvritena naisi (Stith jt 2004).

Stith jt (2004) versioon **Duttoni „partneri vägivalda ökoloogilisest teooriast“** põhineb eelkõige Lääne ühiskondade empiirilistel uuringutel. Täpsemalt on tegemist meta-analüüsiga, kus 85 uuringu andmete alusel arvutati riskifaktoritele liitefekti (*composite effect*) suurus, et teha kindlaks tegurid, mis on kõige tugevamalt seotud lähisuhtes **füüsilise** vägivalda kasutamisega ja ohvriks langemisega. Andmed võimaldasid liitefekti suuruse arvutada vaid ühele vägivalda kasutavate naiste riskitegurile ja kahjuks mitte ühelegi meesohvrite riskitegurile.

Duttoni „partneri vägivalda ökoloogiline teooria“ käsitleb vägivaldakasutaja ja tema keskkonnaga seotud riskitegureid makrosüsteemsel, eksosüsteemsel, mikrosüsteemsel ja ontogeensel tasandil. Makrosüsteemne tasand sisaldab üldisi kultuurilisi väärtusi ja uskumusi. Eksosüsteemne tasand sisaldab vägivaldakasutaja formaalseid ja mitteformaalseid sotsiaalseid struktuure nagu sõprussidemed, töökoht, toetusgrupid ja õigusinstituutsioonid, mis ühendavad

vägivallakasutaja ja tema pere laiema kultuuriga. Mikrosüsteemne tasand sisaldab vahetu väärkohtlemise toimumiskoha karakteristikuid nagu perekond, väärkohtlemise eeldused (*antecedents*) ja tagajärjed, suhte dünaamika. Ontogeenne tasand sisaldab vägivallakasutaja tunnuseid, mis mõjutavad tema reageeringut (*response*) mikro- ja eksosüsteemsel tasandil avalduvatele stressoritele. Täpsemalt riskitegureid, mis seostuvad õpitud käitumise, kognitsioonide ja emotsionaalsete vastustega stressoritele. (Stith jt 2004) Stith jt (2004) laiendasid sama mudelit ka lähisuhtevägivalla ohvriks langemise riskiteguritele.

Stith jt (2004) meta-analüüsist selgus, et kaudsemad ehk eksosüsteemse tasandi riskitegurid on füüsilise lähisuhtevägivalla kasutamise ja ohvriks langemise seletamisel vähem olulised kui mikrosüsteemsed ja ontogeensed riskitegurid. Füüsilise vägivalla kasutamisel omavad **eksosüsteemsetest** riskiteguritest mõõdukat mõju karjääri või elu stress. **Mikrosüsteemsetest** riskifaktoritest omavad suurt või mõõdukat mõju järgnevad: emotsionaalne või verbaalne väärkohtlemine, seksuaalvahekorda sundimine, abieluga rahulolu tase (nii mees- kui naisväärkohtlejad) ja partneri väärkohtlemise ajalugu. **Ontogeensetest** riskiteguritest omavad suurt või mõõdukat mõju keelatud uimastite tarvitamine, lähisuhtevägivalda lubavad hoiakud, traditsiooniline soorolli ideoloogia, viha või vaenulikkus, alkoholi tarvitamine ja depressioon. Füüsilise lähisuhtevägivalla ohvriks langemisel omavad suurt või mõõdukat mõju mikrosotsiaalne riskitegur „ohver kasutab partneri suhtes vägivalda“ ning ontogeensed riskitegurid depressioon ja hirm.

Destruktiivsete suhtekonfliktide tekkimist ja arengut mõjutavad mitmed vahetud tegurid. Wilmoti ja Hockerit (2007: 50) kohaselt osutuvad suhtekonfliktide tekkimisel ja arengul oluliseks järgnevad vahetud tegurid:

- iga osapoole suhtlusaktid (käitumised);
- iga osapoole tähendusomistamised (atributsioonid) nende käitumistele, mida mõjutavad ka iga inimese vaade endast ja teisest osapoolest;
- tähendused, mida kaks inimest enda suhtele omistavad (mineviku ja oleviku sündmused ning tuleviku projektsioonid).

Seega sõltub suhtekonfliktide tekkimine ja nende areng osapoolte käitumiste tajudest ja tähendusomistamistest, mis on omakorda seotud osapoolte erinevate vaadetega endast, teisest

ja nende suhtest. Ka Baucom jt. (1998: 17) kohaselt mõjutavad abikaasade tõlgendused ja hinnangud üksteise käitumisele nende emotsionaalseid ja käitumuslikke vastuseid vastastikkusele käitumistele. Lisaks kognitsioonidele tuleb konfliktikäitumise puhul tähelepanu pöörata ka emotsioonidele. Viimaste rolli osapoolte käitumisega seoses kirjeldab nt. Gottmani kaskaadi mudel (Guerrero, La Valley 2006: 82). Loomulikult võivad käitumist konfliktiolukorras mõjutada paljud teisedki tegurid. Oluline roll on selles ka suhtekliimal.

1.4.3 Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: suhtekliima

Suhtekliima on suhte üldine iseloom, mida tajutakse eelkõige emotsionaalsetes kategooriates (Lehtsaar 2008). Suhete/konflikti kliima mõjutab otseselt konflikti tekkimist ja arenemist (Lehtsaar 2008: 48). Tulemaks toime konfliktiga kui ebakindlust tekitava olukorraga, käituvad osad inimesed erinevates konfliktiolukordades alati ühtviisi. Enam inimesi kasutavad konfliktiolukordades aga enda kliimatunnetust hindamaks enda käitumise sobilikkust, efektiivsust või selle võimalikke tagajärgi. Kliima mängib olulist rolli ka teise osapoole käitumise mõistmisel. (Folger jt 2005: 189) Kehtiv konfliktiolukorra kliima mõjutab osapoolte üksteise tõlgendusi. See soodustab teatud tüüpi käitumist ja tugevdab kehtivat kliimat. (Folger jt 2005: 190) Näiteks soodustab vaenulik kliima osapoole vaenulikkude eelhäälestust, teise osapoole käitumise negatiivset tõlgendamist ja osapoole võitluslikku käitumist. Eelnev tugevdab aga vaenulikkude kliimat. Nimelt tuleneb osapoolte vahetu kliimakogemus interaktsioonist: jälgides kuidas teine osapool käitub ja reageerib, kogub üks osapool vihjeid teise kliimatunnetuse kohta. Et iga osapoole käitumine lähtub kliimatõlgendusest, mis põhineb teise osapoole jälgimisel, omab kehtiv kliima n.ö korrutusefekti. S.t kliima kaldub ennast taastootma. (Folger jt 2005: 191)

Suhtekliimat võib käsitleda ka kui suhet läbivat teemat, mis suhtes sagedamini avaldub ja nii suhteõhustikku kujundab (samas: 49). Üheks teemakategooriaks, mis suhtekliimat oluliselt mõjutab, on toetuse määr (Folger jt 2005; Cahn jt 2007). Folger jt. (2005: 185) kohaselt on vastava teemakategooriaga seotud järgnevad küsimused:

- Kas suhte osapooled on üksteisega sõbralikud või intiimsed?
- Kas suhte osapooled saavad üksteist usaldada?
- Kas suhte osapooled saavad turvaliselt väljendada enda emotsioone?

- Kas suhtes tolereeritakse eriarvamusi?
- Mil määral peetakse suhtes oluliseks ülesandelisi *versus* sotsiaal-emotsionaalseid muresid/vajadusi (*concerns*)?

Ka Lehtsaar (2008: 50-51) leiab, et toetuse määra näitab see, kuivõrd „inimesed saavad ilma ohutundeta väljendada otsekoheselt oma tundeid ja mõtteid“. Toetuse määra taju mõjutab osapoolte valikut, kas konfliktiolukorras väljendatakse enda vajadusi ja tundeid. Kui enda vajaduste ja tunnete väljendamist peetakse ebaturvaliseks, muudab see konflikti eduka lahendamise oluliselt raskemaks. (Folger jt 2005: 186)

1.5. Isikutevaheline destrukttiivne konflikt ja ühiskonna tasand

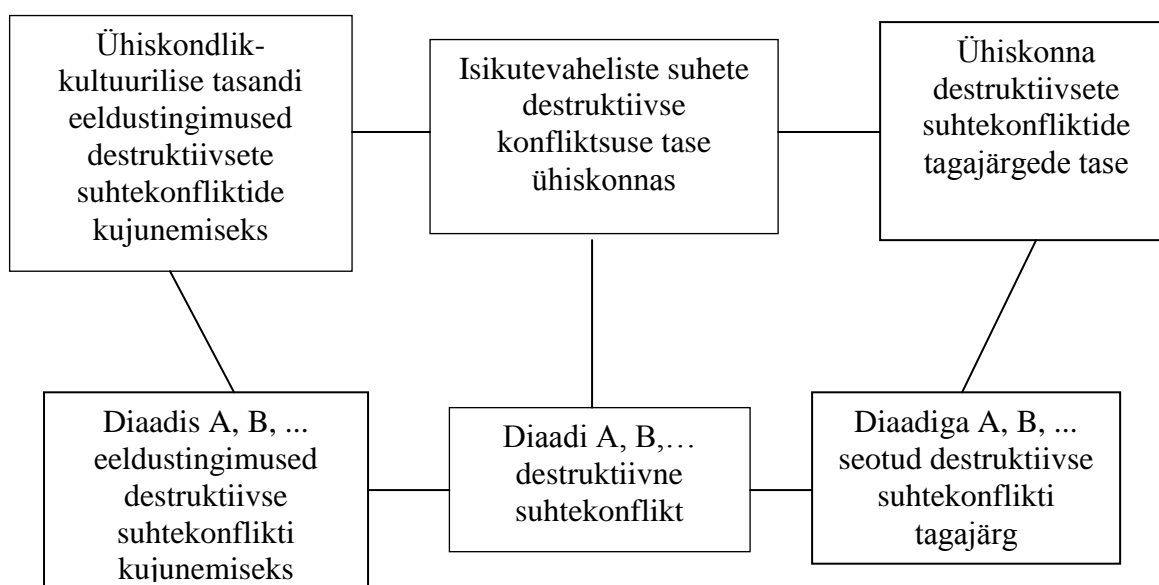
Võiks eeldada, et erinevad ühiskonnad varieeruvad selle poolest, kuivõrd sagedasti sealsed inimesed suhtekonflikte kogevad ning kuidas nad kalduvad konfliktiolukordades käituma.

Soovimaks kirjeldada, kuivõrd sageli esineb erinevates ühiskondades isikutevahelisi destrukttiivseid konflikte, võime mikro ehk isikutasandi konfliktiolukorrad n.-ö. agregeerida² makro ehk ühiskonna tasandile. Vastavat näitajat võiks nimetada isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsuse tasemeks ühiskonnas. Seda, kuidas isikutasandi destrukttiivne suhtekonflikt on seotud ühiskonnatasandi isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsusega, võib aidata seletada joonisel 3 toodud skeem. Antud skeem on inspireeritud James S. Coleman (1990) „paadi mudelist“.

Nimelt on erinevates ühiskondades erinevad eeldustingimused suhtekonfliktide tekkimiseks ja konfliktiolukordades teatud viisil käitumiseks (vt nt peatükki „Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: üldine raamistik“). Teatud ühiskondlik-kultuurilised tingimused võivad soosida isikutevaheliste suhtekonfliktide kujunemist destrukttiivseteks. Heise (2012: 75) kohaselt võiks selliseks eelduseks pidada nt soolise ebavõrdsuse olukorda ühiskonnas. Kõrge eeldustingimuste tasemega ühiskonnas on suurem tõenäosus, et diaadide A, B jne suhtekonfliktid kujunevad destrukttiivseteks. Ühiskonnas X elavate diaadide A, B jne vahelised destrukttiivsed suhtekonfliktid saame agregeerida ühiskonna X isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsuse tasemeks. Kõrge isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsuse tasemega ühiskonnas on diaadidel suurem tõenäosus kogeda destrukttiivseid

² Eelduseks on ühiskonnale esindusliku valimi olemasolu.

suhtekonfliktide. Iga destruktiivne suhtekonflikt omab selle osapooltele ja võimalik, et ka kolmandatele isikutele (vt Zilmanni ärrituse ülekandumise teooriat peatükist „Isikutevaheliste konfliktide teooriatest“) teatud mõju ehk tagajärgi. Ühiskonna X diaadide destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärjed avalduvad ühiskonna X destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede tasemenä. Ühiskonnas, kus destruktiivsete suhtekonfliktide eeldustingimuste tase on kõrge, peaks ka isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase olema kõrge. Kõrge isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tasemega ühiskonnas peaks omakorda olema kõrge destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede tase.

Joonis 3. Isikutasandi destruktiivse suhtekonflikti seosed ühiskonnatasandi isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega³

1.6. Suhete konfliktsuse makrotasandi mõõteinstrumentid

Manuel Eisner (2003) on leidnud, et tõsise isikutevahelise vägivalda tase langes Euroopas märkimisväärselt vahemikus 16nda sajandi keskpaik kuni 20nda sajandi algus. Seejuures kasutas ta indikaatorina mõrvade määra. Mõrvade määr ja näiteks ka suitsiidide määr annab küll aimu ühiskonna destruktiivsete suhtekonfliktide tasemest, kuid ainult nende põhjal ei tohiks isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taseme kohta järeldusi teha. Nimelt võtavad need arvesse ainult fataalsete tagajärgedega isikutevahelisi konflikte. Enamikes riikides puuduvad aga süstemaatilised andmed isikutevaheliste destruktiivsete konfliktide

³ Diaadi all mõeldakse kahte inimest, kes on isikutevahelises, s.t vastastikkuse sõltuvusega suhtes.

mitte-fataalsete tagajärgede kohta. Üldiselt kogutakse andmeid isikutevahelise vägivalla kohta, samas pärinevad andmed erinevatelt omaette tegutsevatest organisatsioonidelt ning seetõttu ei saa neid tavaliselt ühendada. Lisaks kogutakse andmeid erineval viisil, mis teeb ühiskondade võrdluse keeruliseks. (Krug jt 2002: 9)

Konkreetsete isikutevaheliste suhete konfliktisuse tasemest ühiskonnas ehk makrotasandil võib aimu saada statistiliste näitajate, küsitlusuuringute ja eelkõige praktiliseks tööks mõeldud hindamisinstrumentide kaudu. Samuti viiakse läbi uuringute metaanalüüse (nt Garcia-Moreno jt 2013). Enim on mõõdetud lähisuhtes esinevat, täpsemalt mehe poolt enda naise vastu kasutatud vägivalla taset. Sellise fookusega mõõtmiste ning ka riskitegurite ja tagajärgede uuringute tõendusbaas on ühiskonniti kõige paremini võrreldav.

Riigid koguvad statistilisi andmeid eelkõige lähisuhtevägivalla ja lastevastase vägivalla juhtumite kohta. Vastavad näitajad ei kajasta isikutevahelise vägivalla tegelikku taset adekvaatselt. Nimelt on teada, et kõikides ühiskondades jääb suurem osa juhtumitest fikseerimata. Näiteks on selgunud, et Lõuna-Aafrikas ei teatanud 50-80% meditsiinilist abi saanud vägivalla ohvritest juhtumist politseile (Krug jt 2002: 8). Ühiskondades, kus „vägivalda kui ühiskondlikku probleemi“ teadvustatakse enam, edastatakse infot sagedamini politseisse ning üldjuhul on ka sekkumissüsteem tähelepanelikum. Näiteks selgub ÜRO andmebaasis (United Nations Office...) olevatest politsei poolt registreeritud vägistamiste ja lastevastaste seksuaalsete rünnete statistikast, et vastavad määrad on kõrgeimad Põhjamaades ja teistes majanduslikult jõukates Lääne ühiskondades. Hiljuti avaldatud Euroopa Liidu riikide naistevastase vägivalla uuringust (European... 2014: 32) selgus, et nendes ühiskondades, kus 15-aastased ja vanemad naised olid enam füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda kogenud, oli soolise võrdsuse määr suurem (korrelatsioon 0,7).

Teostakse esindusliku valimiga ühe või paari ühiskonna põhiseid, aga ka geograafiliselt laiahaardelisemaid küsitlusuuringuid. Näiteks viiakse paralleelselt viies ühiskonnas – Brasiilias, Tšiilis, Egiptuses, Indias ja Filipiinidel - läbi uuringut Maailma väärkohtlemise uuringud pereskeskkonnas (*World Studies of Abuse in the Family Environment*; Sadowski jt 2004). Võib eristada uuringuid, milles „isikutevaheline vägivald“ on põhiliseks teemaks või üheks mooduliks teiste seas. Näiteks sisaldavad vägivalla moodulit Demograafilise ja tervise uuring (*Demographic and Health Surveys*; DHS Program) ja Mitmeindikaatoriline klaster uuring (*Multiple Indicator Cluster Survey*; United Nations Children...), kusjuures

keskendumine ollakse eelkõige madala ja keskmise sissetulekutasemega ühiskondadele ning vastavate uuringute eestvedajad teevad koostööd suurendamiseks andmete võrreldavust. Eraldi vägivalda uurimisele on keskendumine Rahvusvaheline naistevastase vägivalda uuring (*The International Violence Against Women Survey*; Nevala 2005), kuhu erinevatelt eelnevatest on kaasatud ka kõrgema sissetulekutasemega ühiskonnad.

Ühe või paari ühiskonna uuringute puhul on pigem tegemist ühekordsete uuringutega. Lisaks on metoodika erinevustest lähtuvalt raske ühiskondi uuringust välja jäänud ühiskondadega võrrelda. Geograafiliselt mastaapsemaid ja regulaarselt läbiviidavaid uuringuid leidub vähem. Nende tugevuseks on see, et nad on läbi viidud ühtse metoodika alusel ja seega saab suuremat hulka ühiskondi paremini võrrelda. Siiski osutub küsitlusuuringute puhul oluliseks see, kui põhjalikult ja millise küsimuste sõnastusega on „vägivalda“ püütud mõõta. Isikutevahelise vägivalda levimuse hindamise metoodiliseks kuldstandardiks peetakse seda, kui respondentilt küsitakse kas ta on teatud perioodi jooksul kogenud konkreetseid vägivaldategusid. Seega ei pooldata selliste üldiste küsimuste esitamist nagu „kas oled kogenud väärkohtlemist/koduvägivalda“. (Garcia-Moreno jt 2013: 9; Benbenishty, Astor 2008) Näiteks selgub, et „abikaasa väärkohtlemise“ (*spouse abuse*) all peavad Ameerika Ühendriikide, Kanada ja Inglismaa elanikud silmas laiemat spektrit tegevusi kui Jaapani ja India elanikud ning kõige kitsama vaatega on Euroopa ja Aafrika riikide elanikud (Eller 2006: 120). Sellest tulenevalt on esimeste riikide elanikel soodumus abikaasadevahelist väärkohtlemist sagedamini kogeda kui teistel. Seega on destruktiiivsete suhtekonfliktide, sh isikutevahelise vägivalda levimuse mõõtmine keerukas ja erilist tähelepanu tuleb pöörata metoodikale. Kui silmast-silma intervjuu meetodi põhjal oli Ungaris 19% naistest kogenud partneri füüsilist vägivalda, siis sellele järgnenud küsimustiku täitmise järel tõusis vastav näitaja 33%-ni (European...2014: 33).

On loodud hindamisinstrumente, mida kasutatakse eelkõige praktilises töös. Näiteks kasutavad sotsiaaltöötajad, kliinilised psühholoogid ja teised abistamisalal tegutsejad küsimustikke, millega teha kindlaks konfliktisuse tase abikaasadevahelises suhtes või perekonnasuhetes tervikuna. Osasid instrumente on kasutatud ka makro tasandi järelduste tegemiseks. Üheks selliseks on Strausi (1996) „konflikti taktikate skaala“, mis on loodud abikaasade/partnerite vahelise vägivalda taseme mõõtmiseks.

Seega esineb mitmeid instrumente, millega mõõta destruktiivsete isikutevaheliste suhete konfliktsuse taset konkreetsetes isikutevahelistes suhetes või grupis. Sellist üldtunnustatud mõõdikut, millega teha ühiskonna tasandil kindlaks isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase erinevates isikutevahelistes suhetes üheaegselt, minule teadaolevalt pole.

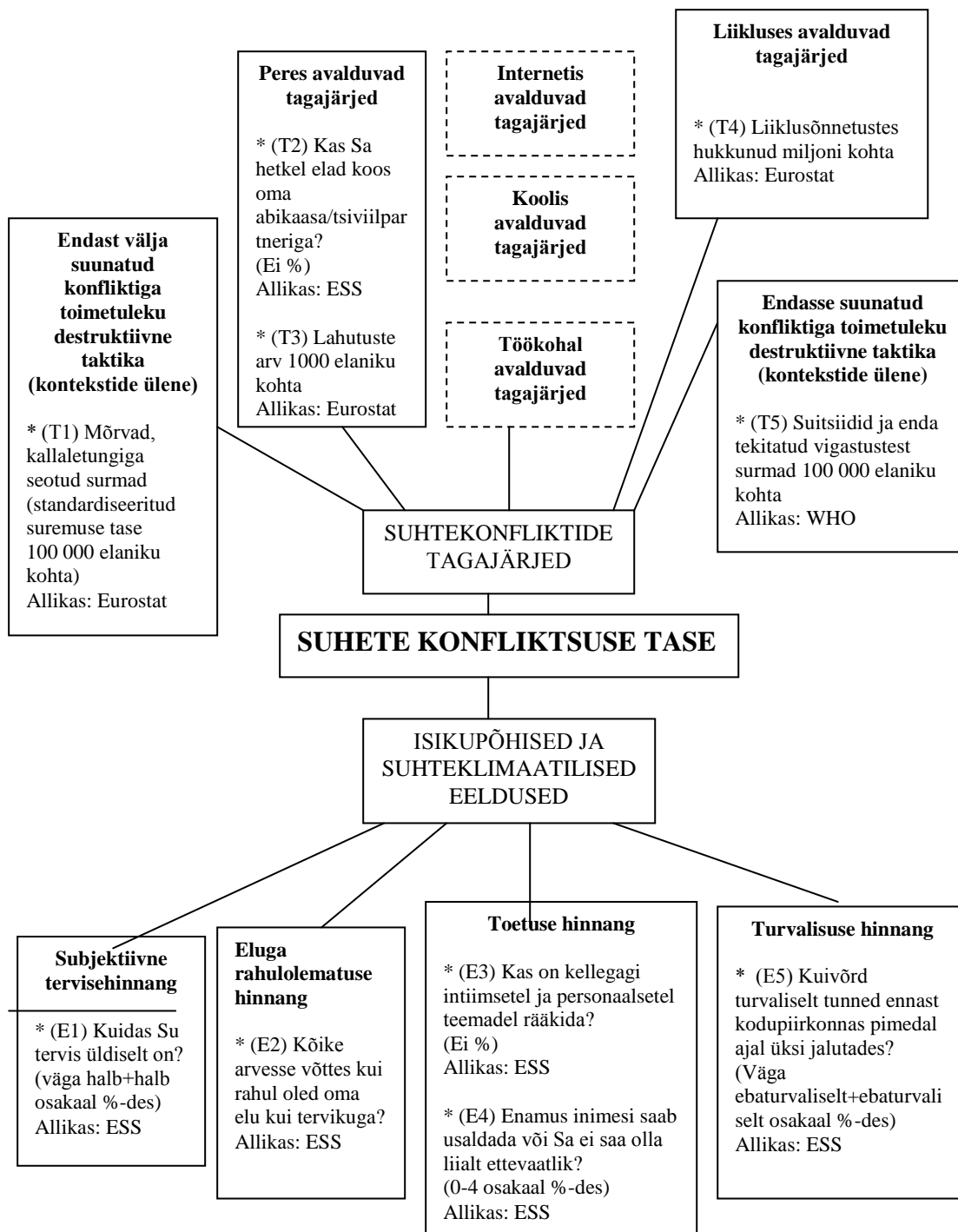
1.6.1 Esialgne isikutevaheliste suhete konfliktsuse indeks

Autorile teadaolevalt on ainsaks **erinevate⁴ isikutevaheliste suhete** konfliktsuse taset ühiskonna tasandil mõõtvaks instrumendiks Nahkuri (2011) poolt loodud esialgne isikutevaheliste suhete konfliktsuse indeks⁵ (lühendina EISK indeks). EISK indeksi skeem on toodud joonisel 4.

Tegemist on liitindeksiga, mis mõõdab suhete konfliktsuse taset kaudselt, konfliktide eelduste ja tagajärgede tasemete mõõtmise kaudu. Jooniselt 4 näeme, et suhtekonfliktide isikupõhiste ja suhtekliimaatiliste eelduste taset mõõdavad viis indikaatorit, mis jagunevad järgnevasse valdkondadesse: subjektiivne tervisehinnang, eluga rahulolematuse hinnang, toetuse hinnang ja turvalisuse hinnang. Suhtekonfliktide tagajärgede taset mõõdavad samuti viis indikaatorit, mis jagunevad järgnevasse valdkondadesse: endasse ja endast välja suunatud konfliktiga toimetuleku destruktiivne taktika ning peres ja lii kluses avalduvad tagajärjed. Sobivaid töökohal, koolis ja internetis avalduvaid tagajärgede indikaatoreid ei õnnestunud leida. Kõikide indikaatorite puhul on tegu ühiskonna tasandi andmetega, s.t isiku tasandi andmed on agregeeritud ühiskonna tasandile. Indikaatorite väärtused on normaliseeritud järjestuse (*ranking*; vt peatükist „ISKD indeksi arvutamisest“) meetodit kasutades. Suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tase ühiskonnas on saadud vastava kategooria indikaatorite normaliseeritud väärtuste liitmisel. Seejuures on kahe indikaatoriga valdkondade puhul kumbki indikaator 0,5 kaaluga, ülejäänud kaaluga 1. Suhete konfliktsuse tase ühiskonnas on saadud suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tasemete liitmisel. Seejuures on mõlemad pooled võrdse kaaluga.

⁴ Üldiselt mõeldud kõiki suhteid, kus osapooled on varasemalt tuttavad. Erinevate isikutevaheliste suhete liike vaata peatükist „Destruktiivsed isikutevahelised konfliktid“.

⁵ Eestis on vastav indeks tunnustust leidnud. Nimelt tunnustas minu bakalaureusetööd nii Eesti Teaduste Akadeemia kui EV Haridus- ja Teadusministeerium I preemiaga.

Joonis 4. Esialgse suhete konfliktsuse indeksi skeem (E-eeldus; T-tagajärj; nr. tähistab eeldus- või tagajärje kategooria indikaatori alaliiki)

Allikas: Nahkur 2011

Indeksi koosseisu kuuluvad indikaatorid pidid vastama järgnevatele kriteeriumidele: indeksit peab saama koostada vähemalt iga 2 aasta tagant; andmed peavad olema riigi tasandil omavahel võrreldavad; andmed peavad olema vabalt kättesaadavad ning üle-Euroopalise mastaabiga; kõik valitud indikaatorid on otsesemalt või kaudsemalt seotud suhete konfliktsusega; indikaator sobib empiiriliselt indeksi koosseisu (Nahkur 2011: 23).

Vastava indeksi konstrueerimisel on kasutatud 13 Euroopa ühiskonna⁶ andmeid kolme aasta – 2004, 2006 ja 2008 – kohta. Suhete konfliktsuse mõõtmise edasise arendamise seisukohalt pean EISK indeksi selgeks puuduseks selle loomise aluseks olevate ühiskondade vähesust, nende vähest varieeruvust nii ruumiliselt kui ajaliselt.

1.6.2. Töö eesmärgid

Käesoleval töö on kaks eesmärki:

- esimeseks eesmärgiks on konstrueerida erinevate isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taset ühiskonna tasandil mõõtev indeks, mis põhineb EISK indeksiga võrreldes enamate ning aeg-ruumiliselt suurema variatiivsusega ühiskondade andmetel;
- teiseks eesmärgiks on konstrueeritava indeksi usaldusvääruse välja selgitamine ehk valideerimine.

Uut indeksit nimetan isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse indeksiks (lühendina ISDK indeks). ISDK indeksi konstrueerimisel ja valideerimisel lähtusin valdkonna praegustest sisulistest teadmistest ning andmete olemasolust. Töö eripärast lähtuvalt on mõistlik loobuda traditsioonilise lõputöö ülesehitusest.

Tegemist on metodoloogilise tööga, mille sihiks on abivahendi loomine sisuliste probleemide uurimiseks ja lahendamiseks. Destruktiivsete suhtekonfliktide näol on tegemist olulise probleemiga. Aastal 1996 võeti 49ndal Maailma Tervise Assambleel vastu resolutsioon WHA49.25, mis kuulutas vägivalda⁷ peamiseks ja kasvavaks rahvatervise probleemiks terves maailmas. Resolutsioonist selgub, et Maailma Tervishoiuorganisatsiooni liikmesriikidel

⁶ Nendeks ühiskondadeks olid Eesti, Ungari, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Prantsusmaa, Hispaania, Soome, Saksamaa, Suurbritannia, Iirimaa, Rootsi ja Holland.

⁷ Mõeldud nii teis(t)e inimes(t)e kui enda vastu suunatud vägivalda. Lisaks mõeldud gruppidevahelist vägivalda.

soovitati probleemiga tegelemiseks tungivalt hinnata vägivalla levimust enda ühiskonnas. (Krug jt 2002) Üldiselt erinevad riigid enda võimekuselt kogumaks andmeid ühiskonna vägivalla taseme kohta päris palju (samas: 9). ISDK indeks aitabki hinnata ühiskonna destruktivsete suhtekonfliktide, sh isikutevahelise vägivalla taset ja selle muutust ajas võrdluses teiste ühiskondadega. Seda saab muuhulgas kasutada üldise indikaatorina riigi vägivalla vähendamisele, sh ennetamisele suunatud meetmete tõhususe hindamiseks. Ka Eestis hakatakse üha enam teadvustama sotsiaalsete terviseõjurite olulisust (Kasmel, Lipand 2007: 56).

2. ISIKUTEVAHELISTE SUHETE DESTRUKTIIVSE KONFLIKTSUSE INDEKSI KONSTRUEERIMINE

2.1. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse indeks

Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse (ISDK) indeksi konstrueerimisel läbisin Babbie (2007: 156) järgnevad indeksi loomise sammud: (1) indeksi komponentide valimine, (2) komponentidevaheliste empiiriliste suhete uurimine, (3) indeksi punktiarvestuse süsteemi loomine ja (4) indeksi valideerimine.

ISDK indeksi konstrueerimise esimest sammu ehk komponentide valikut käsitlengi järgnevalt. ISDK indeksi komponentide vahelisi empiirilisi suhteid on lähemalt käsitletud peatükis 3.2 „ISDK indeksi sisevalideerimine“ ja ISDK indeksi punktiarvestuse süsteemist annab ülevaate peatükk 2.6 „ISDK indeksi arvutamisest“. ISDK indeksi valideerimisele on pühendatud terve kolmas peatükk („ISDK indeksi valideerimine“).

ISDK indeksi indikaatorite valikul lähtusin kuuest kriteeriumist. Nimelt peavad indikaatorid olema:

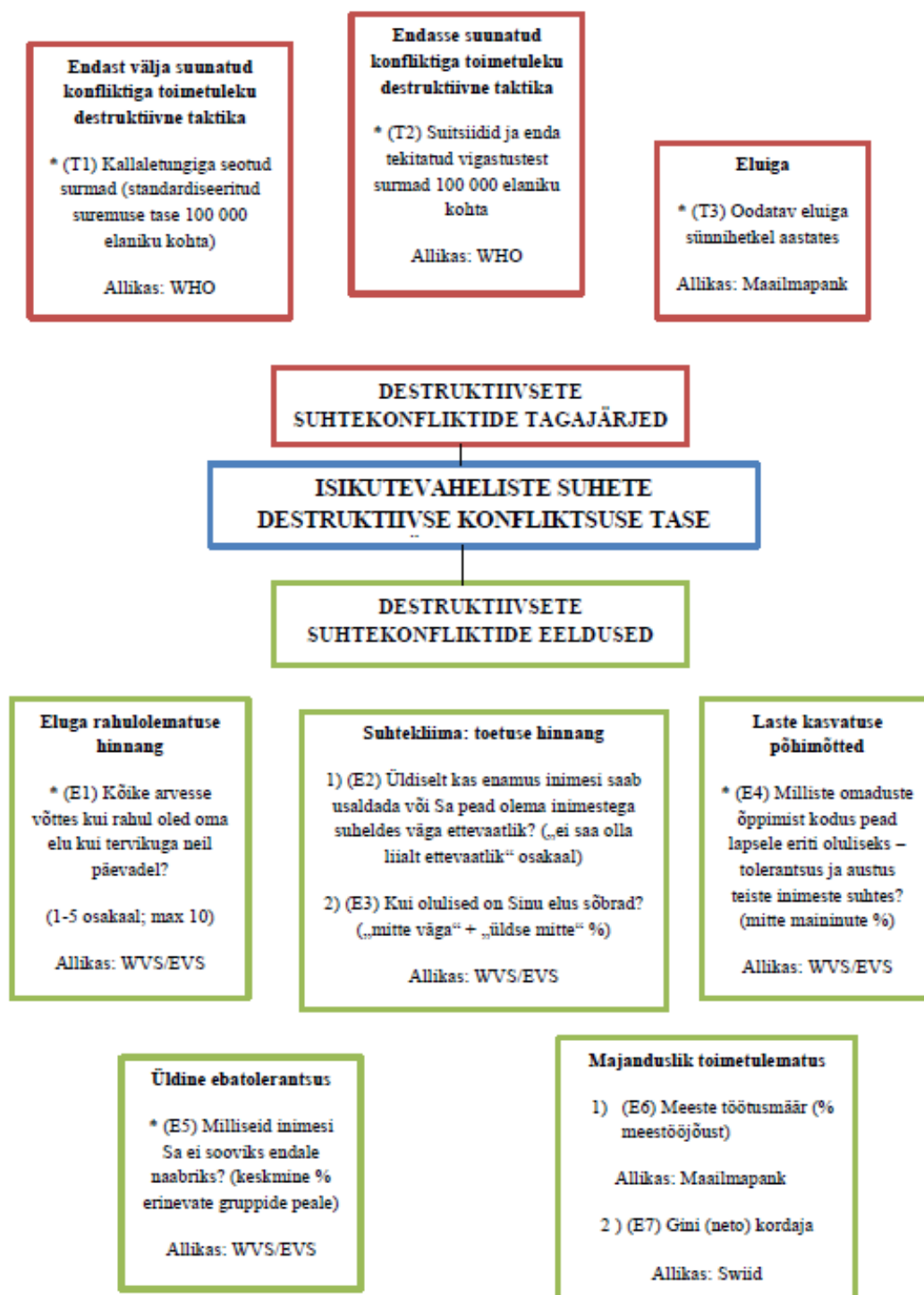
- otsesemalt või kaudsemalt seotud isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega;
- empiiriliselt sobivad;
- ajavahemikus 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004, 2005-2007 ja 2008-2010 esindatud vähemalt ühe väärtusega;
- ülemaailmse ulatusega;
- ühiskonna tasandil võrreldavad;
- vabalt kättesaadavad.

Vastavate kriteeriumide alusel osutusid ISDK indeksi koosseisu valituks 10 indikaatorit. Indikaatorite valikut mõjutasid kõige rohkem ajalise ja ruumilise ulatuse nõuded. Kõik kriteeriumidele vastanud indikaatorid on isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega

seotud kaudsemalt. Ka otsesemalt seotud indikaatorid ei osutunud valituks eelkõige ajalise ja ruumilise nõuete mitte täitmise tõttu.

ISDK indeksi indikaatorid jagunevad destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste ning tagajärgede kategooriatesse. Nimelt leiab isikutevaheline destruktiivne konflikt aset teatud eelduste olemasolul ning omab ka teatud tagajärgi. Joonisel 5 on toodud ISDK indeksi skeem.

Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste kategooria alla kuuluvad järgnevad valdkonnad: eluga rahulolematuse hinnang, suhtekliima: toetuse hinnang, laste kasvatamise põhimõtted, üldine ebatolerantsus ja majanduslik toimetulek. Valdkonna „Eluga rahulolematuse hinnang“ mõõtmiseks on kasutatud Maailma ja Euroopa väärtusteuuringute (siin ja edaspidi WVS 2009 ja EVS 2011) küsimust „Kõike arvesse võttes, kui rahul oled oma elu kui tervikuga neil päevadel?“ (lühendina E1). Valdkonda „Suhtekliima: toetuse hinnang“ mõõdavad Maailma ja Euroopa väärtusteuuringute küsimused „Üldiselt kas enamus inimesi saab usaldada või Sa pead olema inimestega suheldes väga ettevaatlik?“ (lühend E2) ja „Kui olulised on Sinu elus sõbrad?“ (lühend E3). Valdkonna „Laste kasvatamise põhimõtted“ puhul on lähtutud Maailma ja Euroopa väärtusteuuringute küsimusest „Milliste omaduste õppimist kodus pead lapsele eriti oluliseks?“ (lühend E4) ning täpsemalt vastusevariandi „tolerantsus ja austus teiste inimeste suhtes“ vastustest. Valdkonna „Üldine ebatolerantsus“ aluseks on Maailma ja Euroopa väärtusteuuringute küsimus „Milliseid inimesi Sa ei sooviks endale naabriks?“ (lühend E5). Arvutatud on keskmine protsent erinevate gruppide peale. Valdkonna „Majanduslik toimetulematuse“ mõõtmiseks on kasutatud Maailmapanga andmebaasist (*World Bank Open Data*) pärinevat meeste töötusmäära (% meestööjõust) näitajat (lühend E6) ja Swiid (*The Standardized World Income Inequality Database*) andmebaasist pärinevat Gini (neto) kordajat (lühend E7). Eelnevate indikaatorite seoseid destruktiivse isikutevaheliste suhete konfliktsusega on käsitletud peatükis „Eeldusindikaatorite seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega“.

Joonis 5. ISDK indeksi skeem (E – eeldus, T – tagajärg; nr. tähistavad eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite alaliike)

Destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede kategooria alla kuuluvad järgnevad valdkonnad: endast välja suunatud konfliktiga toimetuleku destruktiivne taktika, endasse suunatud

konfliktiga toimetuleku destrukttiivne taktika ning oodatav eluiga. Valdonna „Endast välja suunatud konfliktiga toimetuleku destrukttiivne taktika“ mõõtmiseks on kasutatud Maailma Tervishoiuorganisatsiooni suremuse andmebaasist (*World Health Organisation Online Mortality Database*) pärinevat näitajat „Kallaletungiga seotud surmad, standardiseeritud suremuse tase 100 000 elaniku kohta“ (lühend T1). Valdonna „Endasse suunatud konfliktiga toimetuleku destrukttiivne taktika“ mõõtmiseks kasutatakse Maailma Tervishoiuorganisatsiooni suremuse andmebaasist pärinevat indikaatorit „Suitsiidid ja surmad enda tekitatud vigastustest 100 000 elaniku kohta“ (lühend T2). Valdonna „Eluiga“ mõõtmiseks on kasutatud Maailmapanga andmebaasist pärinevat näitajat „Oodatav eluiga sünnihetkel aastates“ (lühend T3). Eelnevate indikaatorite seoseid isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsusega on käsitletud peatükis „Tagajärgede indikaatorite seos isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsusega“.

Lähtuvalt sellest, et indeksi indikaatorkoosseisu osutusid valituks ainult isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsusega kaudselt seotud tunnused, mõõdab ISDK indeks isikutevaheliste suhete destrukttiivse konfliktsuse taset ühiskonnas kaudsel viisil ehk destrukttiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tasemete kaudu. ISDK indeksi skeemi kohaselt paiknevad isikutevahelised destrukttiivsed konfliktid eelduste ja tagajärgede vahel.

Näitlikustamaks ISDK indeksi mõõteloogikat, esitan järgnevalt näite destrukttiivse suhtekonflikti võimalikust stsenaariumist.

Ühiskonnas A elab kahe alaealise lapsega abielupaar, kus naine töötab viis päeva nädalas hiliste õhtutundideni toidupoes klienditeenindajana ja mees on aasta eest jäänud töötuks ning pole endale uut töökohta leidnud. Mehele enam töötutoetust ei maksta ning pere vajaduste paremaks täitmiseks oleks mehe sissetulek enam kui teretulnud. Mees on aasta jooksul küll tööd otsinud, kuid peale paari väikse mitteametliku tööotsa pole õnnestunud leida. Sellest tulenevalt on mees kaotamas tööharjumust ja tema enesekindlus on langenud. Mehel süveneb abikaasana ja isana läbikukkumise tunne ja ta ei suuda enam varasemaga võrreldaval määral nautida pereelu. Naise hilisõhtuni ulatuvad töötunnid soodustavad mehel stressi ja pinge kogunemist enda sisse. Eelnev väljendub ka üldises eluga rahulolematuses. Olles mures pere majandusliku toimetuleku pärast, palub naine ühel päeval abikaasalt, et ta prooviks veelkord endale püsivat töökohta leida. Ehkki mees mõistab töö leidmise vajadust, tajub ta naise palvet kui märkust enda toimetulematuse kohta ning vastuseks väljendab enda rahulolematust

sellega, et tema ja lapsed ei saa naisega piisavalt koos aega veeta. Seda märkust võtab omakorda naine isiklikult ning isikutevaheline konflikt saabki alguse. Kumbki osapool ei ole konflikti lahendamise protsessis valmis järeleandmisi tegema, seega on vastav suhtekonflikt kujunenud destrukttiivseks. Ühel hetkel ei suuda mees enam ennast vaos hoida ja lükkab naise põrandale pikali. Samal ajal kokkub ka mees ise enda käitumisest ja lahkub sõnagi ütlemata kodunt. Mees läheb kodu lähedal olevasse parki rahunema, kuid peagi tuleb tema juurde noormees, kes tahab temalt raha saada. Kui noormees paari keelduva vastuse peale ei lahku, vaid jätkab raha küsimist, plahvatab mees sel õhtul teist korda ning sel korral nii õnnetult, et noormees sureb saadud vigastustesse.

ISDK indeksi edasise arendamise ja kasutamise võimaluste kohta vaata peatükk 3.6 „ISDK indeksi edasise arendamise ja kasutamise võimalusi“.

2.2. ISDK ja EISK indeksite võrdlus

Mõlema indeksi puhul on tegemist liitindeksiga, s.t matemaatilise ühendiga, mis koosneb mitmest erinevast mõõdikust (Metge jt 2009: 2). Seejuures on sarnane indeksite üldine kontseptuaalne skeem, s.t konfliktisuse mõõtmise selle eelduste ja tagajärgede kaudu.

ISDK indeks erineb EISK indeksist eelkõige järgnevate aspektide poolest:

- indeks mõõdab rõhutatult isikutevaheliste suhete **destruktiivset** konfliktisust,
- indeksi loomise aluseks olev ühiskondade valim on suurema ajalise ulatusega,
- indeks arvutatakse ajaperioodi mitte konkreetse aasta kohta,
- indeksi loomise aluseks olev ühiskondade valim on suurema geograafilis-kultuurilise ulatusega,
- indeksi komponendid ja/või andmeallikad on uued,
- indeksi punktiarvestuse süsteem on uus.

Suurema ajalise ulatusega ühiskondade valim aitab paremini tagada mõõdiku universaalsust ja valiidsust. Kui EISK indeks hõlmas aastaid 2004, 2006 ja 2008, siis ISDK indeksi puhul hõlmab ühiskondade valim ajavahemikku 1989-2010.

ISDK indeks arvutatakse järgneva 5 perioodi kohta: 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004, 2005-2007 ja 2008-2010. Vastavad ajaperioodid tulenevad Maailma ja Euroopa väärtusteuringu uuringtsüklistest. 2014. aasta aprillis tehti avalikuks ka Maailma väärtusteuringu 2010-2014 vooru andmed, kuid antud töö raames ei jõudnud neid rakendada. Eeldatult ei muutu isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase ühiskonnas kiiresti (vt peatükki „Isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taseme muutus ajas“) ning seega võiks sobida ka indeksi arvutamine ajaperioodi kohta. Lisaks võimaldab see suurendada indeksi loomise aluseks oleva ühiskondade valimi varieeruvust. Nimelt kui indikaatoril on väärtus vähemalt ühe iga ajaperioodi kuuluva aasta kohta, siis on ta indeksis kasutatav.

Ka ulatuslikum geograafiline valim aitab paremini tagada mõõdiku universaalsust ja valiidsust. ISDK indeksi loomise puhul on lisaks Euroopa ühiskondadele valimis ka Ameerika, Aasia, Aafrika ja Austraalia ning Okeania maailmajagude ühiskonnad. Kokku on indeksi loomise aluseks 62 erineva ühiskonna andmed. Ühiskondade valikusse jäid alles ainult need, millel oli indikaatorite lõikes vähemalt üks väärtus iga ajaperioodi kohta. Nende arv on toodud tabelis 2. Näeme, et ühiskondade arv oli suurem ja nende valim mitmekesisem n.-ö. keskmistel ajaperioodidel. Perioodil 2008-2010 olid andmed ainult Euroopa ühiskondade kohta⁸ ning seda tuleb valideerimisel ka silmas pidada. Nüüdseks on vajalikud andmed perioodil 2008-2010 (lisaks 2010-2014) kättesaadavad ka teiste maailmajagude kohta

Tabel 2. Indeksi koostamise aluseks olevate ühiskondade arv ajaperioodide ja maailmajagude kaupa

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Aafrika	0	0	2	1	0
Aasia	2	2	3	3	0
Ameerika	5	11	9	7	0
Austraalia ja Okeania	0	2	2	2	0
Euroopa	21	33	31	30	32
Kokku	28	48	47	43	32

ISDK indeksis on vähem tagajärgede kategooria indikaatoreid. Kui võrrelda ISDK indeksi ja EISK indeksi indikaatorikoosseise täpsemalt (vt vastavalt joonis 5 ja joonis 4), siis selgub, et ISDK indeksis moodustavad n.-ö. uued indikaatorid suurema osa. Nimelt on seitsmest

⁸ Maailma ja Euroopa väärtuste uuringu andmed laadisin alla 2013. aasta augustis.

eelduste kategooria indikaatorist viis, tagajärgede kategooria kolmest indikaatorist üks, uued. Samas on kõikidel kattuvatel indikaatoritel erinev andmeallikas.

ISDK indeksis on uued indikaatorid või vanad indikaatorid uue andmeallikaga seetõttu, et indikaatoritele oli kriteeriumiks seatud ülemaailmne geograafiline haare. Seetõttu ei saanud kasutada ühtegi Euroopa Sotsiaaluuringu tunnust, mis moodustasid EISK indeksi kümnest tunnusest kuus. Samal põhjusel ei saanud üle võtta EISK indeksis kasutatud kolme Eurostati ja ühte WHO Euroopa „tervis kõigile“ andmebaasi tunnust. Nagu eelnevalt välja toodud, pärinevad ISDK indeksi indikaatorid suures osas Maailma ja Euroopa väärtusteuringu andmebaasist, lisaks ka Maailmapanga, WHO suremuse ja Swiid andmebaasist.

ISDK indeksi komponenttunnuste ühendamise meetod on sama, mis EISK indeksi puhul. S.t tegemist on liitindeksiga, kus suhete konfliktisuse taseme saame suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tasemete liitmisel. Samas esineb erisusi indikaatorite väärtuste normaliseerimise meetodis. Nimelt eelistan ISDK indeksi puhul standardhälbeühikute meetodit järjestuse (*ranking*) omale. Indeksi arvutamise kohta vaata lähemalt peatükist 2.6 „ISDK indeksi arvutamine“.

2.3. Konflikti kategooriate ja nende valdkondade seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktisusega

Siinkohal on selgitatud konflikti kategooriate ja nende eri valdkondade seost isikutevahelise suhete destruktiivse konfliktisusega.

Destruktiivsete isikutevaheliste konfliktide jaotamine eeldusteks ja tagajärgedeks lähtub konflikti etapi teooriast. S.t suhtekonflikte käsitletakse protsessina, mis saavad alguse teatud eelduste (“eelmängu etapp”, vt alapeatükk 1.3.3) koosmõjus ning millel on teatud tagajärjed. Et antud juhul on fookuses edutult lahendatud ehk destruktiivsed suhtekonfliktid, tulenevad tagajärjed konfliktide destruktiivsetest tsüklitest või on nendest vähemalt mõjutatud.

Destruktiivsete suhtekonfliktide eeldusi on käsitletud suhtekonfliktide tekkes soodustavate taustamõjuritena. Vastava kategooria seose selgitamiseks konfliktiga, lähtutakse ka väljateooriast (vt ptk 1.3.1 „Isikutevaheliste konfliktide teooriatest“). Antud teooria rõhutab osapoolte tajuprotsesside olulisust käitumisvalikute tegemisel ning kliima kui elu ruumi üldine tunnus mõjutab osapoolte käitumist konfliktiprotsessis. Nagu suhtekliimat tutvustavas

osas välja toodi (vt ptk 1.4.3 „Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: suhtekliima“), on toetus üks universaalsemaid ja üldisemaid teemavaldkondi, mis kujundab suhete kliimat üsna oluliselt. Toetuse määr, mida suhtepartnerid üksteisele jagavad, mõjutab viisi, kuidas konflikti lahendatakse (Sullivan jt 2010). Antud töö raames on toetuse madalat taset käsitletud suhtekonflikte destruktiivsusele kallutava mõjurina.

Eluga rahulolematuse hinnangu, laste kasvatamise põhimõtete, üldise ebatolerantsuse ja majandusliku toimetulematuse valdkondade seoseid isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega avan järgnevas peatükis.

Destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede kategooria seost isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega aitab seletada lisaks etapi teooriale ka Zilmanni ärrituse ülekandumise teooria. Nimelt võib ühes suhtes toimunud destruktiivse konfliktiga kaasnev pinge/kõrgem distressi tase avalduda ka mõnes teises suhtes/suhteolukorras. Repetti (1989) leidis, et pärast stressirikkaid isikutevahelisi olukordi tööl, tõusis isa ja lapse vahelise konflikti tase. Seega võib tööl ülemusega tülli läinud mees enda „pingeid maandada“ kodus lapsega. Samas võib ta need jätta üldse väljendamata. Viimasel juhul kanduvad pinged üle suhtesse iseendaga (n.-ö. endasse pingete kogumine). Destruktiivsed suhtekonfliktid võivad omada mõju nii mõlemale osapoolle kui ka teiste inimeste elule. Endast välja suunatud konfliktiga toimetuleku destruktiivsete taktikate ja endasse suunatud konfliktiga toimetuleku destruktiivsete taktikate puhul on tegemist surmaga lõppevate suhtekonfliktide tagajärgedega.

Destruktiivse suhtega kaasnev krooniline pinge/stress soodustab psühholoogilise distressi ja füüsiliste haiguste kujunemist (Taylor 2006: 173). Ting-Toomey ja Oetzel (2013: 99) kohaselt mõjutab ebakompetentselt lahendatud konflikt füüsilist, psühholoogilist, emotsionaalset ja vaimset tervist ning erinevaid suhte protsesse ja –tulemeid. Seega võib suhtekvaliteet, sh destruktiivsed suhtekonfliktid, omada negatiivset mõju nii konflikti osapoolte kui kolmandate inimeste elueale.

2.4. Eeldusindikaatorite seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega

Siinkohal olen välja toonud kategooria „destruktiivsete suhtekonfliktide eeldused“ valdkondi mõõtvad indikaatorid. Kõik eeldusindikaatorid on kultuuriti küllaltki universaalsed, s.t soodustavad erinevates kultuurikontekstides destruktiivsete suhtekonfliktide tekkimist.

Järgnevalt kirjelda valituks osutunud eeldusindikaatorite seost isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega.

Eluga rahulolematuse tase on seotud isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tasemega ühiskonnas. Nimelt selgus Soomes läbi viidud kaksikute kohort-uuringust (Appelberg 1996), et eluga rahulolematumad inimesed suurema tõenäosusega suhtekonflikti. Samuti on eluga rahulolu hinnang osutunud kasulikuks indikaatoriks selgitamiseks, kuidas inimesed reageerivad stressirikastele ja väljakutset pakkuvatele olukordadele (Bradley, Corwyn 2004: 385). Ka isikutevahelist konflikti võib pidada üheks selliseks olukorraks. Eluga rahulolematumad inimesed on suurema tõenäosusega kõrge distressi tasemega või depressioonis. Depressiivsuse sümptomid viitavad konfliktiolukorras harvemale konstruktiiivsele käitumisele ja soodustavad abielukontekstis vältimis- ja ründamisstrateegiate valikut (Marchand 2004: 100). Sagedasemad suhtekonfliktid (vt lisa 1), abielusuhtega rahulolematumad ja karjääri või elu stress (Stith jt 2004) on lähisuhtes olulisteks vägivalla kasutamise riskiteguriteks.

Üldiselt teisi inimesi mitte usaldavatel indiviididel on ka suhtekonfliktides raskem teist osapoolt usaldada. Ületähtsustades negatiivseid sündmusi ja tajudes konflikte enam ohustatavana (Cahn 2007: 186). Seega võetakse suurema tõenäosusega konflikte isiklikult, mis omakorda soodustab suhtekonfliktide kujunemist destruktiivseteks. Kui konfliktiolukorras peetakse enda vajaduste ja tunnete väljendamist ebatavaliseks, takerduvad osapooled suure tõenäosusega konflikti destruktiivse(te)sse tsükli(te)sse. Seega võib eeldada, et teiste inimeste mitte usaldamise tase on seotud isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tasemega.

Sõprade mitte oluliseks pidamine annab aimu indiviidide sõprussuhete kliimast. S.t et sõprade mitte väärtustamise korral on suhtekliima vähem intiimsem, problemaatilistes olukordades ollakse vähem valmis pühendumisele konflikti lahendamisele ning avaldama oma mõtteid, tundeid ja vajadusi. See omakorda suurendab tõenäosust, et suhtekonfliktid kujunevad destruktiivseteks. Sõprade mitte väärtustamise korral on indiviididel ka vähem võimalusi saada keerulistes olukordades tuge. Keeruliste olukordade kaasnev pingeline võib aga avalduda destruktiivse suhtekonfliktina. Sõpru mitte väärtustavad inimesed on suurema tõenäosusega üksildased. Seejuures on üksildased mehed eriti naiste suhtes agressiivsemad kui mitte üksildased mehed (Check jt 1985). Naistel, keda lähisuhtes väärkoheldakse, on

suurem oht olla n.-ö. isolatsioonis (Krug jt 2002). Eelneva põhjal võib järeldada, et sõprade mitte väärtustamise tase ühiskonnas on seotud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega.

Üldise ebatolerantsuse tase on seotud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega ühiskonnas. Nimelt teistsugusust, sh õigust omada erinevat arvamust jne, mitte aktsepteerivatel inimestel on konfliktiolukordades teise osapoolega raskem arvestada, mistõttu on konfliktiprotsessi kaldumine destruktiiivsusele tõenäoline. Konflikti eduka lahendamise eelduseks on järeleandmiste (sh kompromisside) tegemine (vt ptk 1.3.3 „Konflikti etapi teooria“).

Stereotüpiseerimine ja eelarvamused on iseloomulikud agressiivsematele suhtlejatele (Cahn. Abigail 2007: 62-63). Võib eeldada, et ühiskondades, kus **laste kasvatamisel peetakse vähem oluliseks tolerantsust ja teiste inimeste austamist**: (1) tekib suurema tõenäosusega suhtekonflikte; (2) aktsepteeritakse konfliktiolukorras väiksema tõenäosusega teise osapoole eriarvamusi, vajadusi jne, mille mõjul suhtekonfliktid muutuvad sagedamini destruktiiivseks; (3) rakendatakse väiksema tõenäosusega vanemlusstiile, mis soosivad lapse turvalise kiindumussuhte kujunemist. Suure tõenäosusega lähtuvad sellised inimesed ka isikutevahelistes suhetes harvemini teise osapoole austamise põhimõttest. Ka inimese kiindumuslaad, mis on suuresti kujunenud lapsepõlves, mõjutab suhete kvaliteeti. Äreva kiindumusega inividid tajuvad, et konflikt ohustab nende suhteid, see omakorda ergutab kasutama negatiivset käitumist partneri suhtes ning põhjustab distressi ja madalamat rahulolu suhtega (Roloff, Chiles 2011: 429). Eelnevat arvestades võib eeldada, et tolerantsuse ja teiste austamise mitte väärtustamise tase laste kasvatamisel on seotud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega.

Meeste töötuse määr on seotud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega ühiskonnas. Nimelt selgus peatükis „Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: üldine raamistik“ (vt ka lisa 1), et sagedasemad destruktiiivsete lähisuhte konfliktide päästiksündmused seostuvad muuhulgas raha või muude pere ressursside jagamisega ning mehe suutmatusega täita soorollilisi ootusi (selle kohta toodud näide peatükis 2.1 „Isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse indeks“). Üldiselt eeldatakse kõikides ühiskondades (ehkki erineval määral) meestelt pere majandusliku toimetuleku kindlustamist sagedamini kui naistelt. Seejuures on leitud, et kehvast majanduslikust olukorrast tulenev

pinge tõstab meeste distressi taset (Barnett jt 1995; Conger jt 1993). Töötus soosib ka enesehinnangu langust ja enesekontrolli tunde vähenemist (Darity, Goldsmith 1996). Meeste puhul seostatakse majanduslikult pingelist olukorda ka enda naise väärkohtlemisega (Krug jt 2002: 98).

Suurema **sissetulekute ebavõrdsuse tasemega** ühiskondades on suhteliselt enam majanduslikus kitsikus elavaid inimesi. Stressirikkad tingimused mõjutavad suhtekonfliktide tekkimise tõenäosust ja inimeste võimet konfliktiolukordades produktiivselt käituda. Näiteks on abielukonflikt seotud halbade majanduslike tingimustega (Conger jt 1999) ning raha ja arvete maksimisega kaasneva stressiga (Papp jt 2009). Kui abikaasad kogeavad juba enne konfliktiolukorda stressi, muutuvad nad konfliktiolukorras suurema tõenäosusega füüsiliselt agressiivseks (Frye, Karney 2006). Lisaks kaasneb vaesuses elamisega krooniline pingeseisund (Taylor 2006: 173). Kroonilise pingega, mis kestab üle kahe aasta, kaasneb omakorda üldjuhul depressiooni väljaarenemine (Brown, Harris 1979). Nagu eelnevalt Stith jt (2004) meta-analüüsist selgus, on depressioon üheks isiku tasandi riskiteguriks, mis kallutab lähisuhtekonfliktis vägivalda kasutama või kogema. Majanduslikud probleemid ja stress võivad kallutada isikutevahelistele destruktiivsetele konfliktidele ka vanemaealiste inimestega (Krug jt 2002: 131). Eelneva põhjal võib eeldada, et sissetulekute ebavõrdsuse tase ühiskondades on seotud isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktisuse tasemega.

2.5. Tagajärje indikaatorite seos isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktisusega

Siinkohal toon esile kategooria „destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärjed“ valdkondi mõõtvad indikaatorid ja kirjeldan nende seoseid isikutevahelise konfliktisusega. Seejuures on osad seosekirjeldused universaalsed, osad aga konkreetsele indikaatorile spetsiifilised. Kõikides ühiskondades soodustavad destruktiivsed suhtekonfliktid vastavate tagajärgede tekkimist, see aga ei välista kultuuri mõjutusi.

Igapäevane (*daily*) konflikt on üks enim raporteeritud stressiallikaid (Roloff, Chiles 2011: 428). Eelkõige võib distressi taset suurendada isiku ja suhte jätkuv ning vaenulik ehk destruktiivne isikutevaheline konflikt. Roloff ja Reznick (2008) uuringust selgus, et destruktiivsel kommunikatsioonil (nt karjumine, solvamine) on palju tugevam seos inimese stressitasemega kui konstruktiivsel kommunikatsioonil. Markman jt (2010) kohaselt avaldab

negatiivne konflikti lahendamine suhte stressitasemele tugevamat mõju kui positiivne lahendamine.

Destruktiivsete suhtekonfliktide puhul võib tavapärasest kõrgem isiku ja/või suhte distressi tase mõjutada ühest küljest tervist ning teisest küljest osapoolte käitumist konfliktiolukorras või sellele järgnevatel episoodides (vt allolevat skeemi).

Destruktiivne konfliktiprotsess → kõrgem stressitase → mõju käitumisele/ käitumisvalikutele/
tervisele (tagajärg)

Eelnev võib kehtida ühtviisi kõikide „destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede“ valdkondade ja suhtekonfliktide seoste puhul. Järgnevalt kirjeldan indikaatorite spetsiifilisemaid seoseid isikutevahelise konfliktsusega.

Kallaletungiga seotud surmad on seotud isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsusega. Nimelt on abielusuhe mõrvade puhul enim levinud isikutevaheliseks kontekstiks. Seejuures enim mõrvab naise nende partner. (Fincham 2003: 23) Kanadas, Iisraelis, Lõuna-Aafrikas, Austraalias ja Ameerika Ühendriikides teostatud uuringud näitavad, et 40-70% naiste mõrvadest on sooritatud nende intiimpartnerite poolt (Heise, Garcia-Moreno 2002: 93). Meeste puhul on see näitaja kümme korda väiksem (samas) ehk nende puhul on mõrvade sooritajateks pigem tuttavad või võõrad. Viimased võivad mõrva sooritada aga mõne neile olulise suhtekonflikti tagajärjena (vt destruktivse suhtekonflikti stsenaariumit lk 31-32). Eesti politsei- ja piirivalveameti peadirektor Elmar Vaheri hinnangul kalduvad mõrvad Eestis toimuma isikutevahelistes suhetes: „*Võib öelda, et võimalus tänaval hukka saada Eestis sisuliselt puudub. Üldiselt on tegemist inimestevahelise varasema konflikti või pikaajalise lähisuhtevägivalda tulemusega. Inimesed tarbivad koos alkoholi, on tarvitanud varem üksteise suhtes vägivalda ja taas puhkenud konflikt lõpeb surmaga.*“ (Einmann 2014)

Suitsiidide ja enda tekitatud vigastustest surmade tase on seotud isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsusega. Longituudsed uuringud kinnitavad, et sotsiaalsete suhete hulk ja kvaliteet on vaimse tervise osas oluline (Spitzberg, Cupach 2011: 487). Isikutevaheliste suhete konfliktid võivad soodustada lootusetuse tunde ja depressiooni teket (Krug jt 2002: 194). Austraalias ja Šotimaal on leitud, et suitsiidid olid seotud destruktivsete suhtekonfliktidega (samas). Lähisuhtes vägivalda, sh tõsist seksuaalset vägivalda kogunud

naistel on suurem risk suitsiidi sooritamiseks (samas: 101, 163). Rootsis on aasta jooksul tuvastatud 100–300 suitsiidi põhjuseks pidev kriitika töökohal (Appelberg 1996: 2). Suitsiidi sooritamise puhul võivad olulist rolli mängida indiviidi varajased/ammused suhtekogemused. On leitud, et mida enam oldi lapsepõlves kogetud psühholoogilist, füüsilist, seksuaalset kuritarvitamist ja/või oldi tunnistajaks vanematevahelisele vägivallale, seda suurem oli risk, et täiskasvanueas tehti suitsiidikatse (Felitti jt 1998; Anda jt 1999).

Oodatav eluiga sünnihetkel on seotud isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega. Nagu eelnevalt välja toodud, käsitletakse üha sagedamini inimeste tervisemõjuritena sotsiaalseid tegureid. Vastavaid seosed on esile tulnud mitmetest uuringutest (nt Eaker jt 2007; Everson-Rose, Lewis 2005; Robles, Kiecolt-Glaser 2003; Whitson, El-Sheikh 2003; Yarcheski jt 2004). Tervisele omab mõju suhtekvaliteet (Ren 1997; Dalgard, Lund Haheim 1998; ka McCabe jt 1996; Reis, Franks 1994). Nimelt paarid, kes on suhtes õnnetud, pidevalt mitte koostööaltid ja mõnikord lahkarvamuste korral vägivaldsed, kalduvad raporteerima halvemat tervist. Inimestevaheliste suhete kvaliteeti ja tervist mõjutab viis, kuidas nad konfliktiolukordades käituvad. Indiviidid, kes hoiduvad pingelistes vestlustes enda emotsioonide väljendamisest, suurendavad enda ja partneri stressi (Butler jt 2003). Emotsioonide alla surumine konflikti ajal võib suurendada ka nende hilisemat uuestikogunemist (Richards jt 2003). Abielupaarides, kus mõlemad osapooled hoiavad oma viha tagasi, on kõrgem suremusemäär võrreldes nendega, kus üks või mõlemad väljendavad oma viha (Harburg jt 2008). Reznick jt (2010) uuringu kohaselt on nii integratiivsed, distributiivsed kui vältivad konflikti lahendamise tüübid positiivselt seotud episoodijärgse üliärksusega (*hyperarousal*) ja stressiga seotud terviseprobleemidega. Wright, Loving (2011) kohaselt mõjutavad konfliktid lähisuhetes kehasiseseid protsesse, täpsemalt vereringe, endokriini ja immuunsüsteemi toimet. Repetti (1993 – Taylor 2006: 178 kaudu) kohaselt võib halb suhe ülemusega suurendada inimese südameruuma (*coronary heart disease*) riski. Choi ja Marks (2008) on leidnud, et abielukonflikt on positiivselt seotud osapoolte funktsionaalse halvenemise/kahjustusega (*functional impairment*) ja depressiooniga. Depressiooni tõus suurendab omakorda aga uue abielukonflikti tekkimise tõenäosust (samas). Seejuures on pikemaajalised suhtekonfliktid enam stressi tekitavad ning seega potentsiaalselt tervist enam mõjutavad. Kestvast (*ongoing*) isikutevahelisest konfliktist tekkiv stress tekitab mitmeid füsioloogilisi vastuseid, mis ohustab immuunsüsteemi efektiivsust, soodustab ebatervislikke stressireaktsioone (nt suitsetamine ja joomine) ja vähendab tõenäosust, et suhtepartnerid

veenavad üksteist enda tervise eest hoolitsema (Roloff, Chiles 2011: 428). Lahendamata ehk pikale veninud konflikt tundub pikemas perspektiivis suurendavat enam nii indiviidi füüsilisi kui vaimseid probleeme.

Destruktiivsete suhtekonfliktide mõju tervisele võib avalduda pikemas perspektiivis. Teatud lapsepõlve suhtekogemused mõjutavad täiskasvanuea tervise riski. Felitti jt (1998) ja Anda jt (1999) kohaselt, mida sagedamini kogeti lapsepõlves psühholoogilist, füüsilist, seksuaalset kuritarvitamist, oldi tunnistajaks vanematevahelisele vägivallale, seda suurem oli risk, et täiskasvanueas suitsetati, oldi ülekaaluline, kogeti viimase aasta jooksul 2 või enam nädalat depressiooni, tehti suitsiidikatse, raporteeriti alkoholismi, süstiti narkootikume, omati suguhaigust, omati südame-veresoonehaigust, oli diagnoositud vähk, oli kogetud insulti, raporteeriti bronhiiti või emfüseem. Repetti jt (2002) kohaselt kujunevad peredes, kus esineb palju konflikte või väärkohtlemist ning vähe soojust ja hoolivust, järglased kellel on probleeme stressi regulatsiooni süsteemiga.

Kõik destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärje kategooria indikaatorid on fataalsed. Nende valiku põhjuseks on lisaks seatud kriteeriumidele vastavuse ka selliste nähtuste ühene mõistmine sõltumata kultuurikontekstist ja sellest lähtuvalt minimaalsed erinevused nende fikseerimises.

2.6. ISDK indeksi arvutamisest

Konkreetses ajaperioodis ISDK indeksi väärtuse arvutamisel tuli läbida järgnevad sammud:

- indikaatorite toorväärtuste arvutamine vastava ajaperioodi kohta,
- indikaatorite väärtuste normaliseerimine,
- vastava ajaperioodi eelduste ja tagajärgede indeksi arvutamine,
- vastava ajaperioodi ISDK indeksi arvutamine.

Esmalt arvutasin indikaatorite toorväärtused ajaperioodide kohta. Nimelt võis statistilistel andmetel põhinev indikaator omada väärtust mitme ajaperioodis sisalduva aasta kohta. Sel juhul omistasin indikaatori konkreetse ajaperioodi väärtuseks olemasolevate väärtuste aritmeetilise keskmise. Näiteks oli Eesti suitsiidide määra väärtus aastatel 2005, 2006 ja 2007

vastavalt 17, 14,7 ja 15,2 100 000 elaniku kohta. Ajaperioodi 2005-2007 indikaatori väärtuseks sai nende kolme aasta keskmine ehk 15,6 suitsiidi 100 000 elaniku kohta. Väärtuste uuringutel põhinevad indikaatorid omasid väärtust vaid ühe ajaperioodi aasta kohta. Seega ei pidanud nende puhul täiendavaid arvutusi tegema.

Järgnevalt normaliseerisin indikaatorite väärtused. Nimelt on normaliseerimine enne andmete liitmist vajalik, sest andmestikus olevad indikaatorid on tihti erinevates mõõtühikutes (Nardo jt 2008: 27). Erinevateks normaliseerimise meetoditeks on näiteks järjestuse (*ranking*) meetod, standardiseerimine ehk standardhälbeühikutesse viimine, miinimum-maksimum normaliseerimine, kaugus etalonist (*reference*) meetod, kategoorilise skaala meetod, indikaatorid üle ja alla keskmise meetod (samas: 27-28). Siinkohal otsustasin viia indikaatorite toorväärtused (x) ühisele standardhälbe ühikute skaalale, s.t arvutasin indikaatorite väärtused standardhälbe ühikutes (z), võttes uue skaala nullpunktiks toorväärtuste aritmeetilise keskmise. Selleks leidsin ajaperiooditi iga indikaatori puhul olemasolevate ühiskondade keskmise väärtuse (k) ja standardhälbe (s). Indikaatorite väärtused standardhälbe ühikutes sain järgneva valemi alusel:

$$z = (x - k) / s$$

Oletame, et ajaperioodil 2005-2007 oli ühiskondade valimis lisaks Eestile ka Venemaa, Lõuna-Aafrika ja Tai. Sel ajaperioodil olid nende ühiskondade suitsiidide taseme toorväärtused vastavalt 15,6, 26,2, 1 ja 5,3. Ajaperioodil 2005-2007 tuleb suitsiidide määra keskmiseks väärtuseks siis 12,0 ja standardhälbeks 11,3. Eesti suitsiidide taseme väärtuseks standardhälbe ühikutes saame 0,32. Arvutuskäik on järgnev:

$$z = (15,6 - 12,0) / 11,3 = 0,32$$

Saadud tulemus tähendab seda, et Eesti suitsiidide tase on 0,32 standardhälbe võrra kõrgem vaadeldud ühiskondade keskmisest.

Standardhälbe ühikutes olevate indikaatorite väärtuste alusel arvutasin välja eelduste ja tagajärgede indeksi väärtused kõikide ajaperioodide kohta. Selles etapis tuli otsutada, kas anda igale indeksi komponendile võrdne või erinev kaal. Kaal väljendab indeksi komponendi suhtelist tähtsust (Metge jt 2009: 7). Enamike liitindikaatorite puhul antakse komponentidele võrdne kaal (Nardo jt 2008: 31), samas on kasutusel ka näiteks faktoranalüüsi ja avaliku

arvamuse meetod (sammas: 89, 96). Ka antud indeksis kasutatakse võrdse kaalumise meetodit. Et eelduste indeksi valdkonda „sotsiaalne toetus“ mõõdavad 2 indikaatorit, panustavad mõlemad valdkonna koondtulemusse osakaaluga 50%. Sama kehtib valdkonna „majanduslik toimetulek“ kohta. Ülejäänud indikaatorid panustavad vastavalt eelduste või tagajärgede indeksi tulemusse kaaluga 100%. Nii panustavad kõik eelduste kategooria valdkonnad ISDK indeksi tulemusse võrdselt. Et destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste indeksi koosseisu kuulub 7 indikaatorit, tagajärgede indeksil aga 3 indikaatorit, on mõlema poole võrdsustamiseks tagajärgede indeksi naturaalkväärtus korrutatud 7/3-ga. Lisaks tuli valida indeksi komponentide ühendamise meetod. Eristatakse näiteks aditiivseid ja geomeetrilisi agregatsiooni meetodeid (sammas: 102-103). Siinkohal kasutan lineaarset aditiivset agregatsiooni meetodit, mille kohaselt liidan normaliseeritud ja kaalutud indikaatorite väärtused omavahel. Alaindeksite arvutamise valemid on järgnevad:

$$\text{ISDK eelduste indeks} = E1 + (0,5 * E2 + 0,5 * E3) + E4 + E5 + (0,5 * E6 + 0,5 * E7)$$

$$\text{ISDK tagajärgede indeks} = (T1 + T2 + T3) * 7/3$$

Eelduste ja tagajärgede indeksite väärtuste alusel arvutasin ISDK indeksi väärtused kõikide ajaperioodide kohta. Kasutatud valem on järgnev:

$$\text{ISDK indeks} = \text{ISDK eelduste indeks} + \text{ISDK tagajärgede indeks}$$

ISDK indeksi väärtused standardhälbeühikutes on toodud lisas 3.

ISDK indeksi arvutamisel prooviti normaliseerimisel lisaks standardiseerimise meetodile ka järjestuse (*ranking*) meetodit. Tegemist on lihtsaima normaliseerimise tehnikaga (sammas: 27), mille kohaselt antakse ühiskondadele punkte lähtuvalt nende järjestusest indikaatorite väärtuste pingereas. Lisas 3 on toodud ISDK indeksi väärtused ajaperiooditi järjestuse meetodi alusel. Selgub, et üldiselt tulemused oluliselt ei muutu, s.t ühiskondade järjestus ajaperiooditi jääb suurel määral samaks. Üsikuks erandiks on perioodil 1994-1999 Kolumbia, mis paiknes 12 kohta madalamal, võrreldes standardiseerimise meetodil arvutatud ISDK indeksi ühiskondade pingereaga. Kõik ülejäänud erinesid vähem kui 10 kohta, suurem osa vähem kui 5 kohta. Standardhälbeühikute meetodi tugevuseks võrreldes järjestuse meetodiga on see, et ta on n.-ö. tundlikum indikaatori väärtuste erinevuse suuruse suhtes. S.t kui järjestuse meetodi puhul on indikaatori väärtuste 2- ja 10-kordne erinevus samaväärsed

(eeldusel, et ühiskonna koht pingereas jääb samaks), siis standardhälbeühikute meetodi puhul kajastub see erinevus selgelt ka indeksi tulemuses. Samas võib see osutada ka nõrkuseks. Näiteks kui ühe ühiskonna indikaatori väärtus on väga erandlik, omab see n.-ö. moonutavat efekti teiste ühiskondade indeksi tulemustele. Antud töös oleks võimalik selliste erindite mõju vähendada järgnevalt: standardiseerimisel võtta aluseks ühe ajaperioodi asemel kõikide ajaperioodide ühiskondade keskmine ja standardhälve. Siinkohal ei pidanud ma sellise lähenemise rakendamist aga vajalikuks. Indikaatorite väärtuste normaliseerimise meetodi valiku peamiseks mõjuteguriks osutus aga ühiskondade arvu märgatav erinevus ajaperiooditi (vt ptk 2.2 „ISDK ja EISK indeksite võrdlus“). Standardhälbeühikute meetodi alusel arvutatud indeksi tulemused sõltuvad sellest asjaolust vähem.

3. ISDK INDEKSI VALIDEERIMINE, EDASINE ARENDAMINE JA KASUTAMINE

3.1. Valideerimisest

Indeksi valideerimise eesmärgiks on teha kindlaks, kuivõrd mõõdab konstrueeritud indeks soovitud muutujat ehk kui paikapidav ta on. Valideerimise meetoditeks on näiteks sisevalideerimine ja väline valideerimine. Sisevalideerimise puhul uuritakse indeksi seoseid oma komponentidega (sh komponentide omavahelisi seoseid), välisvalideerimise puhul indeksi seoseid teiste oletatavate indikaatoritega, mis sama muutujat peaks mõõtma. (Babbie 2007: 165-166)

Mitme muutuja suhete analüüsis (*multivariate analysis*) kasutatakse näiteks järgnevat vahendeid: peakomponentide analüüs, faktoranalüüs, Cronbachi koefitsient alfa, klasteranalüüs, Pearsoni korrelatsioonikoefitsient ja Spearmani astakorrelatsioonikoefitsient (Nardo jt 2008). Levinuimaks sisevalideerimise vahendiks on Cronbachi koefitsient alfa. See hindab, kuivõrd hästi teatud (tavaliselt küllalt suur) hulk indikaatoreid mõõdavad ühte ühedimensioonilist objekti. (samas: 72) ISDK indeks seevastu mõõdab vähete indikaatorite alusel kahte eri dimensiooni, mida antud töös nimetatakse kategooriateks.

Valideerimisel uurisin ISDK indeksi ja/või selle komponentide ja/või destruktiiivse isikutevaheliste suhete konfliktisusega otsesemalt või veidi kaudsemalt seotud indikaatorite vahelisi seoseid. Mitmete uuritavate tunnuste puhul on tegu järjestustunnustega ja seetõttu on ühtsusprintsipiibist lähtuvalt seosetugevuse kirjeldamiseks kasutatud läbivalt Spearmani astakorrelatsioonikordajat. Seosetugevusi -0,6 kuni -0,4 loetakse mõõdukalt negatiivseks, -0,4 kuni -0,2 nõrgalt negatiivseks, -0,2 kuni 0 väga nõrgalt negatiivseks, 0 kuni 0,2 väga nõrgalt positiivseks, 0,2 kuni 0,4 nõrgalt positiivseks, 0,4 kuni 0,6 mõõdukalt positiivseks ja 0,6 kuni 0,8 tugevalt positiivseks. Kuna ISDK indeksi konstrueerimisse kaasatud ühiskondade puhul pole tegu juhusliku valimiga, on indeksi seoste uurimisel esitatud seosetugevused ilma statistilise olulisuse hinnanguta.

Lihtsad joonised (*cross-plots*), kus on toodud ühiskondade paiknemine kahe tunnuse alusel, on heaks viisiks illustreerida meid huvitava indikaatori kirjeldusjõudu (Nardo jt 2008: 39). Teatud juhtudel esitasingi ISDK indeksi või selle komponentide seoste täpsemaks

kirjeldamiseks jooniseid, kust näeme ühiskondade paiknemist indeksi või selle komponendi ja mõne muu indikaatori väärtuste lõikes (vt nt joonis 15). Kõige sagedamini vaatlesin perioodi 1999-2004, sest ühiskondade valim on sel perioodil kõige mitmekesisem. Osadele joonistele olen lisanud täiendavaid, tulemusi paremini illustreerivaid elemente (vt nt joonis 13 ja 19).

ISDK indeksi positiivseid väärtusi olen tõlgendanud kõrgeks isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemeks ning negatiivseid väärtusi madalaks tasemeks.

3.2. ISDK indeksi sisevalideerimine

Sisemiselt toimiv indeks koosneb omavahel ühesuunaliselt ja nõrgalt kuni tugevalt seotud indikaatorite komplektist. Järgnevalt vaatlen ISDK indeksi koosseisu kuuluvate indikaatorite omavahelisi seoseid, eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite seoseid vastavate alaindeksitega, indikaatorite seoseid ISDK indeksiga, suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede indeksi seoseid ISDK indeksiga, isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse eelduste ja tagajärgede tasemete kooskõla. Eelneva põhjal on tehtud ülevaatlilik kokkuvõte ISDK indeksi sisemisest toimivusest. ISDK indeksi ja tema komponentide vaheliste seoste maatriksid on ajaperiooditi toodud lisas 4. Lisaks käsitlen isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taseme muutust ajas.

3.2.1. Indikaatorite omavahelised seosed

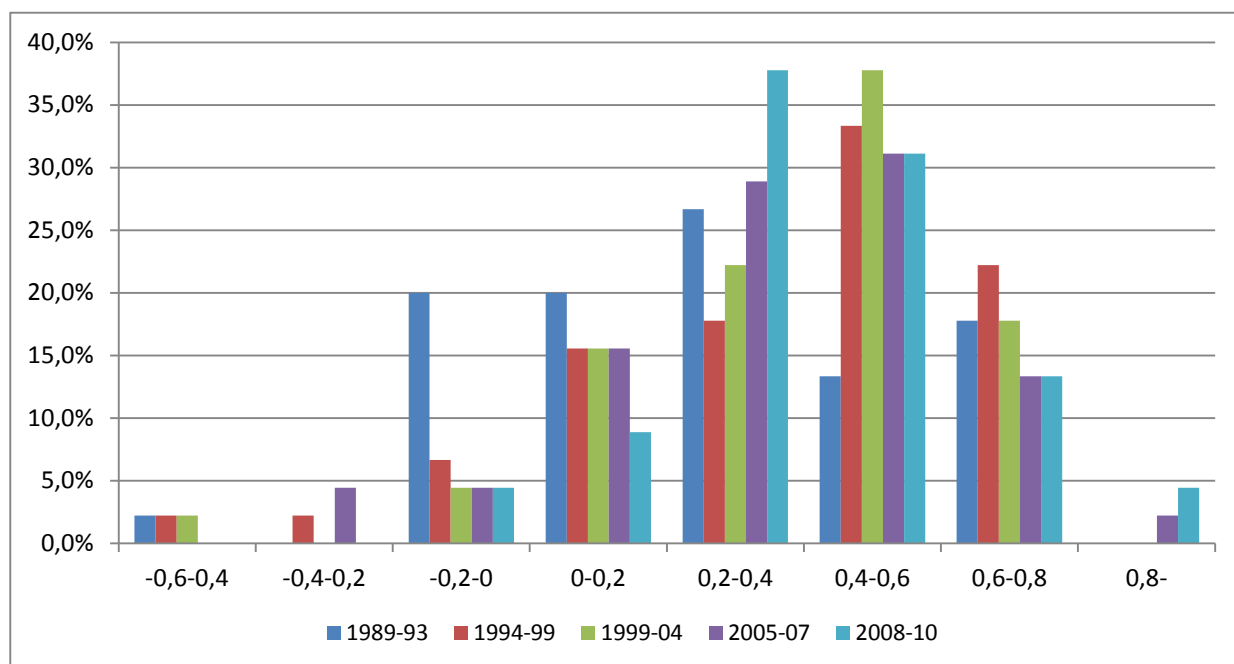
Tabelist 3 näeme, et keskmiselt on ajavahemikus 1989-2007 indeksi indikaatorid omavahel seotud nõrgalt ning perioodil 2008-2010 mõõdukalt. Kõikide perioodide keskmised seosed on ühesuunalised.

Tabel 3. ISDK indeksi kõikide indikaatorite vahelised keskmised seosetugevused Spearmani astakorrelatsioonikordaja järgi ja standardhälbed periooditi

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Aritmeetiline keskmine	0,261	0,369	0,382	0,342	0,407
Standardhälve	0,320	0,286	0,264	0,247	0,218

Samas selgub jooniselt 6, et ajaperioodil 1994-2007 jäävad indikaatoritevahelised seosetugevused kõige sagedamini vahemikku 0,4-0,6 ning perioodidel 1989-1993 ja 2008-2010 vahemikku 0,2-0,4. Seega võiks järeldada, et lisaks ajaperioodile 2008-2010 olid ka ajavahemikus 1994-2007 indikaatorid omavahel seotud pigem mõõdukalt. Ainult perioodil

1989-1993 on indikaatorite kooskõla selgelt nõrk. See väljendub eelkõige selles, et 40% seosetugevustest jääb vahemikku -0,2 kuni 0,2.

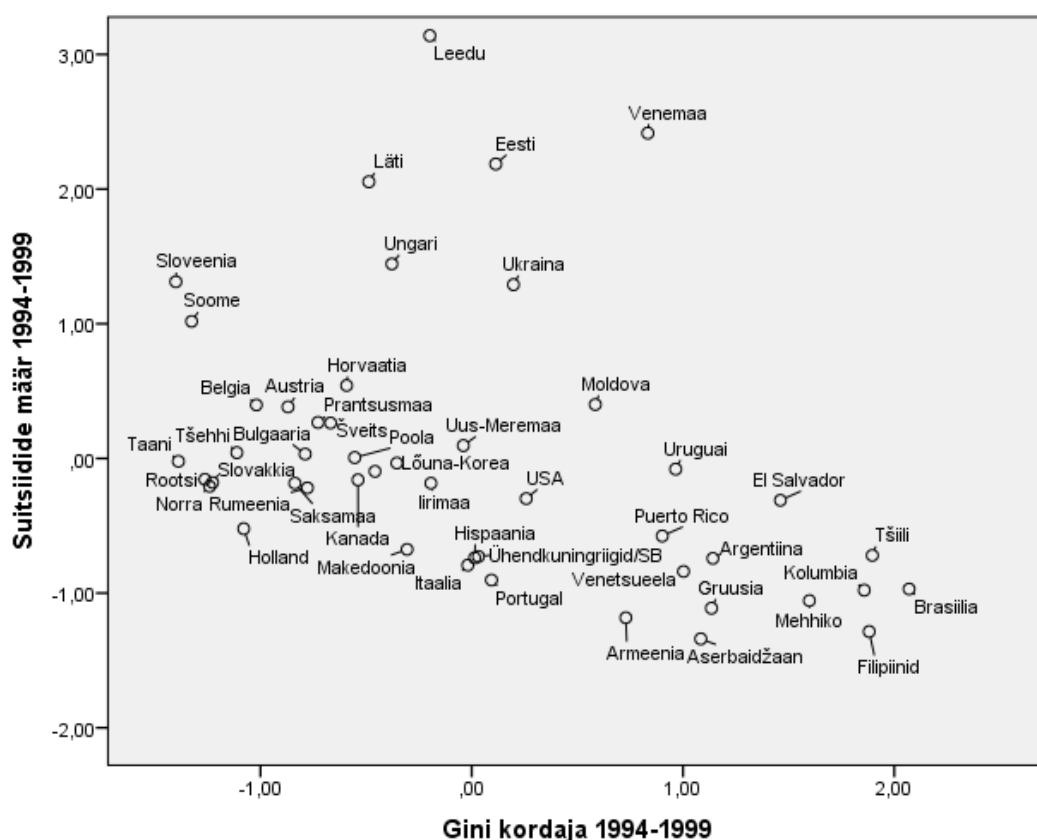
Joonis 6. ISDK indeksi kõikide indikaatorite vaheliste seosetugevuste jaotus periooditi Spearmani astakorrelatsioonikordaja järgi

Oluline on rõhutada, et perioodide keskmisi seosetugevusi mõjutavad üksikud mõõduka, nõrga või väga nõrga negatiivse seosetugevusega indikaatorpaarid. Seejuures kerkivad esile konkreetsed indikaatorid, mille puhul negatiivsed seosed ilmnevad. Kõikidel ajaperioodidel on selliseks indikaatoriks suitsiidide määr. Mõõdukad negatiivsed seosed ilmnevad suitsiidide määra ja Gini kordaja vahel ning nõrgad või väga nõrgad suitsiidide määra ja usaldamatuse määra vahel (tabel 4). Perioodil 1989-1993 on suitsiidide määr ja teiste inimeste usaldamatuse määr seotud siiski positiivselt. Negatiivne seos oli suitsiidide määra ja Gini kordaja vahel tugevaim perioodil 1989-1993 ning suitsiidide määra ja teiste inimeste usaldamatuse määra vahel perioodil 1994-1999.

Tabel 4. Suitsiidide määra (T2) seos Gini kordaja (E7) ja teiste inimeste usaldamise määraga (E2) ajaperiooditi

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
T2*E7	-0,599	-0,537	-0,460	-0,355	-0,057
T2*E2	0,039	-0,276	-0,200	-0,210	-0,130

Siinkohal vaatame lähemalt suitsiidide määra ja Gini kordaja seost perioodil 1994-1999. Ehkki perioodil 1989-1993 oli negatiivne seos veidi tugevam, esineb vaadeldava ajaperioodi valimis märgatavalt enam ühiskondi. Jooniselt 7 selgub, et Ladina-Ameerika ja postkommunistlikes Kaukaasia piirkonna ühiskondades on sissetulekute ebavõrdsuse tase kõrge, kui suitsiidide tase madal. See on seletatav eelkõige vastavate ühiskondade religioossete tõekspidamistega, mis suitsiidi sooritamist ei soosi. Mitmetes postkommunistlikes ja katoliiklikes Euroopa ühiskondades on aga suitsiidide tase kõrge, kuid sissetulekute ebavõrdsus madal. Üllatuslikum on vastav tulemus katoliiklike Euroopa ühiskondade puhul. Ilmselt on nendes ühiskondades katoliiklike väärtuste mõju nõrgem kui Ladina-Ameerika ühiskondades.

Joonis 7. Suitsiidide määra ja Gini kordaja seos perioodil 1994-1999

Üldiselt on aga kõigis postkommunistlikes ühiskondades, v.a eelpool väljatoodud Kaukaasia piirkonna ühiskondades ja Makedoonias, suitsiidide tase suhteliselt kõrge. See võib olla seletatav suurte muutustega, mis nendes ühiskondades sel perioodil aset leidsid. Samas on

osades madala sissetulekute ebavõrdsusega postkommunistlikes ühiskondades, näiteks Leedus, Lätis ja Ungaris, suitsiidide tase juba pikemat aega kõrge olnud (Värnik jt 2010).

Perioodi 1989-1993 keskmisi seosetugevusi mõjutavad negatiivses suunas meeste töötusmäär ja Gini kordaja. Nimelt on meeste töötusmäär ja Gini kordaja väga nõrgas negatiivses seoses mitmete indikaatoritega. Meeste töötusmäär on negatiivselt seotud kõigi teiste indikaatoritega (korrelatsioon= -0,03 kuni -0,184), v.a eluga rahulolematusega, üldise ebatolerantsusega ja suitsiidide määraga. Gini kordaja on vastaval perioodil negatiivselt seotud eluga rahulolematusega, laste kasvatamise väärtustega, üldise ebatolerantsusega, meeste töötusmääraga (korrelatsioon= -0,03 kuni -0,148) ja eelnevalt välja toodud suitsiidide määraga.

Perioodi 1989-1993 eripära võib olla seletatav sel ajal toimunud ulatuslike muutustega indeksi koostamise aluseks olevates ühiskondades. Asjaolu, et ISDK indeks toimib ajaperioodil 1989-1993 mingil määral teisiti, viitab pigem ISDK indeksi üldisele toimivusele.

3.2.2. Eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite seosed vastavate indeksitega

Järgnevalt vaatlen, kuidas sisemiselt toimivad on koondindeksi alaindeksid ehk eelduste ja tagajärgede indeks. Selleks uurin eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite seost vastavalt eelduste ja tagajärgede indeksiga.

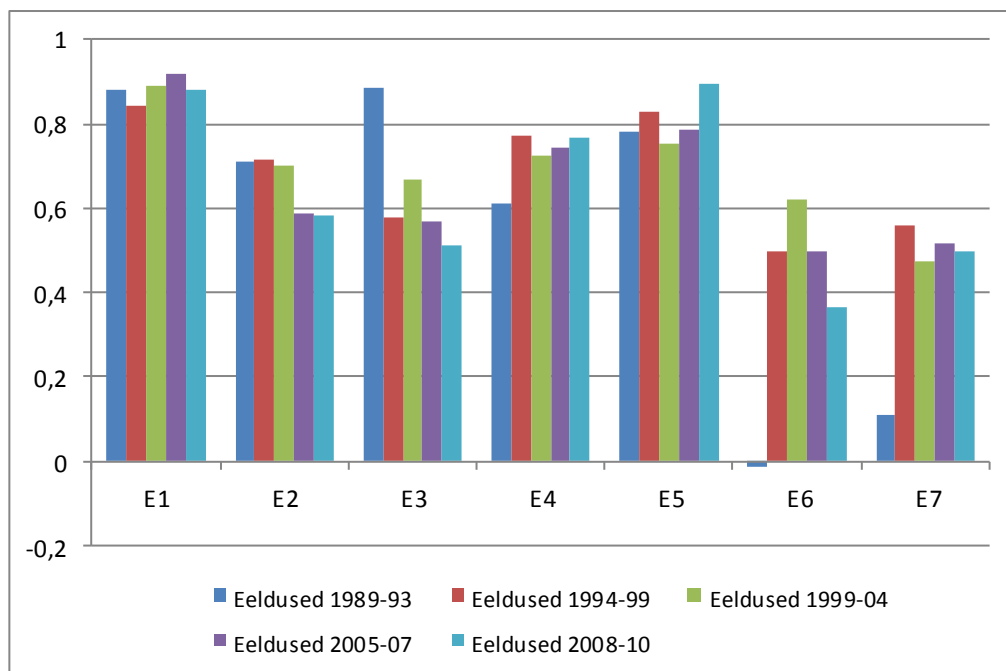
Esmalt käsitlen eelduste kategooria indikaatorite seost eelduste indeksiga. Tabelist 5 selgub, et keskmiselt on perioodil 1989-1993 eelduste kategooria indikaatorid eelduste indeksiga seotud mõõdukalt ja ajavahemikus 1994-2010 tugevalt. Kõikidel ajaperioodidel on keskmised seosed ühesuunalised.

Tabel 5. Eelduste kategooria indikaatorite keskmised seosetugevused ISDK eelduste indeksiga ajaperiooditi

	Eeldused 1989-93	Eeldused 1994-99	Eeldused 1999-04	Eeldused 2005-07	Eeldused 2008-10
Aritmeetiline keskmine	0,566	0,685	0,690	0,660	0,643
Standardhälve	0,368	0,140	0,128	0,157	0,205

Jooniselt 8 näeme, et eelduste kategooria indikaatorite seosetugevused eelduste indeksiga varieeruvad tunnuste lõikes. Näiteks ilmneb, et kõikidel perioodidel on eelduste indeksiga

väga tugevalt seotud eluga rahulolematuse määr. Üldiselt on eelduste kategooria indikaatoritest eelduste indeksiga kõige nõrgemalt seotud meeste töötuse määr ja Gini kordaja. Eelnevaga kooskõlas olevalt selgub, et perioodil 1989-1993 on vastavad indikaatorid eelduste indeksiga seotud väga nõrgalt, meeste töötuse määr seejuures negatiivselt. Vastav tulemus kajastub ka indikaatorite ja eelduste indeksi seose märgatavalt suuremas standardhälbes perioodil 1989-1993 (tabel 3).

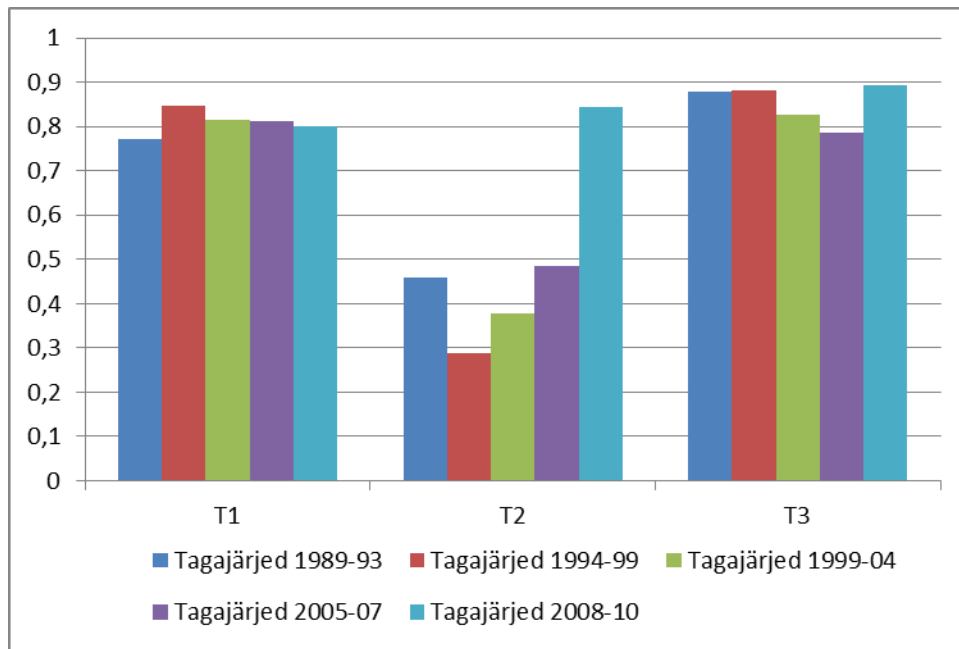
Joonis 8. Eelduste kategooria indikaatorite seosetugevused ISDK eelduste indeksiga ajaperiooditi

Järgnevalt vaatlen tagajärgede kategooria indikaatorite seost tagajärgede indeksiga. Keskmiselt on ajavahemikus 1989-2007 tagajärgede kategooria indikaatorid seotud tagajärgede indeksiga tugevalt, perioodil 2008-2010 väga tugevalt (tabel 6). Kõikide perioodide keskmised seosed on ühesuunalised.

Tabel 6. Tagajärgede kategooria indikaatorite keskmised seosetugevused ISDK tagajärgede indeksiga ajaperiooditi

	Tagajärjed 1989-93	Tagajärjed 1994-99	Tagajärjed 1999-04	Tagajärjed 2005-07	Tagajärjed 2008-10
Aritmeetiline keskmine	0,703	0,672	0,674	0,695	0,846
Standardhälve	0,218	0,334	0,256	0,181	0,046

Kooskõlas eelnevaga näeme jooniselt 9, et tagajärgede kategooria indikaatoritest on tagajärgede indeksiga kõige nõrgemalt seotud suitsiidide määr. Kui teised indikaatorid on tagajärgede indeksiga seotud kõikidel ajaperioodidel tugevalt või väga tugevalt, siis suitsiidide määra seosetugevus tagajärgede indeksiga varieerub nõrgast kuni väga tugevani. Kõikide tagajärje kategooria indikaatorite seosed tagajärgede indeksiga on ühesuunalised.

Joonis 9. Tagajärgede kategooria indikaatorite seosetugevused ISDK tagajärgede indeksiga ajaperiooditi

3.2.3. Indikaatorite seosed ISDK indeksiga

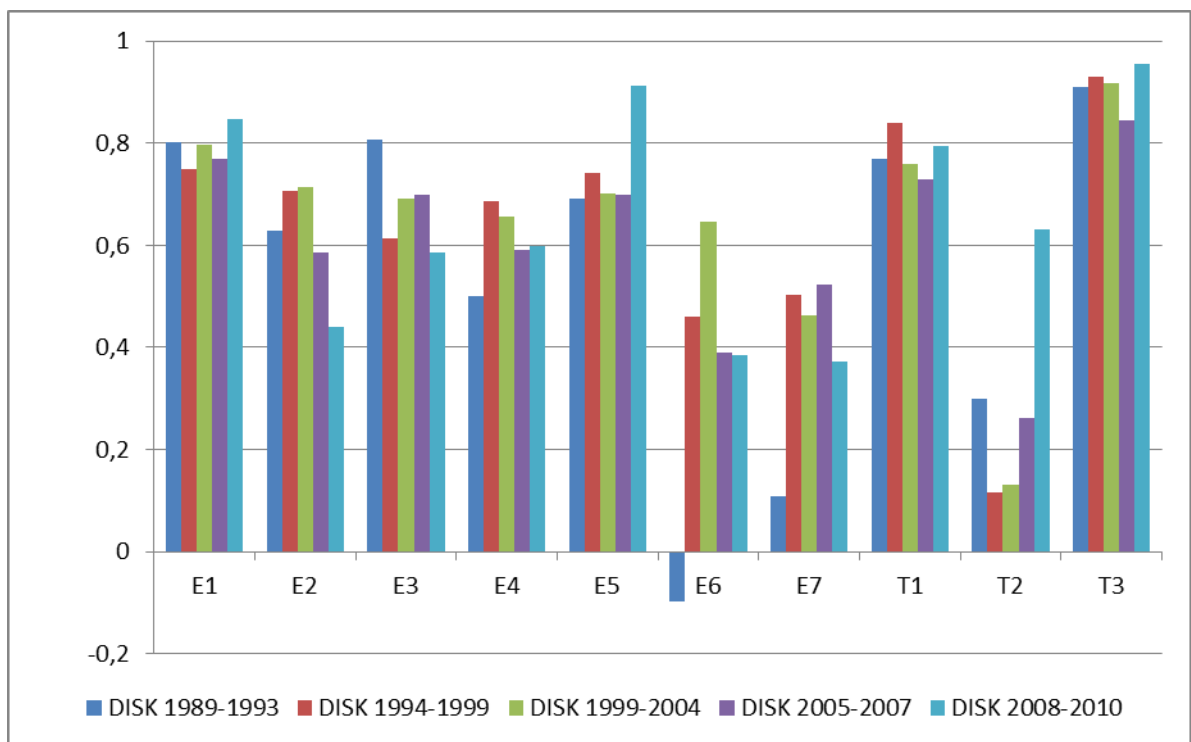
Tabelist 7 selgub, et keskmiselt on perioodil 1989-1993 indeksi indikaatorid seotud ISDK indeksiga mõõdukalt, ajavahemikul 1994-2010 tugevalt.

Tabel 7. Indikaatorite seosetugevused ISDK indeksiga ajaperioodide ja kategooriate kaupa

	ISDK 1989-93	ISDK 1994-99	ISDK 1999-04	ISDK 2005-07	ISDK 2008-10
E + T keskmine	0,542	0,635	0,647	0,609	0,652
Standardhälve	0,335	0,231	0,216	0,179	0,216
Eelduste keskmine	0,492	0,637	0,667	0,609	0,592
Standardhälve	0,353	0,116	0,103	0,128	0,217
Tagajärgede keskmine	0,660	0,629	0,602	0,611	0,794
Standardhälve	0,320	0,447	0,417	0,309	0,163

Keskmiselt on eelduste kategooria indikaatorid ISDK indeksiga mõõdukalt seotud perioodidel 1989-1993 ja 2008-2010, tugevalt ajavahemikul 1994-2007. Keskmiselt on kõik tagajärgede kategooria indikaatorid kõikidel ajaperioodidel seotud ISDK indeksiga tugevalt. Kõik vaatlusalused seosed on ühesuunalised.

Jooniselt 10 näeme, et ISDK indeksiga on kõikidel ajaperioodidel väga tugevalt seotud oodatava eluea määr. Eelnevaga kooskõlas olevalt on perioodil 1989-1993 ISDK indeksiga väga nõrgalt seotud meeste töötusmäär ja Gini kordaja, seejuures esimene negatiivselt. Väga nõrgalt on ISDK indeksiga seotud ka suitsiidide määr ajavahemikul 1994-2004. Nimelt on perioodidel 1994-1999 ja 1999-2004 indeksi loomesse kaasatud mitmeid ühiskondi, kus suhete konfliktsuse tase on kõrge, kuid ühiskondlikud normid ei soosi suitsiidide sooritamist.

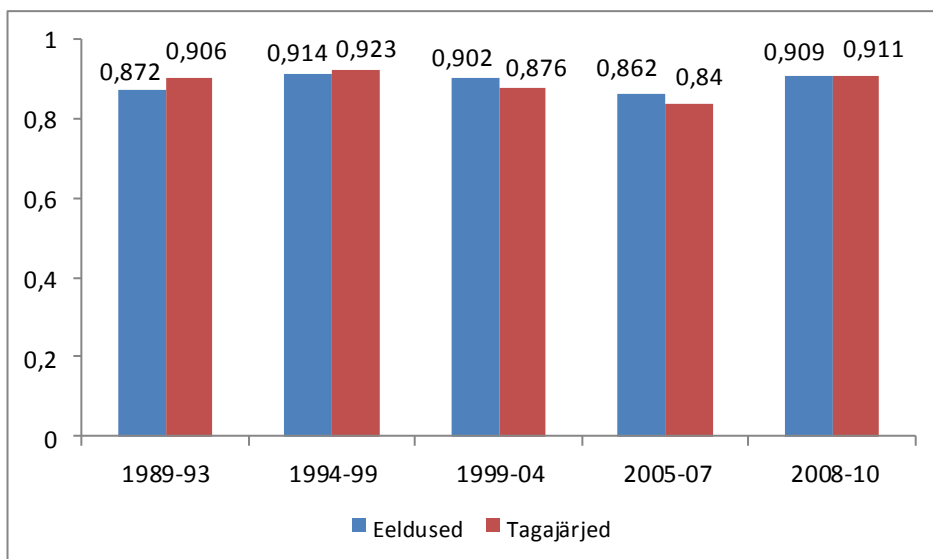

Joonis 10. Eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorite seosetugevused ISDK indeksiga ajaperiooditi

3.2.4. Eelduste ja tagajärgede indeksi seos ISDK indeksiga

Jooniselt 11 näeme, et kõikidel vaadeldavatel ajaperioodidel on nii eelduste kui tagajärgede indeks väga tugevalt seotud ISDK indeksiga. Seejuures on nii eelduste kui tagajärgede indeks

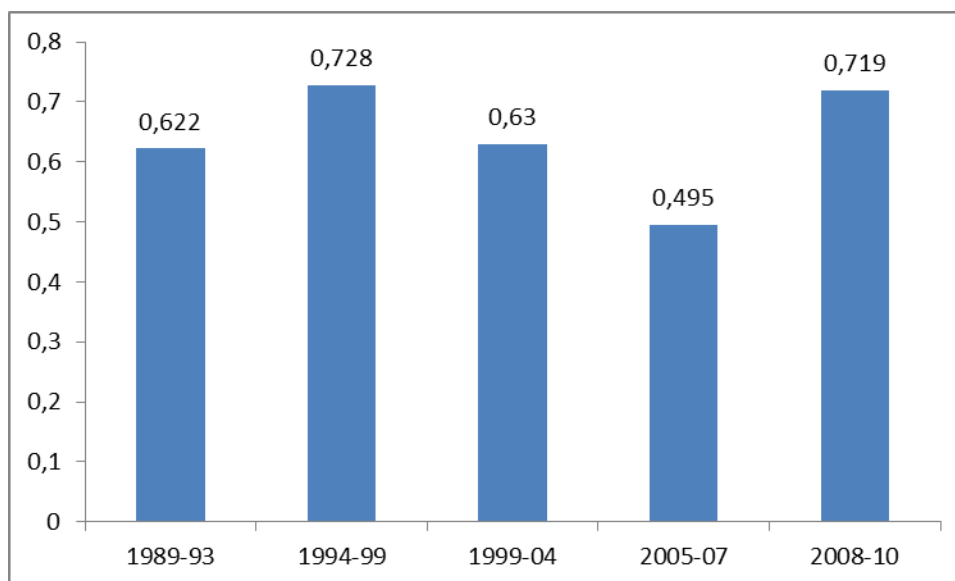
seotud kõige nõrgemalt ISDK indeksiga perioodil 2005-2007 ja kõige tugevamalt perioodil 1994-1999.

Joonis 11. Eelduste ja tagajärgede indeksi seosed ISDK indeksiga periooditi

3.2.5. Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede kooskõla

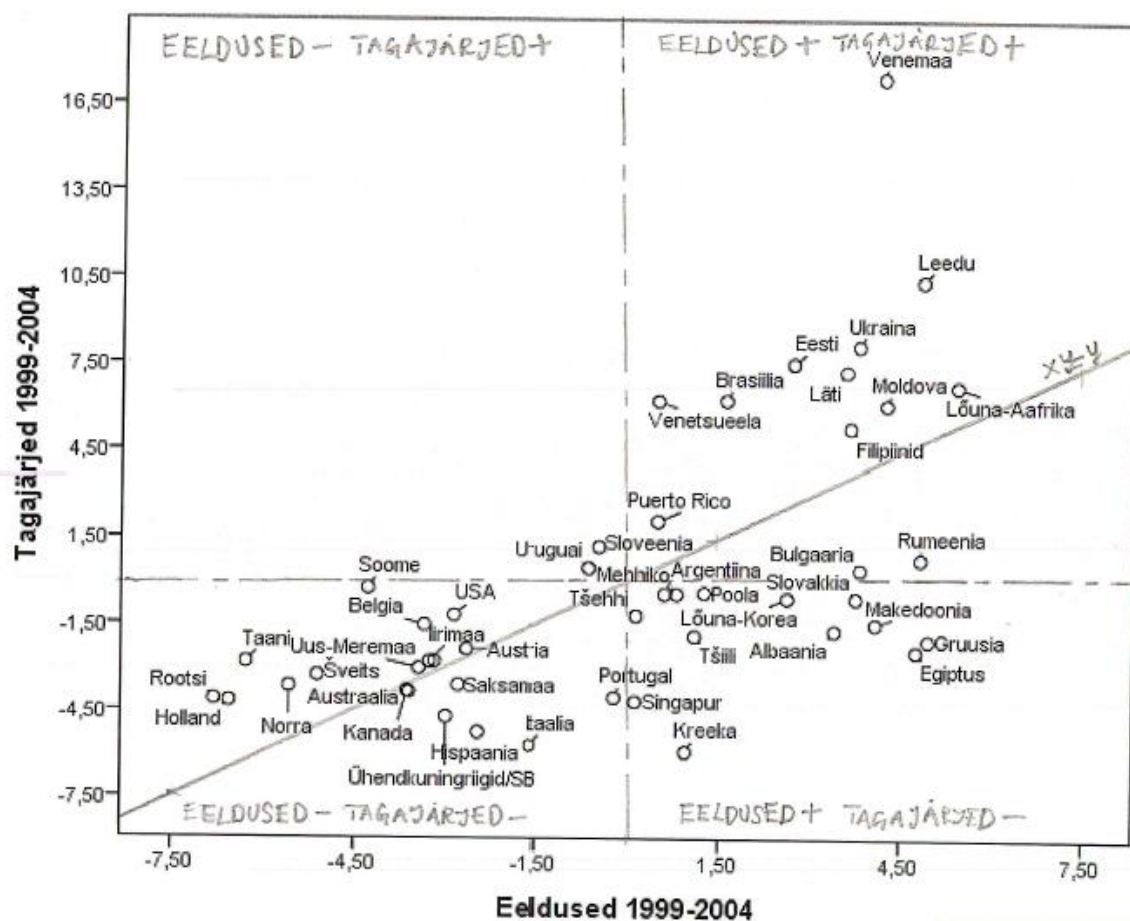
Siinkohal käsitlen eelduste ja tagajärgede indeksi vahelist seost. Jooniselt 12 näeme, et perioodidel 1989-1993, 1994-1999, 1999-2004 ja 2008-2010 on eelduste ja tagajärgede indeksi seos tugev.

Joonis 12. ISDK eelduste ja tagajärgede indeksi vaheline seosetugevus periooditi

Perioodil 2005-2007 on eelduste ja tagajärgede indeks seotud mõõdukalt. Üldiselt ilmneb seega kooskõla: kõrgema destruktivsete suhtekonfliktide eelduste tasemega ühiskondades on tagajärgede tase kõrgem.

Ka jooniselt 13 ja lisast 5 näeme, et enamikes ühiskondades kaasneb destruktivsete suhtekonfliktide eelduste madala või kõrge tasemega vastavalt madal või kõrge tagajärgede tase. Madalaks tasemeks loetakse negatiivseid indeksi väärtusi ja kõrgeks positiivseid indeksi väärtusi. Samas selgub ka, et ISDK eelduste ja tagajärgede indeksite vaheline seos ei ole lineaarne. Leidub erindeid ehk ühiskondi, kus ilmneb ebakõla eelduste ja tagajärgede tasemete vahel. Saame eristada ühiskondi, kus (1) destruktivsete suhtekonfliktide eelduste tase on madal ja tagajärgede tase kõrge ning ühiskondi, kus (2) destruktivsete suhtekonfliktide eelduste tase on kõrge ja tagajärgede tase madal. EISK indeksi puhul oli esimest tüüpi ühiskonnaks Soome ja teist tüüpi ühiskonnaks Suurbritannia (Nahkur 2011).

Joonis 13. Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede seos perioodil 1999-2004

Antud töös ilmnevad erinditena pigem teised ühiskonnad. Seejuures puuduvad sellised ühiskonnad, kus destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste madala tasemega kaasneks kõrge tagajärgede tase (mingil määral võib erandiks pidada Kolumbiat, vt lisa 5). Leidub aga mitmeid ühiskondi, kus destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste tase on kõrge, kuid tagajärgede tase madal. Seejuures võib selgemateks näideteks pidada Kreekat, Egiptust ja Gruusiat.

Kuna antud töö raames ei jõua seose mittelineaarsust analüüsida (mõtted selle kohta toodud peatükis „Indeksi edasise arendamise võimalusi“), võetakse esialgse lihtsustusena aluseks siiski seose lineaarsus.

Idealis peaks eelduste ja tagajärgede lineaarse seose puhul ISDK eelduste indeksi väärtus olema ligilähedaselt võrdne ISDK tagajärgede indeksi väärtusega (vt joonisel 13 toodud joon). Lisaks eelnevalt mainitud Kolumbiale, on tagajärgede tase eelduste tasemest märgatavalt kõrgem Venemaal ning seda kõikidel ajaperioodidel (tabel 8).

Tabel 8. Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste tasemest märgatavalt kõrgema tagajärgede tasemega ühiskondade ISDK tagajärgede ja eelduste indeksi väärtuste vahe ajaperiooditi⁹

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Venemaa	9,51	9,25	13,27	9,96	13,78
Valgevene					8,28
Eesti	8,26	6,43	4,82	1,76	2,66
Leedu		4,36	5,57	5,09	5,66
Guatemala				9,10	
Trinidad ja Tobago				8,30	
Kolumbia		11,17			

Üldiselt ongi destruktiivsete suhtekonfliktide tagajärgede tase oodatud eelduste tasemest märgatavalt kõrgemad mitmetes Ladina-Ameerika ja postkommunistlikes ühiskondades. Ladina-Ameerika ühiskondade puhul on tagajärgede kõrgem tase tingitud eelkõige indikaatorite „kallaletungiga seotud surmad“ (T1) kõrgest tasemest ning „oodatav eluiga sünnihetkel“ (T3) suhteliselt madalast tasemest. Nendes ühiskondades mõjutab tagajärgede kõrget taset vähem indikaator „suitsiidid ja enda tekitatud vigastustest surmad“ (T2). Nimelt on Ladina-Ameerika ühiskondades suitsiidide tase suhteliselt madal, mis tuleneb suuresti nende ühiskondade religioosest taustast. Vastavate postkommunistlike ühiskondade kõrgem

⁹ Siin toodud ühiskonnad, kus tagajärgede tase oli eelduste tasemest vähemalt kahel perioodil 5 või enam punkti kõrgem. Lisaks need, kus vähemalt ühes ajaperioodis oli vastav punktidevahe 7 või enam punkti.

tagajärgede tase tuleneb nii suhteliselt kõrgeast kallaletungiga seotud surmade ja suitsiidide tasemest kui madalamast elueast.

Ühiskondadeks, kus destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste tase on tagajärgede tasemest märgatavalt kõrgem, on Gruusia, Armeenia, Egiptus, Kreeka, Hong Kong. Vähemal määral ka Makedoonia ja Itaalia. Kõrge eelduste tase tuleneb Gruusias ja Egiptuses eelkõige indikaatorite „eluga rahulolematuse“ (E1) ja „üldine ebatolerantsus“ (E5) kõrge tasemest ning Kreekas indikaatori „tolerantsuse ja teiste austamise väärtustamine laste kasvatamisel“ (E4) kõrge tasemest. Madala tagajärgede taseme põhjuseks Gruusias ja Armeenias on eelkõige indikaatori „suitsiidid ja enda tekitatud vigastustest surmad“ madal tase nendes ühiskondades. Tegemist on Kesk-Kaukaasias paiknevate ühiskondadega, kus suitsiidide tase on viimase 20 aasta jooksul teistest postkommunistlikest (eelkõige Balti ja slaavi) ühiskondadest olnud kordi väiksem ning erinevalt eelpool mainitust on vastav tase püsinud ajateljel väga stabiilsena (Värnik jt 2010: 14). Ka mõrvade tase on nendes ühiskondades madalam kui Balti ja slaavi taustaga postkommunistlikes ühiskondades.

Tabel 9. Tagajärgede tasemest märgatavalt kõrgema eelduste tasemega ühiskondade tagajärgede ja eelduste indeksi väärtuste vahe ajaperiooditi¹⁰

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Armeenia		-9,18			
Gruusia		-6,60	-6,98	-9,89	-10,91
Makedoonia		-5,94	-5,54		
Kreeka			-6,86	-6,19	-7,19
Itaalia	-5,04	-4,44	-4,10	-4,36	-5,67
Hong Kong				-8,11	
Egiptus			-7,17		

3.2.6. ISDK indeksi sisemine toimivus: kokkuvõttev ülevaade

Eelnevast selgub, et üldiselt on ISDK indeks sisemiselt toimiv mõõdik. Nimelt on indeksi komponendid omavahel valdavalt seotud ühesuunaliselt ja mõõdukalt või tugevalt. Indikaatorite omavahelised seosed on oodatult nõrgemad kui indikaatorite seosed ISDK eelduste ja tagajärgede indeksiga või ISDK indeksiga. Indeksi komponentidest on kõige tugevamini ISDK indeksiga seotud eelduste ja tagajärgede indeksid.

¹⁰ Siin toodud ühiskonnad, kus eelduste tase oli tagajärgede tasemest vähemalt kahel perioodil 5 või enam punkti kõrgem. Lisaks need, kus vähemalt ühes ajaperioodis oli vastav punktidevahe 7 või enam punkti.

ISDK indeksi sisemine toimivus on kõige problemaatilisem perioodil 1989-1993. Nimelt on kaks kolmandikku vastava ajaperioodi indeksi indikaatoritest omavahel seotud väga nõrgalt või nõrgalt ning umbes viiendik negatiivselt. Seejuures on problemaatilisemateks indikaatoriteks meeste töötuse määr ja veidi vähem Gini kordaja, mis on mitmete teiste indikaatoritega seotud väga nõrgalt ja negatiivselt. Lisaks on vastaval ajaperioodil suitsiidide määr seotud negatiivselt ja mõõdukalt Gini kordajaga. Selgus ka, et meeste töötuse määr on perioodil 1989-1993 väga nõrgas negatiivses seoses nii eelduste kui ISDK indeksiga. Gini kordaja on vastaval perioodil seotud eelduste ja ISDK indeksiga väga nõrgalt ja positiivselt. Eelnev on selgitatav vastaval perioodil toimunud ulatuslike muutustega ISDK indeksi koostamise aluseks olevates ühiskondades. Järgnevatel ajaperioodidel on need indikaatorid teiste ISDK indeksi komponentidega seotud positiivselt. Võikski eeldada, et perioodil 1989-1993 on tunnustevahelised seosed veidi teistsugused kui järgnevatel ajaperioodidel. Seega otsustasin meeste töötuse määra ja Gini kordaja jätta ISDK indeksi indikaatorkoosseisu. Keskmiselt on perioodil 1989-1993 eelduste ja tagajärgede kategooria indikaatorid seotud vastavalt eelduste ja tagajärgede indeksiga mõõdukalt ning tugevalt. Keskmiselt olid indikaatorid ISDK indeksiga seotud mõõdukalt. Seega võib ka ISDK indeksit perioodil 1989-1993 lugeda pigem sisemiselt toimivaks mõõdikuks.

Kõikidel ISDK indeksi ajaperioodidel on problemaatiliseks indikaatoriks suitsiidide määr. Et suitsiidide määr on kõikidel ajaperioodidel positiivselt ja nõrgalt kuni tugevalt (korrelatsioon= $0,287$ kuni $0,845$) seotud tagajärgede indeksiga, on otsustatud vastav indikaator ISDK indeksi koosseisu jätta.

3.2.7. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taseme muutused ajas

See, et ISDK indeks on ajaperioodide mitte konkreetse aasta põhine, viitab eeldusele, et suhete konfliktsuse tase muutub ajas vähe. Edasisest analüüsist selgub, et üldiselt võib vastavat eeldust õigustatuks pidada.

Tabelist 10 näeme, et keskmiselt on ISDK indeks kõikide ajaperioodide puhul teiste perioodide tulemustega väga tugevalt seotud.

Tabel 10. Erinevate ajaperioodide keskmine ISDK indeksi seosetugevus ülejäänud perioodide ISDK indeksiga

	ISDK 1989-93	ISDK 1994-99	ISDK 1999-04	ISDK 2005-07	ISDK 2008-10
Aritmeetiline keskmine	0,958	0,970	0,978	0,962	0,967
Standardhälve	0,018	0,009	0,007	0,020	0,013

Tabelis 11 on toodud nende ühiskondade isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse muutus ajas, millel on minimaalselt kaks ISDK indeksi väärtust. Nimelt on esitatud ühiskonna esimese ja viimase perioodi indeksi väärtus, kusjuures need ei pruugi kõikide ühiskondade puhul kokku langeda. Näiteks on Filipiinide puhul esimeseks perioodiks 1994-1999 ja viimaseks perioodiks 1999-2004, Venemaa puhul aga vastavalt 1989-1993 ja 2008-2010. Lisaks ISDK indeksi väärtustele on toodud ühiskonna koht pingereas (sulgudes vastava perioodi ühiskondade koguarv). Muutus ühiskonna isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemes on seda suurem, mida enam „punktide vahe“ erineb arvvaartusest 0. Seejuures „punktide vahe“ positiivsed väärtused tähendavad ajas isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taseme tõusu, negatiivsed väärtused aga taseme langust. Ka tabelist 11 selgub, et enamikus ühiskondades on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase muutunud vähe.

Tabel 11. Isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) tase ühiskonnas ja asetus pingereas esimese ja viimase ajaperioodi kohta ning vahepealne taseme muutus

	Esimene periood		Viimane periood		Vahe
	Punktid	Koht	Punktid	Koht	
Lõuna-Korea	-1,43	12 (28)	4,75	12 (43)	6,18
Venemaa	17,91	1 (28)	22,60	1 (32)	4,69
Venetsueela	3,10	16 (48)	6,69	10 (47)	3,59
Moldova	11,25	6 (48)	14,12	3 (32)	2,87
Gruusia	2,16	17 (48)	5,02	8 (32)	2,86
Leedu	14,57	2 (48)	16,75	2 (32)	2,19
Tšiili	-1,07	11 (28)	0,99	17 (43)	2,06
Filipiinid	7,22	10 (48)	8,94	8 (47)	1,72
Uruguai	-1,64	25,5 (48)	-0,18	24 (47)	1,46
Ukraina	10,78	7 (48)	12,00	5 (32)	1,22
Puerto Rico	1,36	20 (48)	2,57	16 (47)	1,21
Makedoonia	1,65	18 (48)	2,61	15 (47)	0,97
Šveits	-8,63	42 (48)	-7,87	38 (43)	0,76
Uus-Meremaa	-6,70	37 (48)	-6,07	34 (43)	0,64
Argentiina	-2,42	28 (48)	-1,92	23 (43)	0,50
Taani	-8,91	45 (48)	-8,78	41 (43)	0,14

	Esimene periood		Viimane periood		Vahe
	Punktid	Koht	Punktid	Koht	Punktid
Belgia	-4,24	20 (28)	-4,13	28 (43)	0,11
Kanada	-7,54	26 (28)	-7,46	39 (47)	0,08
Rootsi	-10,43	28 (28)	-10,57	30 (32)	-0,14
Austraalia	-7,88	40 (48)	-8,04	39 (43)	-0,16
Lõuna-Aafrika	12,15	3 (47)	11,91	3 (43)	-0,24
Rumeenia	3,28	15 (48)	3,02	13 (32)	-0,26
Läti	11,89	5 (48)	11,51	6 (32)	-0,37
Iirimaa	-5,53	21 (28)	-6,31	24 (32)	-0,78
Kreeka	-4,96	32 (47)	-5,86	22 (32)	-0,91
USA	-1,59	13 (28)	-2,64	25 (43)	-1,04
Holland	-10,28	27 (28)	-11,50	31 (32)	-1,22
Horvaatia	1,20	21 (48)	-0,13	14 (32)	-1,33
Ühendkuningriigid/SB	-7,26	25 (28)	-8,98	28 (32)	-1,72
Portugal	-3,19	16 (28)	-5,16	18 (32)	-1,97
Serbia	5,35	11 (43)	3,29	12 (32)	-2,06
Itaalia	-5,73	22 (28)	-8,01	27 (32)	-2,28
Hispaania	-6,69	24 (28)	-9,33	29 (32)	-2,63
Saksamaa	-4,09	19 (28)	-6,98	25 (32)	-2,89
Prantsusmaa	-3,68	17 (28)	-7,27	26 (32)	-3,59
Brasiilia	9,04	5 (28)	5,36	10 (43)	-3,69
Poola	3,00	9 (28)	-0,71	15 (32)	-3,70
Soome	-1,76	14 (28)	-5,47	19 (32)	-3,71
Tšehhi	2,57	10 (28)	-1,30	17 (32)	-3,87
Austria	-1,82	15 (28)	-5,89	23 (32)	-4,07
Slovakkia	5,07	7 (28)	-0,77	16 (32)	-5,84
Bulgaaria	9,28	4 (28)	3,33	11 (32)	-5,95
Norra	-6,68	23 (28)	-12,86	32 (32)	-6,18
Eesti	14,59	2 (28)	5,87	7 (32)	-8,72
Mehhiko	6,94	6 (28)	-1,97	24 (43)	-8,91
Ungari	13,94	3 (28)	3,87	10 (32)	-10,07
Sloveenia	4,76	8 (28)	-5,52	20 (32)	-10,28

Osades ühiskondades on isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse taseme muutus siiski veidi märgatavam. Konfliktsuse tase on teiste ühiskondadega võrreldes enam tõusnud Lõuna-Koreas ja Venemaal. Lõuna-Koreas on konfliktsuse taseme tõus tulnud eelkõige indikaatorite „üldine ebatolerantsus“ ja „suitsiidid ja enda tekitatud vigastustest surmad“ tasemete tõusude arvelt (tabel 12). Konfliktsuse taseme tõusu Venemaal on enim mõjutanud indikaatorite „Gini kordaja“ ja „Kallaletungiga seotud surmad“ taseme tõusud. Mingil määral võib isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse taseme tõusu Venemaal seletada asjaolu, et perioodil 2008-2010 olid ühiskondade valimis ainult Euroopa ühiskonnad.

Tabel 12. Lõuna-Korea ja Venemaa isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) taseme tõusu enam mõjutavate indikaatorite väärtused ajaperiooditi

		1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Lõuna-Korea	E5	-1,36	-1,56	2,29	2,56	
	T2	-0,77	-0,03	0,67	1,65	
Venemaa	E7	0,33	0,83	0,65	0,80	2,35
	T1	2,26	1,34	2,84	1,64	4,05

Neid ühiskondi on enam, kus isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase on langenud. Teiste ühiskondadega võrreldes on konfliktsuse tase enam langenud Sloveenias, Ungaris, Mehhikos ja Eestis. Tabelist 13 näeme, et kõikides vaadeldavates postkommunistlikes ühiskondades on konfliktsuse taseme langus osaliselt tulenenud indikaatori „suitsiidid ja enda tekitatud vigastustest surmad“ taseme langusest. Eestis ja Sloveenias tuleneb isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taseme langus ka indikaatori „meeste töötuse määr“ taseme langusest. Eestis on ajavahemikus 1989-2010 märgatavalt tõusnud oodatav eluiga, mis on konfliktsuse taseme langusele kaasa aidanud.

Tabel 13. Sloveenia, Ungari, Mehhiko ja Eesti isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) taseme langust enam mõjutavate indikaatorite väärtused ajaperiooditi

		1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Sloveenia	E6	0,42	-0,45	-0,55	-0,48	-0,84
	T2	1,67	1,31	1,37	1,25	-0,24
Ungari	E3	1,28	1,42			0,04
	E5	1,64	0,58			-0,39
	T2	2,36	1,44			1,12
Mehhiko	E4	0,67	1,00	0,24	-0,43	
	E5	0,57	-0,19	0,07	-0,49	
	T1	2,72	0,66	0,77	0,52	
Eesti	E6	-0,96	0,03	0,43	0,00	1,17
	T2	1,72	2,19	1,58	0,79	0,48
	T3	1,48	1,14	0,80	0,52	0,43

Vähesel määral leidub ühiskondi, mis isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taseme poolest ajateljel n.-ö. hüppavad. Üheks näiteks on Venemaa, kus vastav tase perioodil 1999-2004 tõuseb 17-lt 21,6-ni, langeb järgneval perioodil eelnevale tasemele ning 2008-2010 tõuseb 22,6-ni.

Üldiselt tundub, et isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase on pigem ühiskonna ja selle liikmete n.-ö. sügavam omadus.

3.3. ISDK indeksi välisvalideerimine

Välisvalideerimise puhul vaatlen ISDK indeksi seoseid nende isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega vahetult seotud tunnustega, mida ei saanud indikaatoritele seatud kriteeriumidele mittevastavuse tõttu indeksi koosseisu võtta. Nendeks on Maailma väärtuste uuringu 2005-2007 voorust pärinev „kuivõrd õigustatav on naise peksmine tema mehe poolt“, voorust 2010-2014 (WVS Online Data Analysis) pärinev „kuivõrd õigustatav on lapse peksmine tema vanemate poolt“, Kooliealiste laste tervisekäitumise 2009/2010 uuringus (Currie jt 2012) küsitud „kui tihti on Sind koolis viimase paari kuu jooksul kiusatud“ ja „kui tihti Sa võtsid osa koolis teis(t)e kiusamisest paari viimase kuu jooksul?“. Juhul kui antud töös konstrueeritud ISDK indeks mõõdab isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taset, peaks ta vastavate indikaatoritega olema minimaalset nõrgalt seotud.

Esmalt võrdlen aga ISDK indeksi tulemusi WHO poolt 2013. aastal avaldatud lähisuhtevägivalla levimuse hinnanguga. Meta-analüüsi „Naistevastase vägivalla globaalne ja regionaalsed hinnangud: lähisuhtevägivalla ja mitte-partneri seksuaalse vägivalla levimus ja tagajärjed tervisele“ (Garcia-Moreno jt 2013) puhul on tegemist ilmselt ühe valiidseima ülemaailmse (naiste vastu suunatud) lähisuhtevägivalla võrdleva hinnanguga. Analüüsi hinnangul on globaalselt 30% naistest¹¹ elu jooksul kokku puutunud lähisuhtevägivallaga, kusjuures kõige sagedamini WHO Aafrika, Vahemere ida ja Kagu-Aasia regioonide madala või keskmise sissetulekutasemega ühiskondades (umbes 37%). Ameerika regiooni madala või keskmise sissetulekutasemega ühiskondades oli levimus 30% ning kõige väiksem oli see Vaikse ookeani lääne ja Euroopa regiooni madala või keskmise sissetulekutasemega ühiskondades (25%) ning kõrge sissetulekutasemega ühiskondade grupis (23%). (Garcia-Moreno 2013: 16-17) Minu indeksi tulemusi saab WHO meta-analüüsi tulemustega kõrvutada piiratult, sest nii Aafrika, Vahemere idaosa, Kagu-Aasia kui Vahemere lääneosa regioonid esindab üks ühiskond. Nendeks on vastavalt Lõuna-Aafrika (LAV), Egiptus, Tai ja Filipiinid. Teised vastava regiooni ühiskonnad liigitusid kõrge sissetulekutasemega ühiskondade gruppi. Võttes arvesse WHO analüüsi regioonide ühiskondlikke koosseise, selgub et minu indeksi tulemused kattuvad vähemalt osaliselt WHO analüüsi tulemustega. Nimelt isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase on madalaim kõrge sissetulekutasemega ühiskondades ja kõrgeim Aafrika regioonis. Erinevaks tulemuseks on see, et Euroopa ja Vaikse ookeani

¹¹ Partnerit omavast/omanud.

lääneosa regioonid on kõrgema konfliktsuse tasemega kui Ameerika, Vahemere ida ja Kagu-Aasia regioonid. Sellele, et Vaikse ookeani lääneosa ühiskondades võib lähisuhtevägivalda levimus olla kõrgem kui WHO 2013. aasta analüüsist selgus, viitavad ka analüüsiautorid ise. Nimelt on hiljem avaldatud mitme madala või keskmise sissetulekutasemega Vahemere lääneosa ühiskonna tulemusi, mille kohaselt sealne lähisuhtevägivalda levimus on väga kõrge. Näiteks Kiribatil oli kogunud 68% 15-49-aastastest naistest enda partneri füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda (The Secretariat of ... 2010), Vanuatul oli vastav näitaja 60% (Vanuatu Women's ... 2011). Rolli võib mängida regioonide esindavate ühiskondade vähesus. Euroopa ja Ameerika madala või keskmise sissetulekutasemega ühiskondi oli aga mitmeid. Võimalik, et Ameerika (eelkõige Kesk- ja Lõuna-Ameerika) ühiskondades maandatakse pingeid/stressi sagedamini intiimsuhtes, Euroopa regiooni ühiskondades (nt Venemaa, Leedu, Gruusia, Ukraina, Moldova, Rumeenia) avaldub see sagedamini aga teistes suhetes. Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse taseme regionaalseid erisusi käsitletakse ka edaspidi (vt ptk 3.5 „Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase: ühiskonnatüüpide võrdlus“).

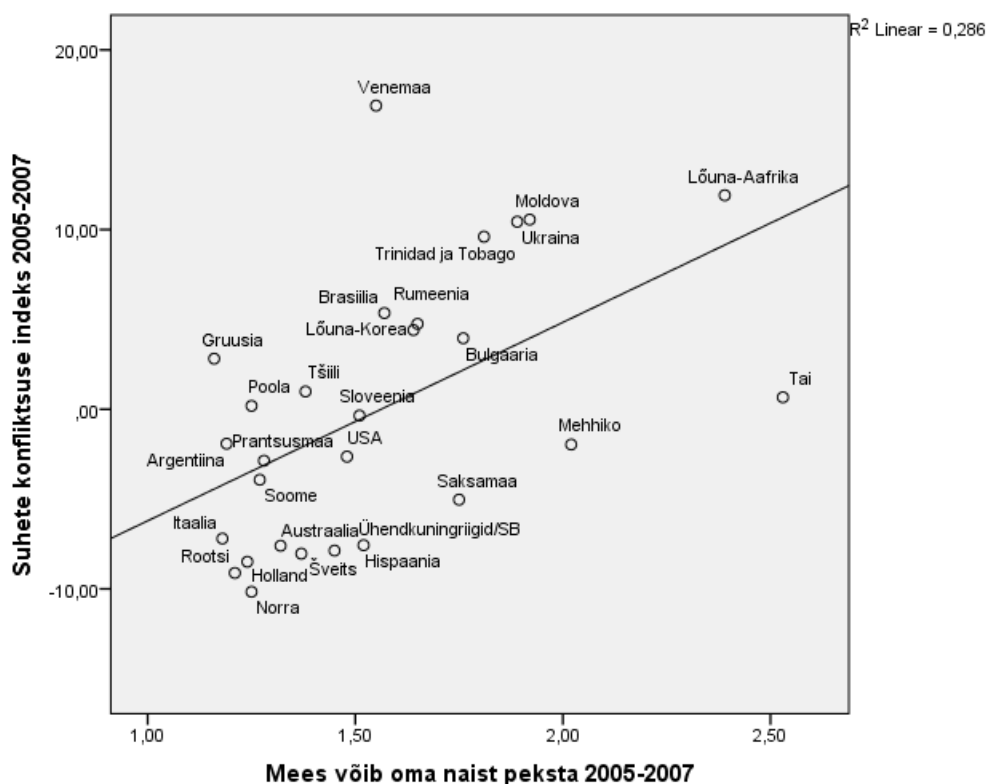
Heise (2012) ja Stith jt (2004) mudelitest (vt ptk 1.4.2 „Destruktiivsete suhtekonfliktide kujunemine: üldine raamistik“) selgus, et lähisuhtevägivalda pooldavad hoiakud on oluliseks vägivalda kasutamist soodustavaks teguriks lähisuhtekonfliktides. Kõikide perioodide ISDK indeksid on positiivselt seotud tunnusega „kuivõrd õigustatav on naise peksmine tema mehe poolt“, seosetugevus varieerub mõõdukast tugevani (tabel 14). Seos on tugevaim perioodil 1989-1993 ja nõrgim 2008-2010. Seega on ühiskondades, kus peetakse lähisuhtes vägivalda kasutamist õigustatumaks, valdavalt ka isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase kõrgem.

Tabel 14. Lähisuhtevägivalda õigustamise taseme ja isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse (ISDK) taseme seosetugevused ajaperiooditi

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Spearmani kordaja	0,633	0,448	0,572	0,600	0,527
N	20	28	28	28	19

Joonisel 14 vaatlesin täpsemalt lähisuhtevägivalda õigustamise taseme ja isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse taseme seost perioodil 2005-2007. Näeme, et Rootsi, Norra ja Holland on ühed vähim lähisuhtevägivalda õigustavad ühiskonnad ning ka konfliktsuse tase on seal madalaim. Seevastu Lõuna-Aafrika on nii lähisuhtevägivalda õigustamise kui ka

isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse taseme poolest esimeste seas. Erandiks on aga Venemaa, kus lähisuhtevägivalla õigustamise taseme järgi võiks eeldada märgatavalt madalamat konfliktsuse määra ning Tai, kus konfliktsuse tase peaks olema kõrgem. Samas on jooniselt 14 võimalik näha kahte ühiskondade gruppi, üks allpool, teine ülevalpool sobitusjoont. S.t nendes ühiskondades, mis asuvad üleval, kaldub isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase sama lähisuhtevägivalla normi määra puhul olema kõrgem kui allpool joont olevates ühiskondades. Sellisteks on mitmed postkommunistlikud ja Ladinameerika ühiskonnad. Konfliktsuse tase kaldub sama lähisuhtevägivalla normi määra puhul olema madalam eelkõige inglisekeelsetes ja Euroopa protestantlikes ühiskondades. Suur osa ülevalpool sobitusjoont asuvatest ühiskondadest on olnud pikka aega n.-ö. võõra võimu all. Selle tulemusena võib sealsete meeste enesekindlus ja -väarikus olla kannatanud ning suurema tõenäosusega võib pere ja lähisuhe olla kujunenud „meeste võimu“ teostamise kohaks.

Joonis 14. Tunnuse „Kuivõrd õigustatav on naise peksmine tema mehe poolt“ (1-,ei ole kunagi õigustatav“; 10-,on alati õigustatav“) seos perioodi 2005-2007 ISDK indeksiga¹²

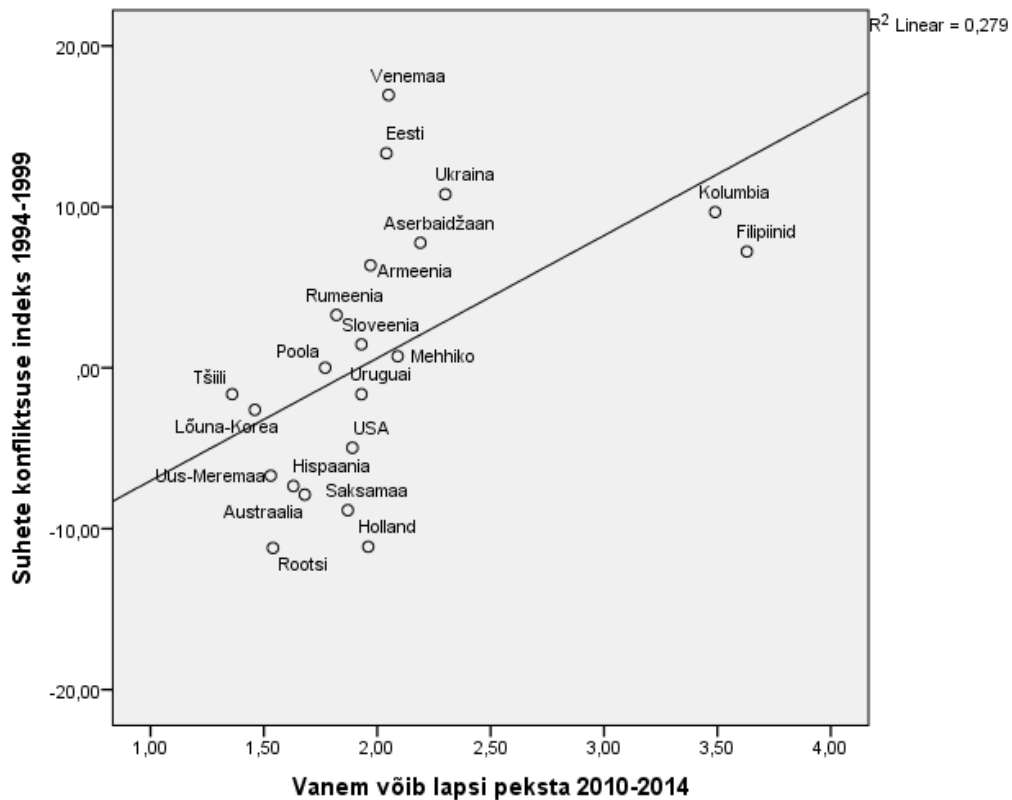
¹² Siinkohal on välja jäetud Serbia, sest tegemist oli märkimisväärse erandiga.

Ühiskondades, kus on aktsepteeritud mehe vägivald enda partneri suhtes, on suure tõenäosusega lubatavam ka laste füüsiline karistamine. Heise (2012) mudelist selgubki, et lähisuhtekonfliktis vägivalla kasutamise risk on suurem kogukondades, kus laste ranget füüsilist karistamist lubatakse. Laste vastu suunatud vägivalla õigustamise näitaja on ISDK indeksiga seotud mõõdukalt perioodidel 1989-1993, 1999-2004, 2005-2007 ja tugevalt perioodidel 1994-1999, 2008-2010 (tabel 15). Üldiselt kehtib järgnev: ühiskondades, kus vanema vägivalla kasutamist enda laste suhtes peetakse õigustatumaks, on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase kõrgem.

Tabel 15. Laste vastu suunatud vägivalla õigustamise taseme seosetugevused isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) tasemega ajaperiooditi

	1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
Spearmani kordaja	0,505	0,694	0,472	0,444	0,657
N	13	21	20	17	12

Joonisel 15 on toodud aga vastava tunnuse seos perioodi 1994-1999 ISDK indeksiga kuna sel perioodil on ühiskondade varieeruvus suurem. Näeme, et Kolumbias ja Filipiinidel peetakse vägivalla kasutamist lapse-vanema suhtes kõige enam õigustatuks. Samuti on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase nendes ühiskondades kõrge. Taaskord on erindiks Venemaa, lisaks ka Eesti. Nimelt on nendes ühiskondades isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase märgatavalt suurem kui vägivalla õigustatuse taseme järgi eeldaks. Kui pidada erinditeks Kolumbiat ja Filipiine ning need ühiskonnad kõrvale jätta, on laste vastu suunatud vägivalla õigustamise tase seotud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega perioodil 1994-1999 endiselt tugevalt (Spearmani astakorrrelatsioonikordaja=0,634).

Joonis 15. Tunnuse „kuivõrd õigustatav on lapse pekmine tema vanemate poolt“ (1-„ei ole kunagi õigustatav“; 10-„on alati õigustatav“) seos 1994-1999 ISDK indeksiga

Tabelist 16 selgub, et ajavahemikus 1999-2010 on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase koolis kiusamise (*bully*) juhtumitega tugevamini seotud kui 1989-1999.

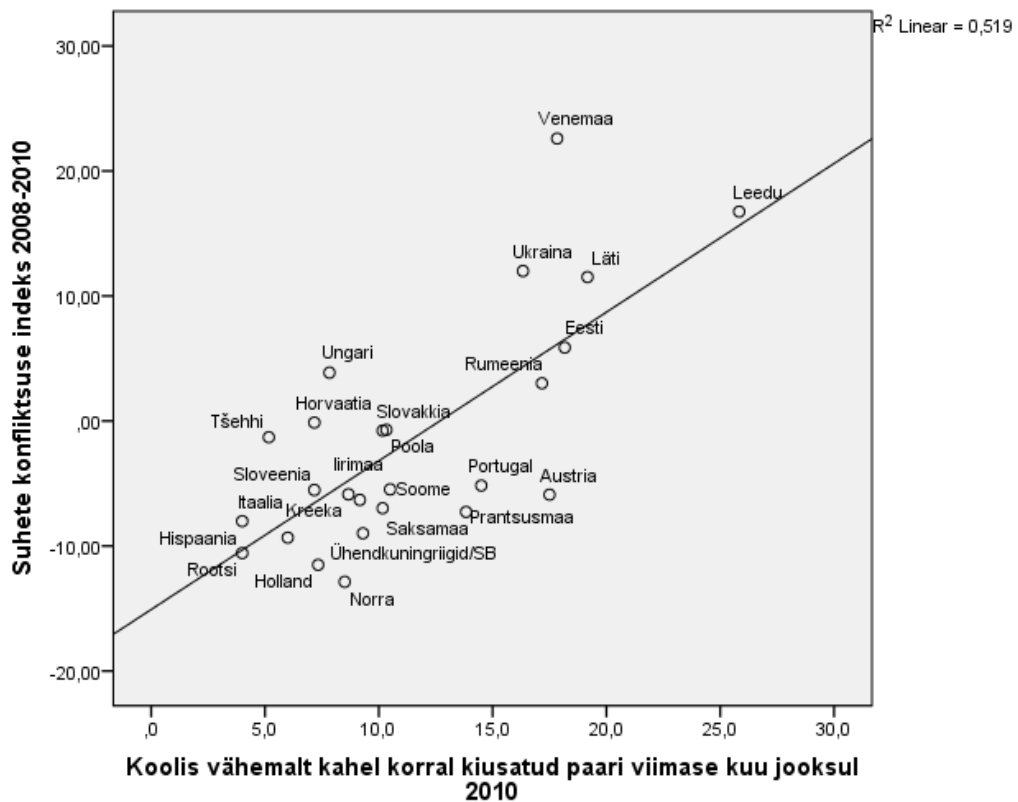
Tabel 16. Tunnuste „Kui tihti on Sind koolis viimase paari kuu jooksul kiusatud?“ ja „Kui tihti Sa võtsid osa koolis teis(t)e kiusamisest paari viimase kuu jooksul?“ seosetugevused ISDK indeksiga ajaperiooditi

		1989-93	1994-99	1999-04	2005-07	2008-10
On kiusatud	Spearmani kordaja	0,390	0,431	0,611	0,678	0,625
	N	22	31	29	27	25
On ise kiusanud	Spearmani kordaja	0,516	0,535	0,646	0,657	0,597
	N	22	31	29	27	25

Kiusatud olemise ja ise kiusajaks olemise tunnused on konfliktsusega kõige nõrgemalt seotud ajaperioodil 1989-1993 ja kõige tugevamalt perioodil 2005-2007. Kiusajaks olemise tunnuse puhul on seosetugevus isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsusega siis vastavalt nõrk ja tugev, ise kiusajaks olemise tunnuse puhul mõõdukas ja tugev. Seega kaldub ühiskondades,

kus lapsi on sagedamini paari viimase kuu jooksul vähemalt paaril korral kiusatud või kus ise ollakse teisi kiusanud, ka isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase olema kõrgem.

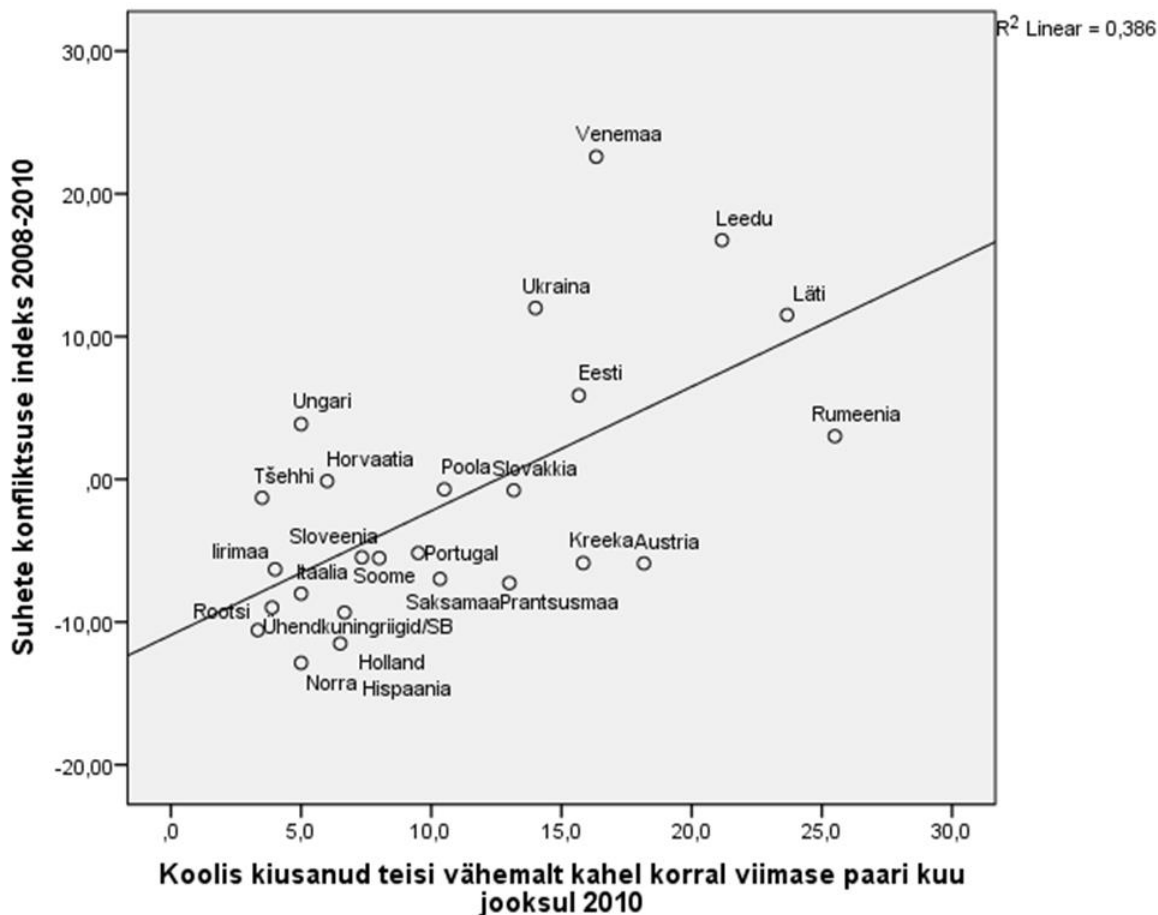
Joonistelt 16 ja 17 näeme täpsemalt perioodi 2008-2010 isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse seost laste kiusamisjuhtumite määraga koolis. Selgub, et nii koolis kiusamise juhtumid kui konfliktsuse tase on kõrgeimad sellistes postkommunistlikes ühiskondades nagu Venemaa, Leedu, Läti, Eesti ja Ukraina.

Joonis 16. Tunnuse „Kui tihti on Sind koolis viimase paari kuu jooksul kiusatud?“ (vähemalt kahel korral kiusatute %) seos perioodi 2008-2010 ISDK indeksiga

Sarnaselt eelnevaga (lähisuhtevägivalla õigustamise seos konfliktsusega; vt joonis 14) võib ka siin märgata kahte eraldi gruppi, mida eraldab sobitusjoon. Näiteks on Ungaris ja Horvaatias kiusamisjuhtumite määr koolis sarnane Hollandiga, kuid isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase on märgatavalt kõrgem. Ka ühiskonnad on eelnevaga sarnaselt jaotunud: üleval pool sobitusjoont asuvad eelkõige ühiskonnad, mis on n.-õ. postkoloniaalsed ning all

pool märgatavalt pikema riikliku elueaga Euroopa protestantlikud ja katoliiklikud ühiskonnad. Sellest tulenevalt võiks ka tulemusi eelnevaga sarnaselt põhjendada.

Joonis 17. Tunnuse „Kui tihti Sa võtsid osa koolis teis(t)e kiusamisest paari viimase kuu jooksul?“ (vähemalt kahel korral kiusamise %) seos perioodi 2008-2010 ISDK indeksiga

Eelneva põhjal võib järeldada, et ISDK indeks võib tõepoolest mõõta isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktuse taset. Loomulikult leidub ka veel n.-ö. arengukohti. Neid on käsitletud alapeatükis „Indeksi edasise arendamise ja kasutamise võimalusi“.

3.4. EISK indeksi ja ISDK indeksi tulemuste kooskõla

Eelnevalt olen kirjeldanud EISK ja ISDK indeksit ning nende erinevusi. Tabelis 17 on toodud võrdlevalt nende indeksite väärtused, kusjuures ühiskonnad on järjestatud periooditi EISK indeksi tulemuste alusel. Vaadates ISDK indeksi väärtuste järjestust, näeme mil määral on kahe indeksi tulemused sarnased.

Selgub, et üldiselt on EISK ja ISDK indeksi tulemused kooskõlas. Nimelt on kõikidel aastatel-ajaperioodidel suhete konfliktsuse tase kõrgeim valdavalt postkommunistlikes ühiskondades ja madalaim sellistes Euroopa protestantlikes ühiskondades nagu Rootsi ja Holland. Kummagi indeksi tulemuste alusel paikneb enamik vaatlusalustest ühiskondadest üksteisest maksimaalselt 2 koha kaugusel. Suhteliselt suuremad on ühiskondade kohaerinevused perioodil 2008-2010. Kõikide perioodide ISDK indeksi järgi on Hispaania kolm kuni neli kohta madalamal, perioodidel 1999-2004 ja 2008-2010 Iirimaa vastavalt kolm ja neli kohta kõrgemal ning perioodil 2008-2010 on Prantsusmaa viis kohta madalamal võrreldes vastava aasta EISK indeksi pingereaga.

Tabel 17. EISK indeksi ja ISDK indeksi väärtused võrdlevalt

	EISK 2004	ISDK 1999-04		EISK 2006	ISDK 2005-07		EISK 2008	ISDK 2008-10
Eesti	92,5	10,22	Eesti	83,75	5,39	Ungari	85,25	3,87
Poola	76	0,86	Slovakkia	78,25	0,19	Eesti	84	5,87
Slovakkia	74	3,17	Poola	71,25	-0,63	Slovakkia	75,5	-0,77
Sloveenia	67,25	0,72	Prantsusmaa	60,75	-2,86	Prantsusmaa	66	-7,27
Prantsusmaa	58,75	-5,98	Sloveenia	57	-0,36	Poola	64,25	-0,71
Hispaania	45,5	-7,73	Hispaania	47,25	-7,57	Sloveenia	59,75	-5,52
Soome	43,5	-4,54	Iirimaa	46,25	-5,77	Soome	48	-5,47
Saksamaa	43	-6,42	Suurbritannia	45,5	-7,60	Hispaania	47,75	-9,33
Suurbritannia	40	-7,72	Soome	44,75	-3,93	Saksamaa	46,75	-6,98
Iirimaa	39,75	-6,08	Saksamaa	44,5	-5,03	Suurbritannia	44,5	-8,98
Rootsi	30,75	-10,93	Rootsi	34,75	-9,11	Iirimaa	42	-6,31
Holland	30	-10,74	Holland	31,25	-8,49	Rootsi	33,25	-10,57
						Holland	31	-11,50

Allikas: Nahkur 2011

Eelneva põhjal tundub, et kaks indeksit mõõdavad sama muutujat ning see võiks anda tunnistust sellest, et ISDK indeks mõõdab ühiskonna isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taset. ehk eelduste kohaselt isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse taset ühiskonnas. Nimelt mõõdab ka EISK indeksi pigem destruktiiivset suhtekonfliktsust (vt EISK indeksi indikaatorkoosseisu peatükist „Eisialgne isikutevaheliste suhete konfliktsuse indeks“). ISDK indeksi kasutamise võimalused on aga ajaliselt ja ruumiliselt ulatuslikumad.

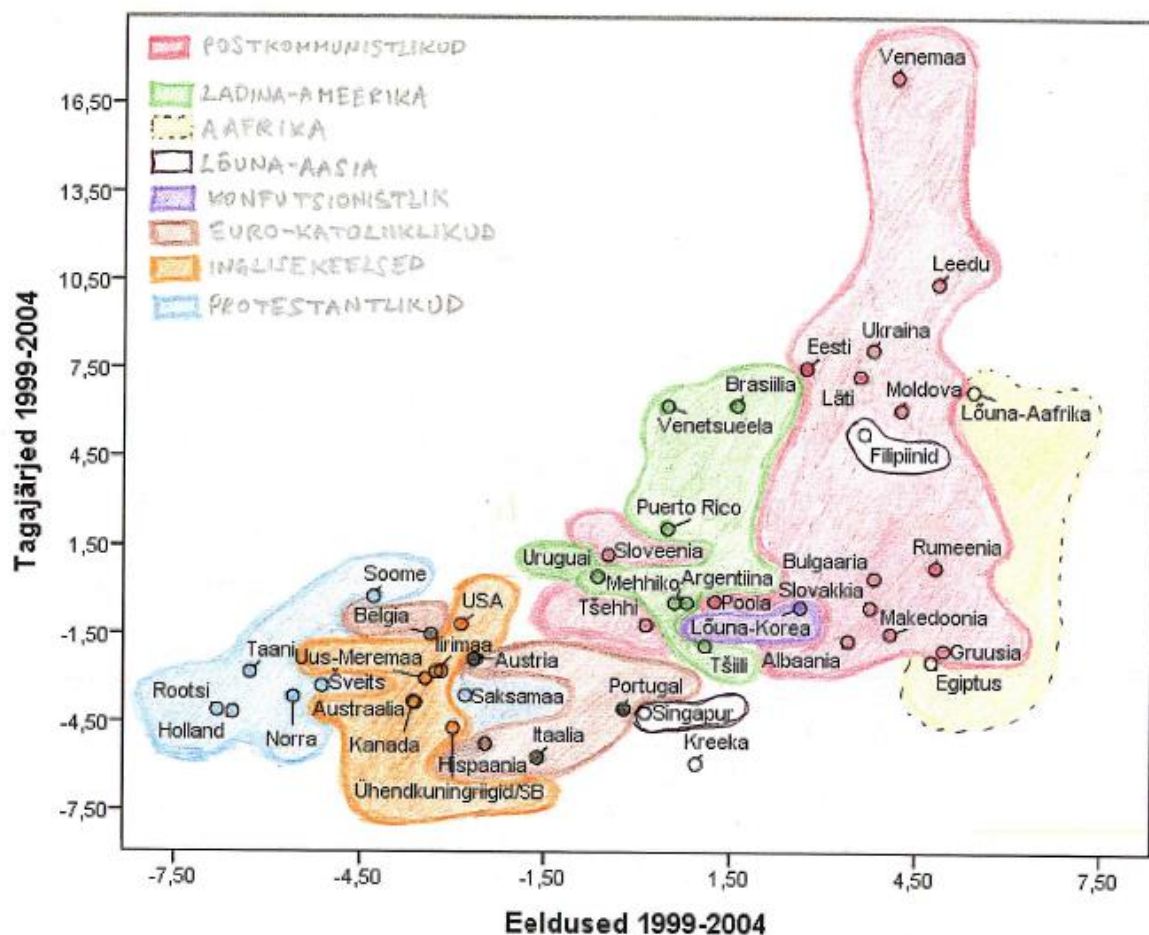
3.5. Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase: ühiskonnatüüpide võrdlus

Võiks eeldada, et erineva kultuurilise jne taustaga ühiskondades erineb ka isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase. S.t erinevad ühiskonnad varieeruvad selle poolest, kui võrd sagedasti sealsed inimesed suhtekonflikte tajuvad ning kuidas nad kalduvad konfliktiolukordades käituma. Selles osas võivad sarnasema taustaga ühiskonnad olla üksteisele sarnased ning eristuda teistest.

3.5.1. Isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse tase: võrdlus Ingleharti kultuuriipiirkondades

Ühe tuntuima ühiskondade jaotuse on loonud Ronald Inglehart Maaailma väärtusteuringu andmete põhjal. Nimelt jaotab ta erinevad ühiskonnad skaalade „eluspüsi-eneseväljenduslikud väärtused“ ja „traditsionaalsed-sekulaar/ratsionaalsed väärtused“ alusel järgnevasse kultuuriipiirkondadesse: postkommunistlikud, (ortodokssed), Euroopa protestantlikud, Euroopa katoliiklikud, islamistlikud, konfutsionistlikud, Ladina-Ameerika, Aafrika, Lõuna-Aasia, inglisekeelsed (Inglehart jt 2004: 14).

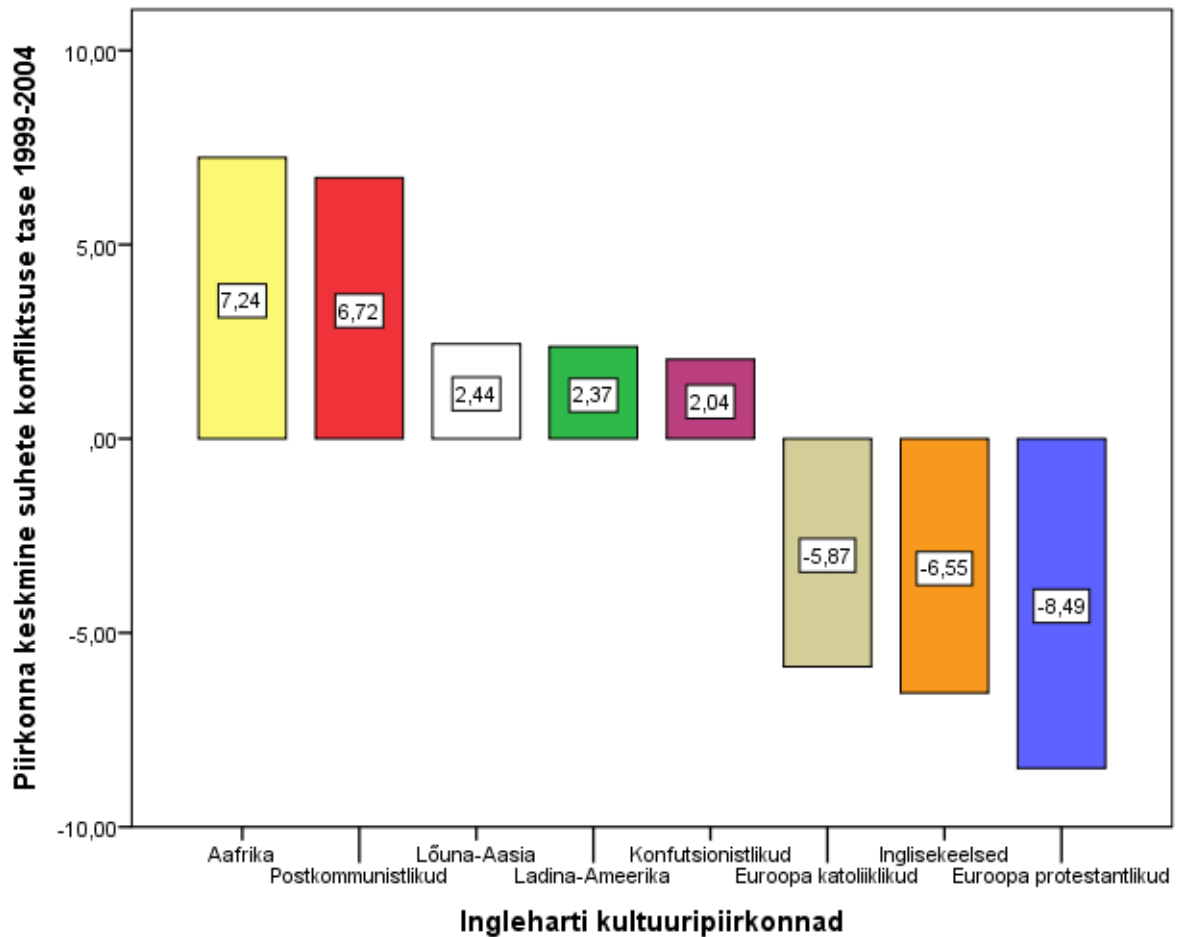
Kui võtta aluseks vastav Ingleharti jaotus, ilmnebki, et üldiselt eristuvad isikutevaheliste suhete konfliktsuse taseme poolest erinevad kultuuriipiirkonnad üksteisest (vt joonis 18 ja lisa 6). Ühiskondade vähesuse tõttu on keerulisem lõplikemaid järeldusi teha Lõuna-Aasia, konfutsionistlike ja Aafrika piirkondade kohta. Siinsete tulemuste järgi paiknevad nad eelkõige postkommunistliku piirkonna äärealadel. Erandiks on Filipiinid, mis paikneb postkommunistliku piirkonna keskmel ja Singapur, mis paikneb Euroopa katoliikliku piirkonna äärealal. Samas ei jää Singapur kaugele konfutsionistlikust piirkonnast, mida võiks pidada pigem loogiliseks tulemuseks. Nimelt elab seal palju konfutsionistliku taustaga hiinlasi. Ka üksikuna paikneb Kreeka asetseb loogiliselt postkommunistlike ortodokssete ühiskondade ja oma geograafiliste naabrite vahel. Postkommunistlikus piirkonnas eristuvad ühiskonnad, kus tarvitatakse pigem kangemat või lahjemat alkoholi. Ootuspäraselt on kange alkoholi tarbimise kultuuriga ühiskondades suhete konfliktsuse tagajärgede tase kõrgem võrreldes lahja alkoholi tarbimise kultuuriga ühiskondadega. Euroopa protestantlikku piirkonda kuuluv Saksamaa paikneb katoliikliku piirkonna äärealal, mida võib seletada eelkõige Lõuna-Saksamaale omase katoliiklusega.

Joonis 18. Destruktiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tasemed Ingleharti kultuuripiirkonniti

Kultuuripiirkondade eristumine isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktisuse taseme poolest annab tugevama aluse konfliktisuse piirkondlikuks võrdluseks. Järgnevalt on esitatud erinevate kultuuripiirkondade isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktisuse üldine pingerida perioodi 1999-2004 kohta (joonis 19). Nimelt on vastaval ajaperioodil ühiskondade valim kõige mitmekesisem ning erinevatel ajaperioodidel piirkondade järjestus oluliselt ei muutu. Selgub, et isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktisuse tase on selgelt kõrgeim Aafrikas ja postkommunistlikus piirkonnas. Ka Lõuna-Aasia, Ladina-Ameerika ja konfutsionistlik¹³ jäävad konfliktsemate kultuuripiirkondade poolele. Vähem konfliktised on inglisekeelsed ning Euroopa katoliiklikud ja protestantlikud kultuuripiirkonnad.

¹³ V.a perioodil 1989-1993 kui piirkonda esindasid Jaapan ja Lõuna-Korea ning 1994-1999 kui piirkonda esindas Lõuna-Korea (indeksi väärtused vastavalt -2,76 ja -2,61).

Joonis 19. Keskmine isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) tase Ingleharti kultuuripiirkonniti

Kultuuripiirkondade järjestuse põhjal tundub isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase olema seotud ka ühiskonnas aset leidvate muutuste määraga. Selgub, et ebastabiilsemates või suuremaid muutusi kogevates ühiskondades, sh lühema elueaga riikides, on konfliktsuse tase kõrgem (vt joonis 19). Kõige hilisemalt on ulatuslikke ühiskondlikke muutusi läbi teinud just postkommunistlikud ühiskonnad. Ladina-Ameerika riikides on ebakindlates oludes elamine aga harjumuspärasem – vägivallarohke koloniaalminevik, sõjaväelised riigipöörded, sagedased riigijuhtide vahetamised, narkosõjad jne. Seega on inimesed Ladina-Ameerika riikides õppinud pideva ebakindluse oludega kohanema ning ebakindlast keskkonnast hoolimata enam eluga rahul olema.

Tervet ühiskonda hõlmavaid muutusi võibki pidada isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse riskiteguriks. „Vaenuliku ja hooliva suhtumise tasakaalustamatus on radikaalsete

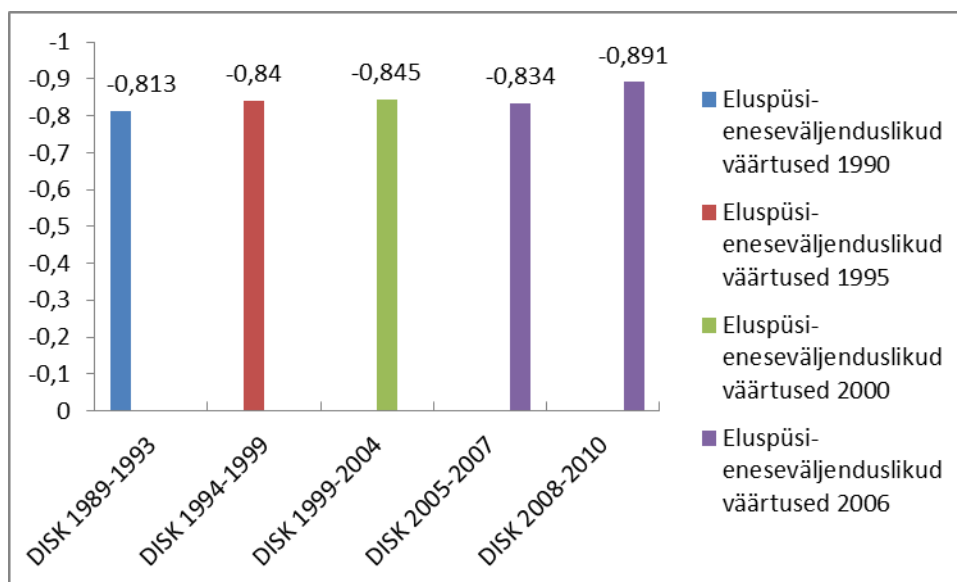
ühiskondlike muutuste ajal levinud nähtus“ (Parktal 2004: 2341). Isiku toimetulemist radikaalsete ühiskondlike muutustega mõjutavad nii isiku omadused kui ühiskonna omadused. Landau ja Raveh (1987) kohaselt teeb ühiskondliku toetuse süsteemide (nt rahvusliku solidaarsuse tunne, peresidemed, sõbrad) puudulik või mitte funktsioneerimine radikaalsete ühiskondlike muutustega kaasneva kõrgendatud stressiga toimetuleku keerulisemaks ning suurendab vägivalda, sh isikutevahelise vägivalda kasutamise tõenäosust¹⁴. Eriti kehtib see inimeste puhul, kes tunnetavad oma mina mitteterviklikkust ja suuremat ohtu kaotada kontrolli oma elu üle (Parktal 2004).

Eelnevat kultuuripiirkondade järjestust aitavad seletada ka inimeste erinevad väärtushinnangud erinevates kultuuripiirkondades. Järgnevalt vaatlen Ingleharti kultuuripiirkondade jaotuse aluseks olevate väärtusskaalade „eluspüsi-eneseväljenduslikud väärtused“ ja „traditsionaalsed-sekulaar/ratsionaalsed väärtused“ seoseid isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsusega.

Selgus, et suhete konfliktsuse tase on oluliselt seotud skaalaga „eluspüsi-eneseväljenduslikud väärtused“, aga mitte skaalaga „traditsionaalsed-sekulaar/ratsionaalsed väärtused“¹⁵. Ühiskondades, mida iseloomustavad eluspüsiväärtused, on tähtsamal kohal majanduslik ja füüsiline turvalisus, eneseväljenduslike väärtustega ühiskondades aga elukvaliteet ja eneseväljendus (Inglehart jt 2004: 11, 13). Jooniselt 20 näeme, et kõikidel ajaperioodidel on isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase eluspüsi-eneseväljenduslike väärtustega seotud väga tugevalt.

¹⁴ Seda illustreerib näiteks mõrvade ja suitsiidide taseme tipp Eestis aastal 1994.

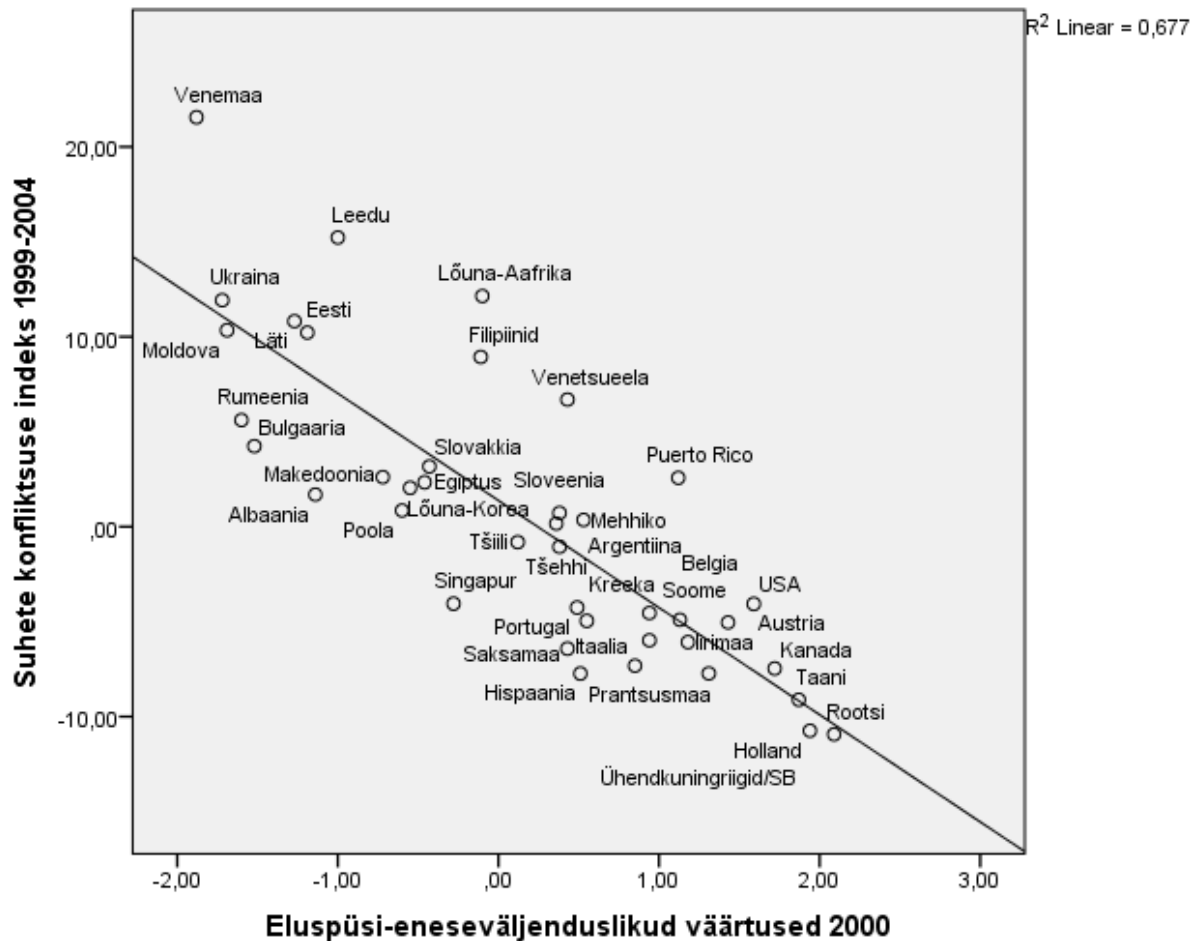
¹⁵ V.a perioodil 2005-2007.

Joonis 20. ISDK indeksi ja eluspüsi-eneväljenduslike väärtuste seosetugevused Spearmani astakorrelatsioonikordaja järgi aastate-ajaperioodide kaupa¹⁶

Perioodi 1999-2004 suhete konfliktsuse seos skaalaga „eluspüsi-eneväljenduslike väärtused“ on toodud joonisel 21. Näeme, et peaaegu kõik eluspüsiväärtustega ühiskonnad on kõrge isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega ja eneseväljenduslike väärtustega ühiskonnad madala konfliktsuse tasemega. Eranditeks on eneseväljenduslike väärtustega Venetsueela ja Puerto Rico, kus isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase on kõrge ning eluspüsiväärtustega Singapur, kus konfliktsuse tase on madal. Eluspüsiväärtustega ühiskondades kulub inimestel enam ressursse enda esmavajaduste täitmiseks ning mure turvalisuse pärast on suurem võrreldes ühiskondadega, millele on omased eneseväljenduslike väärtused. Seega on eluspüsiväärtustega ühiskondades tõenäoliselt inimeste stressi tase veidi kõrgem, mis võib omakorda mõjutada suhtekonfliktide tekkimist ja konfliktiolukorras käitumist.

¹⁶ Perioodile 2008-2010 vastava aasta eluspüsi-eneväljenduslike väärtuste näitaja puudus ning seetõttu on vaatlus seost 2006. aasta näitajaga.

Joonis 21. Eluspüsi-eneseväljenduslike väärtuste skaala seos ISDK indeksiga

3.5.2. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase: võrdlus Hofstede kultuuridimensioonides

Ühiskondi saab jaotada ka Geert Hofstede kultuuridimensioonide alusel. Hofstede (2010) on välja pakkunud järgnevad kultuuridimensioonid: ebakindluse vältimine, võimukaugus, individualism-kollektivism, maskuliinsus-feminiinsus, ajaline orienteeritus, vaoshoitus-indulgentsus. Järgnevalt olen vaadanud antud kultuuridimensioonide seoseid isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tasemega.

Tabelist 18 selgub, et isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tasemega on enam seotud järgnevad kultuuridimensioonid: ebakindluse vältimine, võimukaugus, individualism-kollektivism, indulgentsus-vaoshoitus. Maskuliinsuse-feminiinsuse ja ajalise orienteeritusega isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktsuse tase ei seostu. Ainult perioodil 2008-2010 on konfliktsuse tase mõõdukas seoses ajalise orienteerituse dimensiooniga. Võimalik, et seos -

mida lühemaajalise orientatsiooniga on ühiskond, seda kõrgem on ühiskonnas suhete konfliktsuse tase - kehtib enam n.-ö. Euroopa maailmajaos.

Tabel 18. Erinevate perioodide ISDK indeksite seosetugevused ühiskonna ebakindluse vältimise, võimukauguse, individualismi-kollektivismi ja indulgentsuse-vaoshoituse tasemega

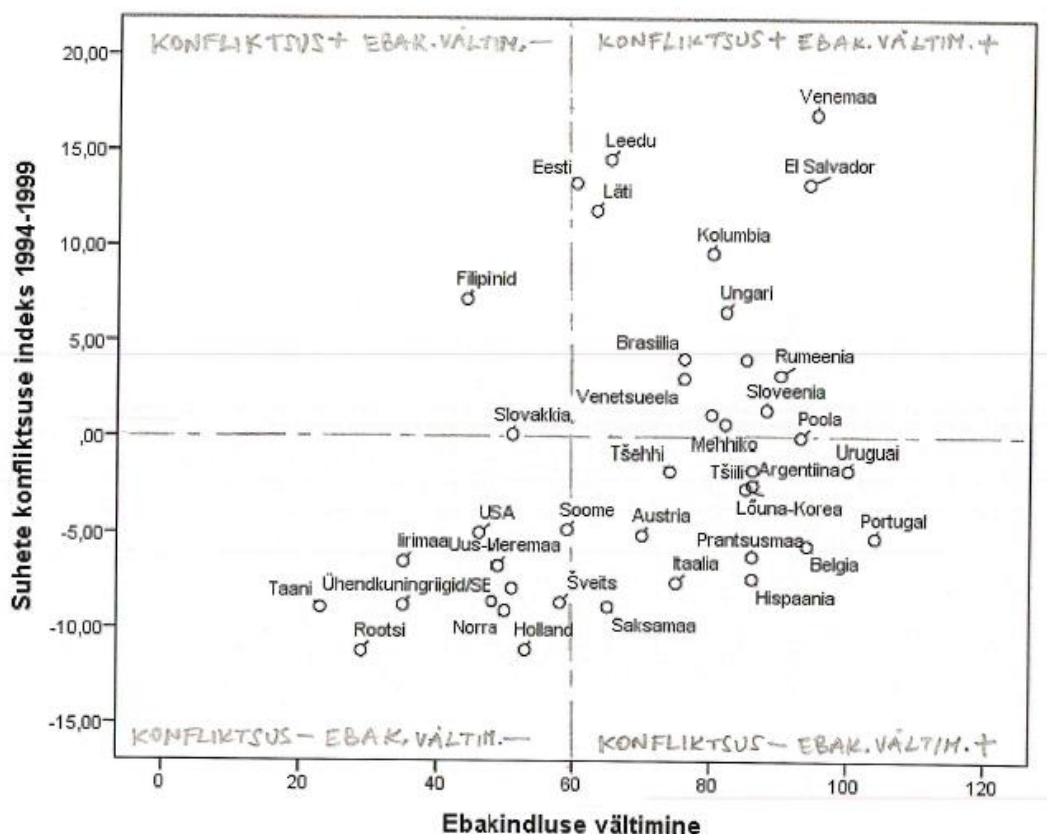
		Ebak. vältimine	Võimu- kaugus	Individ.- kollektivism	Indulg.- vaoshoitus	Maskul.- feminiinsus	Ajaline orient.
ISDK 1989-93	Spearmani kordaja	0,405	0,621	-0,518	-0,557	0,120	0,134
	N	28	28	28	28	28	28
ISDK 1994-99	Spearmani kordaja	0,447	0,649	-0,582	-0,481	-0,010	0,123
	N	41	41	41	47	41	48
ISDK 1999-04	Spearmani kordaja	0,388	0,679	-0,597	-0,566	-0,022	0,161
	N	39	39	39	47	39	47
ISDK 2005-07	Spearmani kordaja	0,413	0,629	-0,646	-0,601	-0,146	0,255
	N	39	39	39	42	39	42
ISDK 2008-10	Spearmani kordaja	0,372	0,490	-0,416	-0,848	-0,017	0,505
	N	26	26	26	32	26	31

Järgnevalt käsitletakse isikutevaheliste suhete destruktivse konfliktsuse seoseid ebakindluse vältimise, võimukauguse, individualismi-kollektivismi ja indulgentsuse-vaoshoituse kultuuridimensioonidega.

Ebakindlust vältivates ühiskondades leitakse, et tõde on absoluutne, ebakindlust tunnustavates kultuurides leitakse aga, et tõde võib olla suhteline (Hofstede 1996). Sellest võib järeldada, et ebakindlust vältivates ühiskondades ollakse vähem tolerantsemad „teistsugususe“ suhtes. Ebakindluse vältimise tase ühiskonnas näitabki, kuivõrd sealse kultuuri liikmed kalduvad tundma ennast ohustatuna, kui satuvad ebakindlasse või määramatusse olukorda (Hofstede jt 2010: 191). Kõrge ebakindluse vältimise tasemega ühiskondades kalduetakse ebakindlates olukordades ennast enam ohustatuna tundma. Ka suhtekonflikti puhul on osapoolte jaoks tegemist ebakindla olukorraga. Seepärast püütakse kõrge ebakindluse vältimise tasemega ühiskondades konflikte vältida (Vadi, Meri 2004: 2435). Suure tõenäosusega kalduvad inimesed, kes ebakindlates olukordades ennast ohustatuna tunnevad, konfliktiolukordades enam kasutama destruktivseid strateegiaid ja taktikaid. Madala ebakindluse vältimise tasemega ühiskondades võetakse konflikte küll elu loomuliku osana (samamoodi), kuid üldiselt ei

eeldada agressiooni ja emotsioonide väljendamist (Hofstede jt 2010: 203). Kõrge ebakindluse vältimise tasemega ühiskondades peetakse agressiooni ja emotsioonide väljendamist teatud aegadel ja kohtades kohaseks (samas). Kõrge ebakindluse vältimise tasemega ühiskondi iseloomustab ka kõrgem stressi ja ärevuse tase, seejuures peetakse pereelu stressirikkamaks ning lastele seatakse enam rangeid reegleid (samas). Tabelist 18 selgub, et ebakindluse vältimise tase ühiskonnas on perioodidel 1989-1993, 1994-1999 ja 2005-2007 isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega seotud mõõdukalt. Eelkõige nendel perioodidel võib väita, et mida kõrgema ebakindluse vältimise tasemega on ühiskond, seda kõrgem on ühiskonnas isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase. Perioodidel 1999-2004 ja 2008-2010 on ebakindluse vältimise taseme ja suhete konfliktsuse taseme seos nõrk.

Jooniselt 22 näeme, et madala ebakindluse vältimise tasemega ühiskondades on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase madal. Sellisteks ühiskondadeks on eelkõige inglisekeelsed ja Euroopa protestantlikud ühiskonnad.

Joonis 22. Ebakindluste vältimise ja isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse (ISDK) piirkonnad

Filipiinid ja Slovakkia on ainsad madala ebakindluse vältimise tasemega ühiskonnad, kus konfliktsuse tase on kõrge (vt ka lisa 7). Kui osad kõrge ebakindluse vältimise tasemega ühiskonnad on kõrge isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega, siis teised jällegi madala konfliktsuse tasemega. Esimest tüüpi on enamik vaadeldavatest postkommunistlikest ja Ladina-Ameerika ühiskondadest. Suure osa kõrge ebakindluse vältimise, kuid madala isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tasemega ühiskondadest moodustavad Euroopa katoliiklikud ja mõned Ladina-Ameerika ühiskonnad. Omaette grupi moodustavad Balti riigid, kus ebakindluse vältimise tase on pigem kõrge, konfliktsuse tase on aga väga kõrge.

Võimukaugus näitab, mil määral vähem võimu omavad institutsioonide ja organisatsioonide liikmed ühiskonnas eeldavad ja aktsepteerivad võimu ebavõrdset jaotumist (Hofstede jt 2010: 61). Kõrge võimukauguse tasemega ühiskondades võimu ebavõrdset jaotumist aktsepteeritakse ja ka eeldatakse. Seejuures eeldatakse vähem võimu omavatel inimestel sõltuvust (samas: 72), mis väljendub näiteks perekontekstis vanematest suuremas sõltumises ja ülema-alluva suhete enamas emotsionaalsuses (samas: 76) võrreldes madala võimukaugusega ühiskondadega. Suurema võimudistantsiga ühiskondades tekib suure tõenäosusega enam olukordi, kus hierarhias ülevalpool asuvad inimesed peavad iseenesest mõistetavaks enda soovide ja vajaduste esmasust madalamal hierarhiatasemel paiknevate inimeste ees. See aga soodustab destruktiiivsete suhtekonfliktide teket. Vägivalla kasutamine isikutevahelistes suhetes võib kõrge võimukaugusega ühiskondades olla aktsepteeritum. Näiteks on õpilase füüsiline karistamine õpetaja poolt kõrge võimukauguse tasemega ühiskondade koolides enam aktsepteeritum (samas: 70). Eelnevaga kooskõlas olevalt selgub tabelist 18, et üldiselt mida suurema võimukaugusega on ühiskond, seda suurem on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase ühiskonnas. Vastava seose tugevus varieerub mõõdukast tugevani.

Individualism on iseloomulik ühiskondadele, kus indiviidide vahelised sidemed on nõrgemad, s.t. igapäevast eeldatakse enda ja enda lähima pere eest hoolt kandmist. Kollektivism on iseloomulik ühiskondadele, kus inimesi lõimitakse sünnist saati sidusatesse „meie“-gruppidesse (*in-groups*), mis terve inimese eluaja jooksul pakub talle turvalisust, oodates vastutasuks lojaalsust. (Hofstede jt 2010: 92) Tabelist 18 selgub, et mida kollektivistlikum on ühiskond, seda suurem on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase ühiskonnas.

See on kooskõlas Archeri (2006) tulemusega, mille kohaselt oli lähisuhtevägivalla tase kollektivistlikes ühiskondades kõrgem kui individualistlikes ühiskondades. Nimelt oodatakse kollektivistlikes ühiskondades naistelt enda vajaduste allutamist perekonna ja kogukonna vajadustele (Heise 2012: 71). Inimestevahelised tugevamad sidemed kollektivistlikes ühiskondades (sh suurem emotsionaalne seotus) ning kõrgemad ootused loovad suhtekonfliktide tekkeks soodsama pinnase. Individualistlikes ühiskondades on kergem ebamugavat suhet vältida.

Indulgentsus tähistab kalduvust pidada elu nautimist loomulikuks, samas kui vaoshoitus tähistab veendumust, mille kohaselt põhilisi inimsoove ja –vajadusi tuleb sotsiaalsete normidega ohjata ja reguleerida (Hofstede jt 2010: 281). Vaoshoitud ühiskondi iseloomustab indulgentsetest enam küünilisus, suurem pessimism, naeratamist peetakse sagedamini kahtlaseks ning ollakse vähem rahul pereeluga (samas: 291, 297). Eelnevaga kooskõlas olevalt selgub tabelist 18, et üldiselt mida vaoshoitum on ühiskond, seda suurem on isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktisuse tase ühiskonnas. Seejuures varieerub seosetugevus mõõdukast väga tugevani.

3.6. ISDK indeksi edasise arendamise ja kasutamise võimalusi

Kasutatud andmeallikatest lähtuvad võimalused ISDK indeksi edasiarendamiseks on head. Nimelt uuenevad nendes andmed indikaatorite kohta regulaarselt. Oodatult on statistilistest andmetest koosnevad andmebaasid parema geograafilise ja ajalise kaetusega kui väärtusteuuringute andmestikud (tabel 19). Maailmapanga andmestikul põhineva oodatava eluea näitaja puhul on vähemalt kahte indeksi perioodi katvaid ühiskondi 205, meeste töötuse määra puhul 96. Maailma Tervishoiuorganisatsiooni suremuse andmebaasi ja väärtuste uuringute andmebaasi puhul on erinevaid ühiskondi kõige vähem. Samas on ka seal umbes 70 ühiskonda, mis katavad vähemalt kahte ISDK indeksi perioodi. Oodatult on halvema andmekaetusega madala sissetuleku tasemega ühiskonnad. Gini kordaja kohta on andmed olemas juba 1960ndast aastast, keskmiselt on ISDK indeksi indikaatorite ajaline haare umbes 30 aastat. Väärtuste uuringute puhul jääb 1980ndate algus ühiskondade arvu ja varieeruvuse osas tagasihoidlikuks.

Tabel 19. Valitud andmestikest võetud ISDK indikaatorite ajaline ja geograafiline kaetus

Andmestik	Indikaator	Ajaline kaetus	Geograafiline kaetus ¹⁷
Maailmapank	Oodatav eluiga (T3)	1980-2012	205
	Meeste töötuse määra (E6)	1980-2013	96
Swiid	Gini indeks (E7)	1960-2012	94
WHO suremuse andmebaas	Kallaletungiga seotud surmade maar (T1)	1979-2010	67
	Suitsiidide maar (T2)	1979-2010	67
Integreeritud WVS ja EVS	Eluga rahulolematus (E1)	1981-2014	73
	Usaldamatus (E2)	1981-2014	74
	Sõprade mitte väärtustamine (E3)	1989-2014	74
	Tolerantsus ja teiste austamine laste kasvatamisel (E4)	1981-2014	73
	Ei soovi naabriks (E5)	1981-2014	69

Samas leian, et ISDK indeksi põhinemine Maailma ja Euroopa väärtuste uuringu andmetele on perspektiivikas. Mõlema uuringu eestvedajad teevad koostööd tagamaks uuringutulemuste võrreldavus ja andmestike ühildatavus. Seejuures on tegemist regulaarselt läbi viidavate uuringutega, kusjuures Maailma väärtuste uuringusse kaasatakse järjest rohkem ühiskondi erinevatest maailma regioonidest. Andmete uuenemise regulaarsus ja valimi varieeruvuse suurenemine aitab kaasa indeksi arendamisele ning suurendab selle kasutatavuse võimalusi. Lisaks on Maailma väärtuste uuringu kahe viimase voo ankeeti kaasatud tunnus „kuivõrd õigustatuks pead naise peksmist tema mehe poolt?“, viimase voo ankeeti ka „kuivõrd õigustatuks pead laste peksmist vanemate poolt?“. Juhul kui need tunnused ka edaspidi uuringuankeeti jäävad, tekib võimalus vastavate destruktiiivsete suhtekonfliktidega vahetult seotud näitajate lisamiseks ISDK indeksi indikaatorkoosseisu.

Üheks oluliseks edasiseks uurimissuunaks on ühiskondade destruktiiivsete suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede tasemete koos- ja ebakõla täpsem uurimine. Ehkki esineb suur hulk ühiskondi, kus eelduste ja tagajärgede tasemed on kooskõlas, leidub ka mitmeid n.-ö. ebakõlalisi ühiskondi. Nimelt on mitmetes kõrge destruktiiivsete suhtekonfliktide eelduste

¹⁷ Vähemalt kahte indeksi perioodi katvate ühiskondade arv

tasemega ühiskondades tagajärgede tase madal. Üheks tegevussammuks on nende erandlike ühiskondade spetsiifika uurimine. Et eelduste ja tagajärgede seos ei ole lineaarne, on üheks tegevussammuks kõikide eeldus ja tagajärgede kategooria indikaatorite omavaheliste seoste (sh kuju) uurimine.

Vastavast tööst selgus, et isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase on seotud ühiskonna paiknemisega skaalal „eluspüsi-eneväljenduslikud väärtused“. Inglehart (2004) seostab ühiskonnale omaseid väärtusi ja selle muutumist muuhulgas ühiskonna majandusliku arenguga. Seega võiks uurida, kuidas seostub isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktsuse tase ühiskonna majandusliku arengu, aga ka teiste ühiskonna arengu näitajatega. ISDK indeksit saabki kasutada erinevate hüpoteeside paikapidavuse testimiseks. Lisaks võimaldab see ka indeksit valideerida. Eriti perspektiivikas võiks aga olla seni mitte kontrollitud hüpoteeside testimine. Seega saab ISDK indeksit kasutada erinevate seostuvate valdkondade sisuliste küsimuste uurimiseks.

ISDK indeksit võiks kasutada kui üldisemat ühiskondade suhtlemiskultuuri hindamisvahendit. ISDK indeks aitab hinnata ühiskonna destruktiiivsete suhtekonfliktide, sh isikutevahelise vägivalla taset ja selle muutust ajas võrdluses teiste ühiskondadega. Lisaks saab seda kasutada üldise indikaatorina riigi vägivalla vähendamisele, sh ennetamisele suunatud meetmete tõhususe hindamiseks. Nii võiks ISDK indeksit käsitleda vahendina vägivalla kui olulise rahvatervise probleemiga tegelemisel.

4. KOKKUVÕTE

Mulle teadaolevalt puudub üldtunnustatud isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktisuse taset ühiskonna tasandil mõõtev instrument. Selline mõõdik aitaks hinnata ühiskonna destruktiiivsete suhtekonfliktide, sh isikutevahelise vägivalla taset ja selle muutust ajas võrdluses teiste ühiskondadega. Kuna bakalaureusetöös (Nahkur 2011) välja pakutud esialgne isikutevaheliste suhete konfliktisuse (EISK) indeks piirdub Euroopa ja suhteliselt lühikese ajaperioodiga, püstitasin üheks töö eesmärgiks valdkonna teoreetilistest ja empiirilistest teadmistest ning andmete olemasolust lähtuvalt konstrueerida uus, destruktiiivset isikutevaheliste suhete konfliktisust (ISDK) ühiskonna tasandil mõõtev indeks, mis põhineb Nahkur (2011) raames loodud indeksiga võrreldes enamate ning aeg-ruumiliselt suurema variatiivsusega ühiskondade andmetel. Töö teiseks eesmärgiks oli uue indeksi usaldusvääruse välja selgitamine ehk valideerimine.

Indeksi koosseisu kuuluvate indikaatorite valikul lähtusin järgnevatest kriteeriumidest: näitajad on otsesemalt või kaudsemalt seotud isikutevaheliste konfliktidega ja empiiriliselt sobivad; andmed on ülemaailmse ulatusega ja esindatud kõigi 5 ajaperioodi puhul; andmed on ühiskondade tasandil võrreldavad ja vabalt kättesaadavad.

Sarnaselt esialgse (EISK) indeksiga mõõdab ISDK indeks konfliktisuse taset ühiskonnas läbi suhtekonfliktide eelduste ja tagajärgede taseme. Eelduste osa 5 alavaldkonda mõõdavad 7 indikaatorit, tagajärgede 3 alavaldkonda 3 indikaatorit. ISDK eelduste ja tagajärgede indeksite osakaalud suhete konfliktisuse indeksis on võrdsed.

ISDK indeksi sisevalideerimine ei toonud välja olulisi probleeme. Väline valideerimine andis samuti kinnitust, et loodud indeks võiks mõõta isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktisuse taset. Indeksi valideerimise käigus vaatlesin ka isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktisuse taseme muutust ajas, võrdlesin ühiskondade positsioone Ingleharti ja Hofstede kultuurijaotuste lõikes. Töö lõpuosas käsitlesin ISDK indeksi võimalikke kasutusvõimalusi ja tegevussamme indeksi edasiseks arendamiseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Anda, R. F., Croft, J. B., Felitti, V. J., Nordenberg, D., Giles, W. H., Williamson, D. F. (1999). Adverse childhood experiences and smoking during adolescence and adulthood. *Journal of the American Medical Association*, 282, 1652-1658.
- Appelberg, K. (1996). *Interpersonal Conflicts at Work: Impact on Health Behavior, Psychiatric Morbidity and Work Disability*. Academic dissertation. Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health.
- Archer, J. (2006). Cross-Cultural Differences in Physical Aggression Between Partners: A Social-Role Analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 10 (2), 133-153.
- Babbie, E. (2007). *The Practice of Social Research* (11th ed.). Belmont: Thomson Wadsworth.
- Barnett, R. C., Raudenbush, S. W., Brennan, R. T., Pleck, J. H., Marshall, N. L. (1995). Change in job and marital experiences and change in psychological distress: A longitudinal study of dual-earner couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 839-850.
- Baucom, D.H., Epstein, N., Burnett, C.K., Rankin, L. (1998). Conflict in Marriage: A Cognitive/Behavioral Formulation. In S. Worchel & J.A. Simpson (Eds.), *Conflict Between People and Groups: Causes, Processes, and Resolutions*. Chicago: Nelson-Hall, 7-29.
- Benbenishty, R., Astor, R. A. (2008) School Violence in an International Context [WWW <http://www.ijvs.org/files/Revue-07/04.-Benbenishty-Ijvs-7.pdf> 24.03.2014]
- Bradley, R. H., Corwyn, R. F. (2004). Life satisfaction among European American, African American, Chinese American, Mexican American, and Dominican American adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 28 (5), 385-400.

- Butler, E. A., Egloff, B., Wilhelm, F. H., Smith, N. C., Erickson, E. A., Gross, J. J. (2003). The social consequences of expressive suppression. *Emotion*, 3, 48-67.
- Brown, G. W., Harris, T. (1979). *Social origins of depression: a study of psychiatric disorder in women*. London: Tavistock Publications.
- Cahn, D.D., Abigail, R.A. (2007). *Managing Conflict through Communication* (3rd ed.). Boston: Pearson Education.
- Check, J. V. P., Perlman, D., Malamuth, N. M. (1985). Loneliness and aggressive behavior. *Journal of Social and Personal Relationships*, 2, 243-252.
- Choi, H., Marks, N. F. (2008). Marital conflict, depressive symptoms, and functional impairment. *Journal of Marriage and Family*, 70, 377-390.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Conger, R. D., Lorenz, F. O., Elder, G. H., Jr., Simons, R. L., Ge, X. (1993). Husband and wife differences in response to undesirable life events. *Journal of Health and Social Behavior*, 34, 71-88.
- Conger, R. D., Rueter, M. A., Elder, G. H., Jr (1999). Couple resilience to economic pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 54-71.
- Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., Samdal, O., Smith, O. R. F., Barnekow, V. (Eds.) (2012). Social determinants of health and well-being among young people: Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Dalgard, O. S., Lund Haheim, L. L. (1998). Psychosocial risk factors and mortality: A prospective study with special focus on social support, social participation, and locus of control. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 52, 476-481.

- Darity, W., Goldsmith, A.H. (1996). Social Psychology, Unemployment and Macroeconomics. *Journal of Economic Perspectives* 10 (1), 121-140.
- DHS (Demographic and Health Surveys) Program [WWW <http://www.dhsprogram.com/What-We-Do/Survey-Types/DHS.cfm> 17.02.2014]
- Eaker, E. D., Sullivan, L. M., Kelly-Hayes, M., D'Agostino, R. B., Benjamin, E. J. (2007). Marital status, marital strain, and risk of coronary heart disease or total mortality: The Framingham offspring study. *Psychosomatic Medicine*, 69, 509-513.
- Einmann, A. (2014). Tapja ja ohver on enamasti tuttavad. Postimees Online 8.01 [WWW <http://www.postimees.ee/2655204/tapja-ja-ohver-on-enamasti-tuttavad> 9.01.2014]
- Eisner, M. (2003). Long-Term Historical Trends in Violent Crime. [WWW <https://soci.ucalgary.ca/brannigan/sites/soci.ucalgary.ca.brannigan/files/long-term-historical-trends-of-violent-crime.pdf> 27.03.14]
- Eller, J., D. (2006). *Violence and culture: a cross-cultural and interdisciplinary approach*. Belmont: Thomson/Wadsworth.
- Everson-Rose, S. A., Lewis, T. T. (2005). Psychosocial factors and cardiovascular diseases. *Annual Review of Public Health*, 26, 469-500.
- EVS (2011). European Values Study 1981-2008, Longitudinal Data File. GESIS Data Archive, Cologne, Germany, ZA4804 Data File Version 2.0.0 (2011-12-30) DOI:10.4232/1.11005.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). Violence against women: an EU-wide survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Felitti, V. J., Anda, R. F, Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V. (1998), Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The aversive childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventative Medicine*, 14, 245-257.

- Fincham, F.D. (2003). Marital Conflict: Correlates, Structure, and Context. *American Psychological Society*, 12(1), 23–27.
- Folger, J.P., Poole, M.S., Stutman, R.K. (2005). *Working Through Conflict: Strategies for Relationships, Groups, and Organizations* (5th ed.). Boston: Pearson Education.
- Frye, N. E., Karney, B. R. (2006). The context of aggressive behavior in marriage: A longitudinal study of newlyweds. *Journal of Family Psychology*, 20, 12-20.
- Garcia-Moreno, C jt. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: WHO Press.
- Guerrero, L.K., La Valley, A.G. (2006). Conflict, Emotion, and Communication. In J.G. Oetzel & S. Ting-Toomey (Eds.), *The SAGE Handbook of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, and Practice*. Thousand Oaks: Sage Publications, 69–96.
- Harburg, E., Kaciroti, N., Gleiberman, L., Julius, M., Schork, M. A. (2008). Marital pair anger-coping types may act as an entity to affect mortality: Preliminary findings from a prospect study (Tecumseh, Michigan, 1971-1988). *Journal of Family Communication*, 8, 44-61.
- Heise, L., L. (2012) Determinants of partner violence in low and middle-income countries : exploring variation in individual and populationlevel risk. PhD thesis, London School of Hygiene Tropical Medicine. [WWW <http://researchonline.lshtm.ac.uk/682451/> 10.11.2013]
- Heise, L., Garcia-Moreno, C. (2002). Violence by intimate partners. In Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B., Lozano, R (Eds.), *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization, 87–121.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., Monkov, M. (2010). *Cultures and organizations: software of the mind, intercultural cooperation and its importance for survival* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

- Hofstede, G. (1996). Europe versus Asia: Truth versus Virtue. *European Review* 4 (3), 215-219.
- Inglehart, R., Basanez, M., Diez-Medrano, J., Halman, L., Luijkx, R. (2004). *Human Beliefs and Values: a Cross-Cultural Sourcebook Based on the 1999-2002 Values Surveys*. Mexico: Siglio Veintiuno.
- Kasmel, A., Lipand A. (2007). *Terviseedenduse teooria ja praktika I: sissejuhatus salutoloogiasse*. Tallinn: Eesti Tervisedenduse Ühing.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B., Lozano, R (Eds.). (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Landau, S. F., Raveh, A. (1987). Stress factors, social support, and violence in Israeli society: a quantitative analysis. *Aggressive Behavior*, 13 (2), 67-85.
- Lehtsaar, T. (2008). *Suhtlemiskonflikti psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers*. Chicago: University of Chicago Press.
- Markman, H. J., Rhoades, G. K., Whitton, S. W., Stanley, S. M., Ragan, E. P. (2010). The pre-marital communication roots of marital distress and divorce: The first five years of marriage. *Journal of Family Psychology*, 24, 289-298.
- McCabe, M. P., Cummins, R. A., Romeo, Y. (1996). Relationship status, relationship quality, and health. *Journal of Family Studies*, 2, 109-120.
- Marchand, J.F. (2004). Husband's and wives' marital quality: The role of adult attachment orientations, depressive symptoms, and conflict resolution behaviors. *Attachment & Human Development*, 6 (1), 99-112.
- Metge, C., Chateau, D., Prior, H., Soodeen, R., De Coster, C., Barré, L. (2009). *Composite Measures/Indices of Health and Health System Performance*. Winnipeg, MB: Manitoba Centre for Health Policy.
- Nahkur, O. (2011). Isikutevaheliste suhete konfliktsuse esialgne indeks. Bakalaureusetöö. Tartu: sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.

- Nardo, M., Saisana, M., Saltelli, A., Tarantola, S., Hoffmann, A., Giovannini, E. (2008). *Handbook of Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*. Paris: OECD Publications.
- Nevala, S. (2005). Violence against women: a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them. Expert Paper. [WWW <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/expert-papers/Nevala.pdf> 09.01.2014]
- Papp, L. M., Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C. (2009). For richer, for poorer: Money as a topic of marital conflict in the home. *Family Relations*, 58, 91-103.
- Parktal, A. (2004). Inimese agressiivsus radikaalsete ühiskondlike muutuste ajal. *Akadeemia* (11), 2331-2343.
- Reis, H. T., Franks, P. (1994). The role of intimacy and social support in health outcomes: Two processes or one? *Personal Relationships*, 1, 185-197.
- Ren, X. S. (1997). Marital status and quality of relationships: The impact on health perception. *Social Scientific Medicine*, 44, 241-249.
- Repetti, R. L. (1989). Effects of daily workload on subsequent behavior during marital interactions: The role of social withdrawal and spouse support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 651-659.
- Repetti, R. L., Taylor, S. E., Seeman, T. E. (2002). Risky families: Family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological Bulletin*, 128, 330-366.
- Reznick, R. M., Roloff, M. E., Miller, C. W. (2010). Communication during interpersonal arguing: Implications for stress symptoms. *Argumentation and Advocacy*, 46, 193-213.
- Richards, J. M., Butler, E. A., Gross, J. J. (2003). Emotional regulation in romantic relationships: The cognitive consequences of concealing feelings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20, 599-620.

- Robles, T. F., Kiecolt-Glaser, J. K. (2003). The physiology of marriage: Pathways to health. *Physiology and Behavior*, 79, 409-416.
- Roloff, M. E., Chiles, B. W. (2011). Interpersonal Conflict: Recent Trends. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.) *The SAGE Handbook of Interpersonal Communication* (4th ed.) Thousand Oaks: Sage Publications, 423-442.
- Roloff, M. E., Reznick, R. M. (2008). Communication during serial arguments: Connections with individuals' mental and physical well-being. In M. T. Motley (Ed.), *Studies in applied interpersonal communication*, 97-120. Thousand Oaks: Sage.
- Straus, M.A., Hamby, S.L., Boney-McCoy, S., Sugarman, D.B. (1996). The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2): Development and Preliminary Psychometric Data. *Journal of Family Issues*, 17(3), 283–316.
- Sadowski, L. S., Hunter, W. M., Bangdiwala, S. I., Munoz, S. R. (2004). The world studies of abuse in the family environment (WorldSAFE): a model of a multi-national study of family violence. *Injury Control and Safety Promotion*, 11 (2), 81-90.
- Secretariat of the Pacific Community. (2010). Kiribati family health and safety study: a study on violence against women and children. South Tarawa, Secretariat of the Pacific Community [WWW http://www.spc.int/hdp/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=217&Itemid=44 10.05.2014]
- Spitzberg, B. H., Cupach, W. R. (2011). Interpersonal Skills. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.) *The SAGE Handbook of Interpersonal Communication* (4th ed.) Thousand Oaks: Sage Publications, 481-524.
- Stith, S. M., Smith, S. B., Penn, C. E., Ward, D. B., Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: a meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior*, 10, 65-98.
- Sullivan, K. T., Pasch, L. A., Johnson, M. D., Bradbury, T. N. (2010). Social support, problem solving and the longitudinal course of newlywed marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 631-644.

- Zilman, D. (1988). Cognition-Excitation Interdependencies in Aggressive Behavior. *Aggressive Behavior*, 14, 51–64.
- Taylor, S., E. (2006). *Health psychology* (6th ed.). Boston: McGraw-Hill.
- The Standardized World Income Inequality Database [WWW <http://myweb.uiowa.edu/fsolt/swiid/swiid.html> 1.01.2014]
- Thomas, K. W., Kilmann, R. H. (2008). Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument Profile and Interpretive Report. [WWW http://www.kilmanndiagnostics.com/sites/default/files/TKI_Sample_Report.pdf 02.05.2014]
- Ting-Toomey, S., Oetzel, J. G. (2013). Introduction to Interpersonal Conflict. In J.G. Oetzel & S. Ting-Toomey (Eds.), *The SAGE Handbook of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, and Practice* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications, 99-103.
- Vadi, M., Meri, R. (2004). Eesti kultuuridimensioonid. *Akadeemia* (11), 2434-2450.
- Vanuatu Women's Centre in Partnership with the Vanuatu National Statistics Office. (2011). The Vanuatu National Survey on Women's Lives and Family Relationships. Vanuatu, Vanuatu Women's Centre [WWW <http://aid.dfat.gov.au/countries/pacific/vanuatu/Documents/womens-centre-survey-womens-lives.pdf> 10.05.2014]
- Värnik, A., Sisask, M., Värnik, P. (2010). *Baltic suicide paradox*. Tallinn: TLÜ Press.
- Wilmot, W.W., Hocker, J.L. (2007). *Interpersonal Conflict* (7th ed.). Boston jne: McGraw-Hill.
- Whitson, S., El-Sheikh, M. (2003). Marital conflict and health: Processes and protective factors. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 283-312.
- World Bank Open Data [WWW <http://data.worldbank.org/> 6.01.2014]

World Health Organisation Online Mortality Database [WWW

<http://apps.who.int/healthinfo/statistics/mortality/whodpms/> 15.12.2013]

Wright, B. L., Loving, T. J. (2011). Health Implications of Conflict in Close Relationships.

Social and Personality Psychology Compass, 5 (8), 552-562.

WVS Online Data Analysis [WWW <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>

30.04.2014]

WVS (2009). World Value Survey 1981-2008 official aggregate v.20090901, 2009. World

Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer:

ASEP/JDS, Madrid.

Yarcheski, A., Mahon, N. E., Yarcheski, T. J., Cannella, B. L. (2004). A meta-analysis of

predictors of positive health practices. *Journal of Nursing Scholarship*, 36, 102-108.

United Nations Children Fund (UNICEF). Statistics and Monitoring [WWW

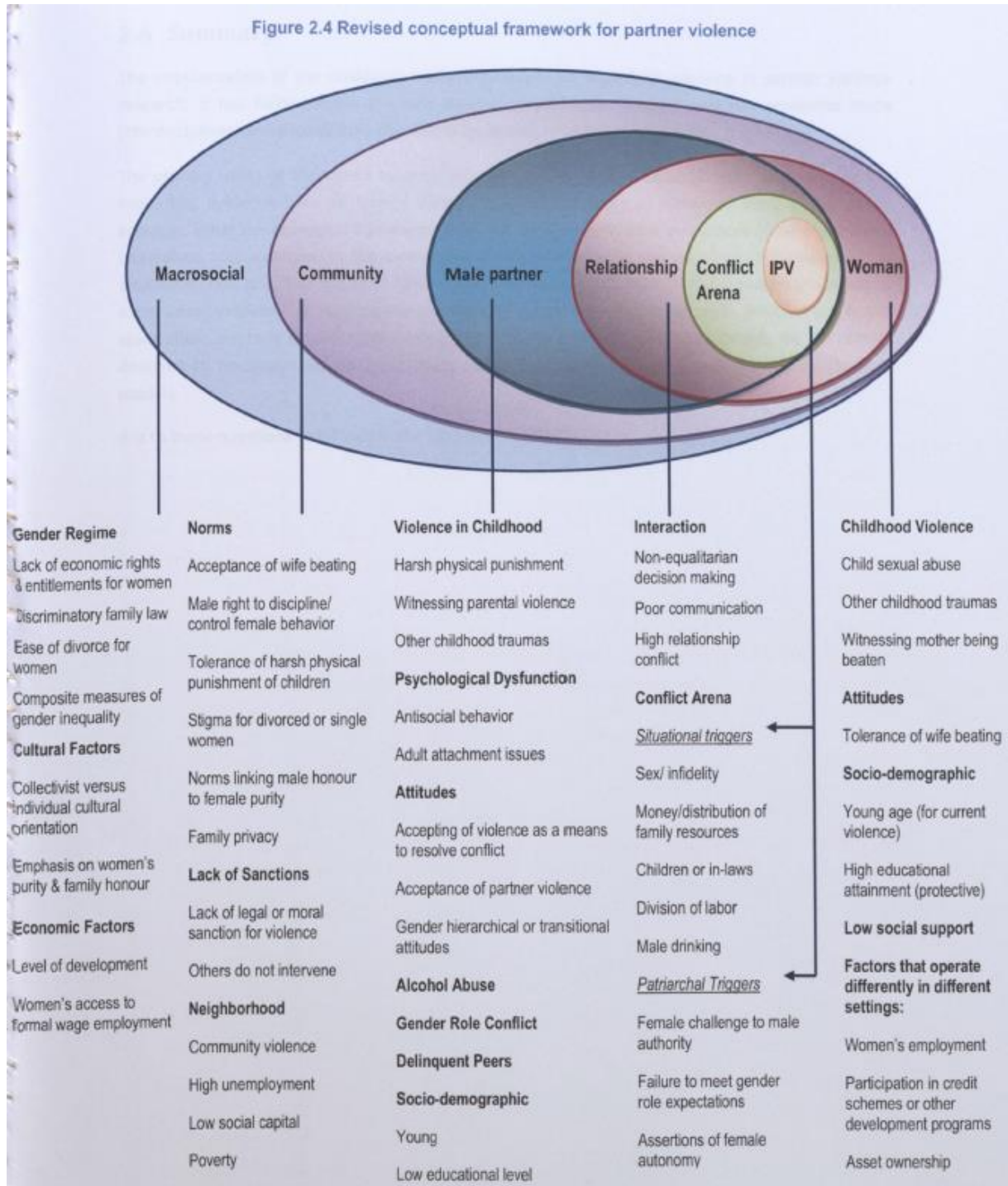
http://www.unicef.org/statistics/index_24302.html 02.02.2014]

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Statistics on Crime [WWW

<https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/data.html> 04.10.2013]

LISAD

Lisa 1. Heise partneri vägivalda ökoloogiline raamistik

Lisa 2. ISDK indeksi väärtused ajaperiooditi standardhälbeühikutes¹⁸

	1989-1993		1994-1999		1999-2004			
1	Venemaa	17,91	1	Venemaa	16,95	1	Venemaa	21,56
2	Eesti	14,59	2	Leedu	14,57	2	Leedu	15,23
3	Ungari	13,94	3	Eesti	13,33	3	Lõuna-Aafrika	12,15
4	Bulgaaria	9,28	4	El Salvador	13,31	4	Ukraina	11,93
5	Brasiilia	9,04	5	Läti	11,89	5	Läti	10,82
6	Mehhiko	6,94	6	Moldova	11,25	6	Moldova	10,34
7	Slovakkia	5,07	7	Ukraina	10,78	7	Eesti	10,22
8	Sloveenia	4,76	8	Kolumbia	9,68	8	Filipiinid	8,94
9	Poola	3,00	9	Aserbaidžaan	7,77	9	Brasiilia	7,83
10	Tšehhi	2,57	10	Filipiinid	7,22	10	Venetsueela	6,69
11	Tšiili	-1,07	11	Ungari	6,61	11	Rumeenia	5,61
12	L-Korea	-1,43	12	Armeenia	6,37	12	Bulgaaria	4,24
13	USA	-1,59	13	Brasiilia	4,13	13	Slovakkia	3,17
14	Soome	-1,76	14	Bulgaaria	4,10	14	Gruusia	2,91
15	Austria	-1,82	15	Rumeenia	3,28	15	Makedoonia	2,61
16	Portugal	-3,19	16	Venetsueela	3,10	16	Puerto Rico	2,57
17	Prantsusmaa	-3,68	17	Gruusia	2,16	17	Egiptus	2,34
18	Jaapan	-4,08	18	Makedoonia	1,65	18	Lõuna-Korea	2,04
19	Saksamaa	-4,09	19	Sloveenia	1,45	19	Albaania	1,69
20	Belgia	-4,24	20	Puerto Rico	1,36	20	Poola	0,86
21	Iirimaa	-5,53	21	Horvaatia	1,20	21	Sloveenia	0,72
22	Itaalia	-5,73	22	Mehhiko	0,71	22	Mehhiko	0,36
23	Norra	-6,68	23	Slovakkia	0,12	23	Argentiina	0,17
24	Hispaania	-6,69	24	Poola	0,01	24	Uruguai	-0,18
25	UK	-7,26	25/26	Tšiili	-1,64	25	Tšiili	-0,81
26	Kanada	-7,54	25/26	Uruguai	-1,64	26	Tšehhi	-1,06
27	Holland	-10,28	27	Tšehhi	-1,71	27	Singapur	-4,05
28	Rootsi	-10,43	28	Argentiina	-2,42	28	USA	-4,07
			29	Lõuna-Korea	-2,61	29	Portugal	-4,26
			30	Soome	-4,79	30	Soome	-4,54
			31	USA	-4,97	31	Belgia	-4,90
			32	Austria	-5,08	32	Kreeka	-4,96
			33	Portugal	-5,20	33	Austria	-5,04
			34	Belgia	-5,60	34	Prantsusmaa	-5,98
			35	Prantsusmaa	-6,18	35	Iirimaa	-6,08
			36	Iirimaa	-6,49	36	Saksamaa	-6,42
			37	Uus-Meremaa	-6,70	37	Uus-Meremaa	-6,49
			38	Hispaania	-7,35	38	Itaalia	-7,32
			39	Itaalia	-7,57	39	Kanada	-7,46
			40	Austraalia	-7,88	40	Austraalia	-7,47
			41	Kanada	-8,59	41	UK	-7,72
			42	Šveits	-8,63	42	Hispaania	-7,73
			43	UK	-8,79	43	Šveits	-8,41
			44	Saksamaa	-8,85	44	Taani	-9,11
			45	Taani	-8,91	45	Norra	-9,25
			46	Norra	-9,06	46	Holland	-10,74
			47	Holland	-11,12	47	Rootsi	-10,93
			48	Rootsi	-11,20			

¹⁸ Nullpunktiks on võetud toorväärtuste aritmeetiline keskmine ajaperioodide lõikes.

		2005-2007			2008-2010
1	Venemaa	16,90	1	Venemaa	22,60
2	Leedu	13,31	2	Leedu	16,75
3	Lõuna-Aafrika	11,91	3	Moldova	14,12
4	Moldova	10,56	4	Valgevene	12,58
5	Ukraina	10,44	5	Ukraina	12,00
6	Trinidad ja Tobago	9,60	6	Läti	11,51
7	Guatemala	8,99	7	Eesti	5,87
8	Läti	8,65	8	Gruusia	5,02
9	Eesti	5,39	9	Montenegro	4,41
10	Brasiilia	5,36	10	Ungari	3,87
11	Serbia	5,35	11	Bulgaaria	3,33
12	Lõuna-Korea	4,75	12	Serbia	3,29
13	Rumeenia	4,41	13	Rumeenia	3,02
14	Bulgaaria	3,95	14	Horvaatia	-0,13
15	Gruusia	2,82	15	Poola	-0,71
16	Hong Kong	1,10	16	Slovakkia	-0,77
17	Tšiili	0,99	17	Tšehhi	-1,30
18	Tai	0,66	18	Portugal	-5,16
19	Poola	0,19	19	Soome	-5,47
20	Sloveenia	-0,36	20	Sloveenia	-5,52
21	Slovakkia	-0,63	21	Küpros	-5,75
22	Tšehhi	-0,90	22	Kreeka	-5,86
23	Argentiina	-1,92	23	Austria	-5,89
24	Mehhiko	-1,97	24	Iirimaa	-6,31
25	USA	-2,64	25	Saksamaa	-6,98
26	Prantsusmaa	-2,86	26	Prantsusmaa	-7,27
27	Soome	-3,93	27	Itaalia	-8,01
28	Belgia	-4,13	28	UK	-8,98
29	Portugal	-4,37	29	Hispaania	-9,33
30	Austria	-4,46	30	Rootsi	-10,57
31	Saksamaa	-5,03	31	Holland	-11,50
32	Kreeka	-5,50	32	Norra	-12,86
33	Iirimaa	-5,77			
34	Uus-Meremaa	-6,07			
35	Itaalia	-7,20			
36	Hispaania	-7,57			
37	UK	-7,60			
38	Šveits	-7,87			
39	Austraalia	-8,04			
40	Holland	-8,49			
41	Taani	-8,78			
42	Rootsi	-9,11			
43	Norra	-10,16			

Lisa 3. ISDK indeksi väärtused periooditi järjestuse meetodi alusel

	1989-1993		1994-1999		1999-2004			
1	Ungari	296,0	1	Venemaa	506,9	1	Venemaa	501,3
2	Venemaa	285,3	2	Eesti	485,7	2	Leedu	470,1
3	Eesti	282,5	3	Moldova	478,6	3	Ukraina	465,0
4	Bulgaaria	258,7	4	Leedu	475,7	4	Läti	461,7
5	Slovakkia	243,4	5	Läti	459,6	5	Moldova	461,0
6	Sloveenia	224,8	6	Ukraina	455,7	6	Eesti	460,8
7	Poola	219,7	7	El Salvador	415,4	7	Rumeenia	404,0
8	Brasiilia	214,5	8	Ungari	405,9	8	Filipiinid	391,8
9	Tšehhi	211,5	9	Bulgaaria	398,3	9	Bulgaaria	389,3
10	Mehhiko	209,3	10	Aserbaidžaan	397,4	10	Slovakkia	379,6
11	Tšiili	175,7	11	Filipiinid	393,3	11	Lõuna-Aafrika	373,7
12	Soome	174,3	12	Armeenia	365,9	12	Brasiilia	369,1
13	USA	173,0	13	Horvaatia	365,5	13	Venetsueela	351,3
14	Austria	170,5	14	Venetsueela	361,8	14	Lõuna-Korea	344,4
15	Portugal	163,8	15	Brasiilia	354,5	15	Makedoonia	343,8
16	Lõuna-Korea	163,6	16	Rumeenia	351,6	16	Poola	343,7
17	Belgia	155,3	17	Poola	343,4	17	Gruusia	342,6
18	Prantsusmaa	148,5	18	Sloveenia	330,2	18	Uruguay	331,5
19	Saksamaa	138,2	19	Puerto Rico	327,1	19	Albaania	327,2
20	Itaalia	135,8	20/21	Kolumbia	324,3	20	Argentiina	324,0
21	Jaapan	123,5	20/21	Makedoonia	324,3	21	Sloveenia	322,5
22	Norra	120,2	22	Slovakkia	320,5	22	Mehhiko	308,8
23	Iririmaa	113,5	23	Uruguay	317,8	23	Tšehhi	306,0
24	Kanada	106,7	24	Gruusia	312,9	24	Puerto Rico	303,5
25	UK	102,2	25	Mehhiko	310,0	25	Tšiili	301,8
26	Hispaania	98,8	26	Tšehhi	300,9	26	Egiptus	269,9
27	Rootsi	87,2	27	Argentiina	290,8	27	Soome	260,3
28	Holland	75,7	28	Tšiili	290,4	28	USA	255,5
			29	Lõuna-Korea	267,8	29	Belgia	255,1
			30	Soome	247,3	30	Portugal	241,0
			31	USA	245,5	31	Uus-Meremaa	214,4
			32	Belgia	234,3	32	Singapur	210,1
			33	Portugal	220,0	33	Austria	198,9
			34	Austria	216,3	34	Prantsusmaa	193,5
			35	Uus-Meremaa	212,2	35	Kreeka	192,7
			36	Prantsusmaa	195,5	36	Iririmaa	190,8
			37	Austraalia	186,3	37	Austraalia	189,5
			38	Iririmaa	174,7	38	Kanada	172,1
			39	Itaalia	169,3	39	Saksamaa	167,9
			40	Kanada	164,0	40	Itaalia	161,3
			41	Taani	159,5	41	Hispaania	155,1
			42	Saksamaa	155,4	42	Taani	153,3
			43	Hispaania	152,3	43	UK	150,2
			44	Šveits	144,3	44	Šveits	140,7
			45	UK	140,8	45	Norra	137,3
			46	Norra	128,9	46	Holland	128,8
			47	Holland	116,6	47	Rootsi	119,4
			48	Rootsi	116,5			

		2005-2007			2008-2010
1	Venemaa	450,1	1	Venemaa	343,3
2	Leedu	434,7	2	Leedu	339,3
3	Moldova	433,9	3	Moldova	335,1
4	Ukraina	431,3	4	Läti	312,7
5	Läti	412,3	5	Ukraina	311,3
6	Eesti	379,7	6	Valgevene	307,5
7	Serbia	367,0	7	Montenegro	268,1
8	Trinidad ja Tobago	362,3	8	Ungari	259,4
9	Rumeenia	356,2	9	Eesti	257,0
10	Bulgaaria	346,0	10	Bulgaaria	251,3
11	Lõuna-Aafrika	344,4	11	Serbia	251,1
12	Lõuna-Korea	333,7	12	Rumeenia	244,9
13	Brasiilia	321,3	13	Horvaatia	220,9
14	Guatemala	308,7	14	Gruusia	211,3
15	Tšiili	307,3	15	Poola	202,3
16	Poola	299,2	16	Slovakkia	194,5
17	Tai	294,2	17	Soome	180,3
18	Gruusia	282,9	18	Tšehhi	179,8
19	Tšehhi	274,7	19	Portugal	173,8
20	Argentiina	273,2	20	Küpros	164,2
21	Sloveenia	268,4	21	Kreeka	150,9
22	USA	263,6	22	Iirimaa	141,8
23	Mehhiko	263,0	23	Prantsusmaa	134,3
24	Soome	246,4	24	Sloveenia	131,8
25	Slovakkia	243,3	25	Austria	127,5
26	Belgia	228,2	26	Saksamaa	114,6
27	Portugal	227,3	27	Itaalia	104,3
28	Prantsusmaa	222,2	28	Rootsi	96,6
29	Hong Kong	217,3	29	Hispaania	89,0
30/31	Kreeka	197,8	30	UK	87,6
30/31	Uus-Meremaa	197,8	31	Holland	85,8
32	Iirimaa	194,6	32	Norra	63,8
33	Austria	192,5			
34	Saksamaa	173,0			
35	Itaalia	160,4			
36	Taani	153,3			
37	Hispaania	143,1			
38	Rootsi	137,0			
39	Holland	134,8			
40	UK	127,1			
41	Sveits	123,3			
42	Austraalia	122,7			
43	Norra	102,2			

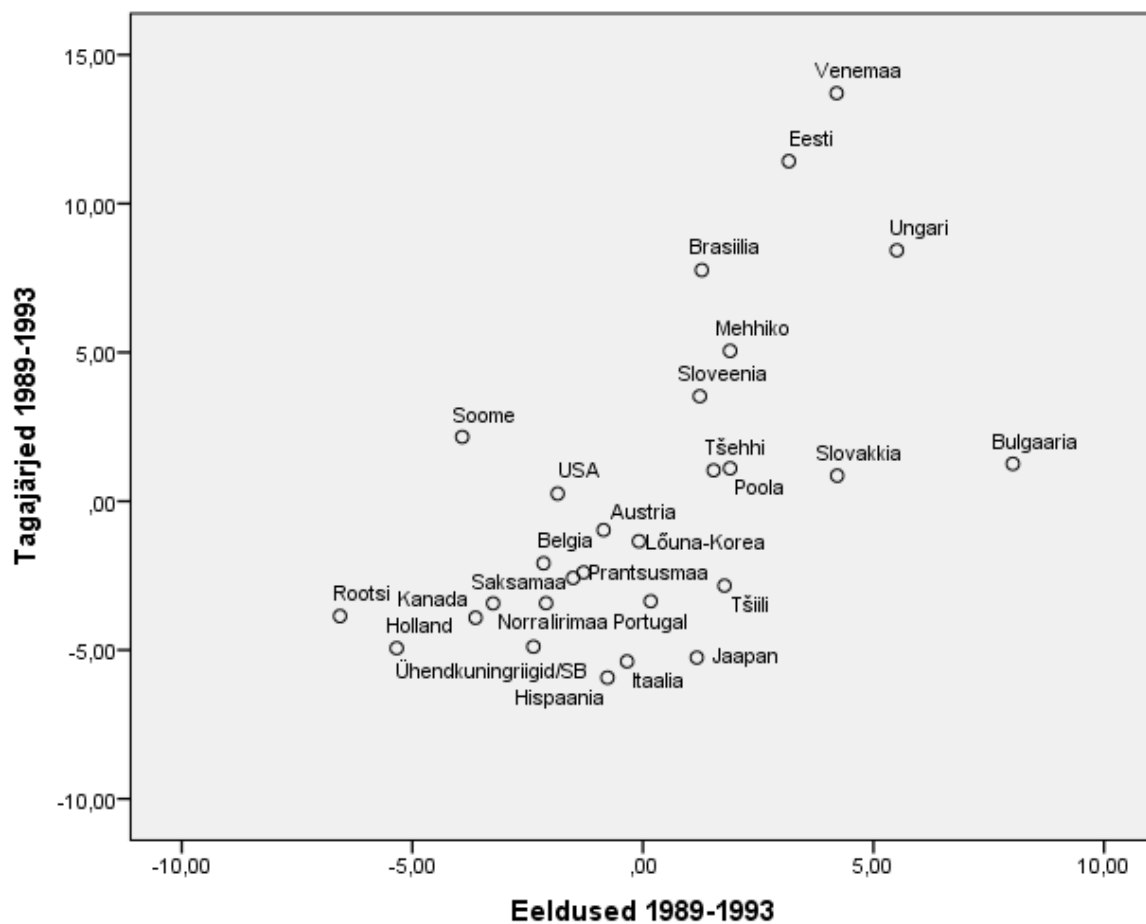
Korrelatsioonid																
1994-1999			KOOND	EELDUSED	TAGAJÄRJED	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	T1	T2	T3	
Spearmani astakkor. k-ja	KOOND	Kor. koefitsient	1,000	,914	,923	,749	,706	,613	,687	,742	,461	,502	,840	,116	,931	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	EELDUSED	Kor. koefitsient	,914	1,000	,728	,845	,716	,576	,773	,827	,499	,557	,703	-,082	,876	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	TAGAJÄRJED	Kor. koefitsient	,923	,728	1,000	,595	,588	,545	,536	,603	,350	,319	,846	,287	,883	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E1	Kor. koefitsient	,749	,845	,595	1,000	,520	,457	,608	,708	,506	,251	,451	,156	,757	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E2	Kor. koefitsient	,706	,716	,588	,520	1,000	,613	,489	,441	,352	,577	,617	-,276	,663	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E3	Kor. koefitsient	,613	,576	,545	,457	,613	1,000	,355	,345	,163	,379	,568	,089	,525	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E4	Kor. koefitsient	,687	,773	,536	,608	,489	,355	1,000	,511	,122	,464	,541	-,187	,667	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E5	Kor. koefitsient	,742	,827	,603	,708	,441	,345	,511	1,000	,458	,239	,500	,119	,689	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E6	Kor. koefitsient	,461	,499	,350	,506	,352	,163	,122	,458	1,000	,173	,272	,023	,390	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	E7	Kor. koefitsient	,502	,557	,319	,251	,577	,379	,464	,239	,173	1,000	,611	-,537	,492	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	T1	Kor. koefitsient	,840	,703	,846	,451	,617	,568	,541	,500	,272	,611	1,000	-,045	,795	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	T2	Kor. koefitsient	,116	-,082	,287	,156	-,276	,089	-,187	,119	,023	-,537	-,045	1,000	-,002	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48
	T3	Kor. koefitsient	,931	,876	,883	,757	,663	,525	,667	,689	,390	,492	,795	-,002	1,000	
		N	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48	48

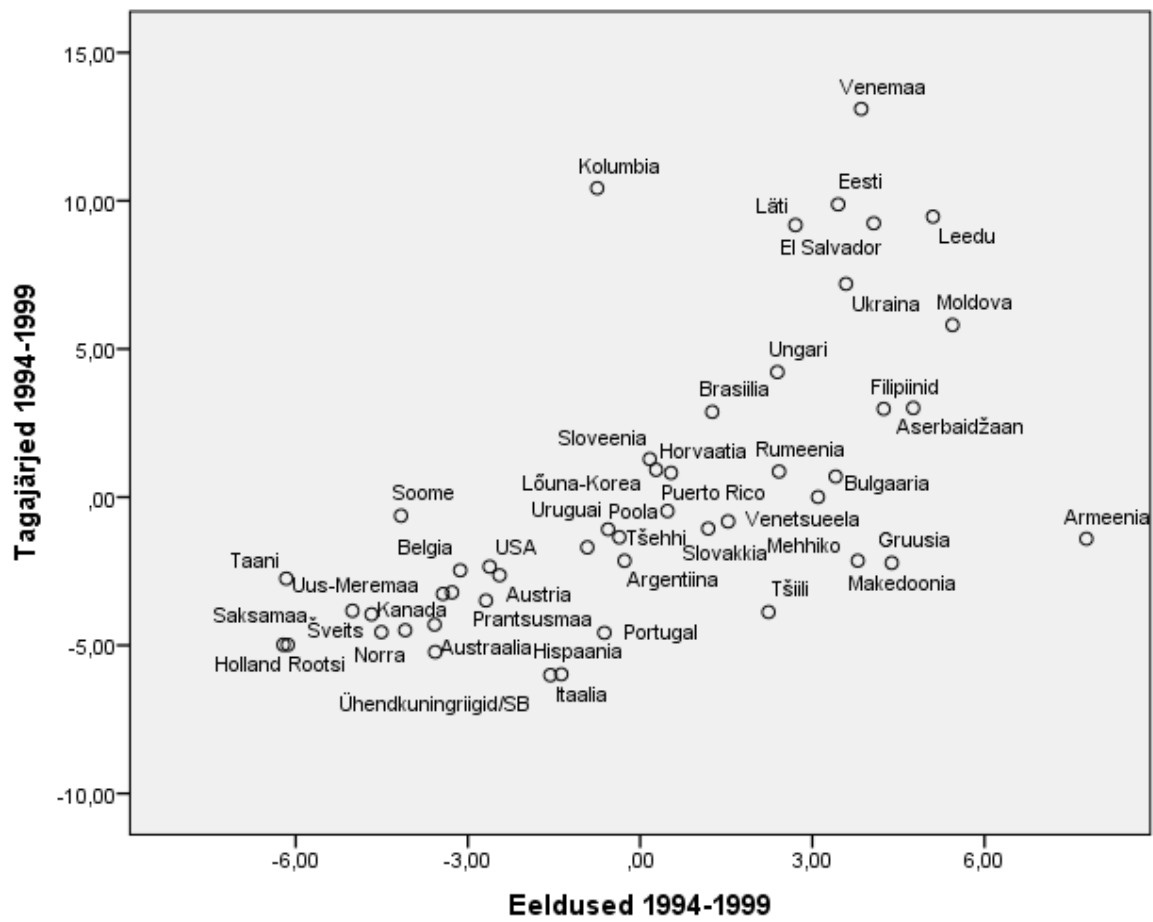
Korrelatsioonid															
1999-2004			KOOND	EELDUSED	TAGAJÄRJED	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	T1	T2	T3
Spearmani astakkor. k-ja	KOOND	Kor. koefitsient	1,000	,902	,876	,798	,713	,691	,657	,701	,646	,462	,759	,130	,918
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	EELDUSED	Kor. koefitsient	,902	1,000	,630	,890	,701	,670	,724	,753	,623	,472	,543	-,086	,848
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	TAGAJÄRJED	Kor. koefitsient	,876	,630	1,000	,540	,513	,634	,426	,485	,558	,279	,816	,378	,827
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E1	Kor. koefitsient	,798	,890	,540	1,000	,614	,560	,522	,747	,625	,289	,458	,076	,746
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E2	Kor. koefitsient	,713	,701	,513	,614	1,000	,580	,565	,342	,492	,577	,525	-,200	,641
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E3	Kor. koefitsient	,691	,670	,634	,560	,580	1,000	,472	,337	,491	,395	,558	,045	,654
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E4	Kor. koefitsient	,657	,724	,426	,522	,565	,472	1,000	,425	,276	,300	,307	-,075	,576
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E5	Kor. koefitsient	,701	,753	,485	,747	,342	,337	,425	1,000	,375	,157	,349	,135	,645
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E6	Kor. koefitsient	,646	,623	,558	,625	,492	,491	,276	,375	1,000	,246	,567	,014	,557
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	E7	Kor. koefitsient	,462	,472	,279	,289	,577	,395	,300	,157	,246	1,000	,512	-,460	,412
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	T1	Kor. koefitsient	,759	,543	,816	,458	,525	,558	,307	,349	,567	,512	1,000	,066	,693
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
	T2	Kor. koefitsient	,130	-,086	,378	,076	-,200	,045	-,075	,135	,014	-,460	,066	1,000	,021
		N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47
T3	Kor. koefitsient	,918	,848	,827	,746	,641	,654	,576	,645	,557	,412	,693	,021	1,000	
	N	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47	47

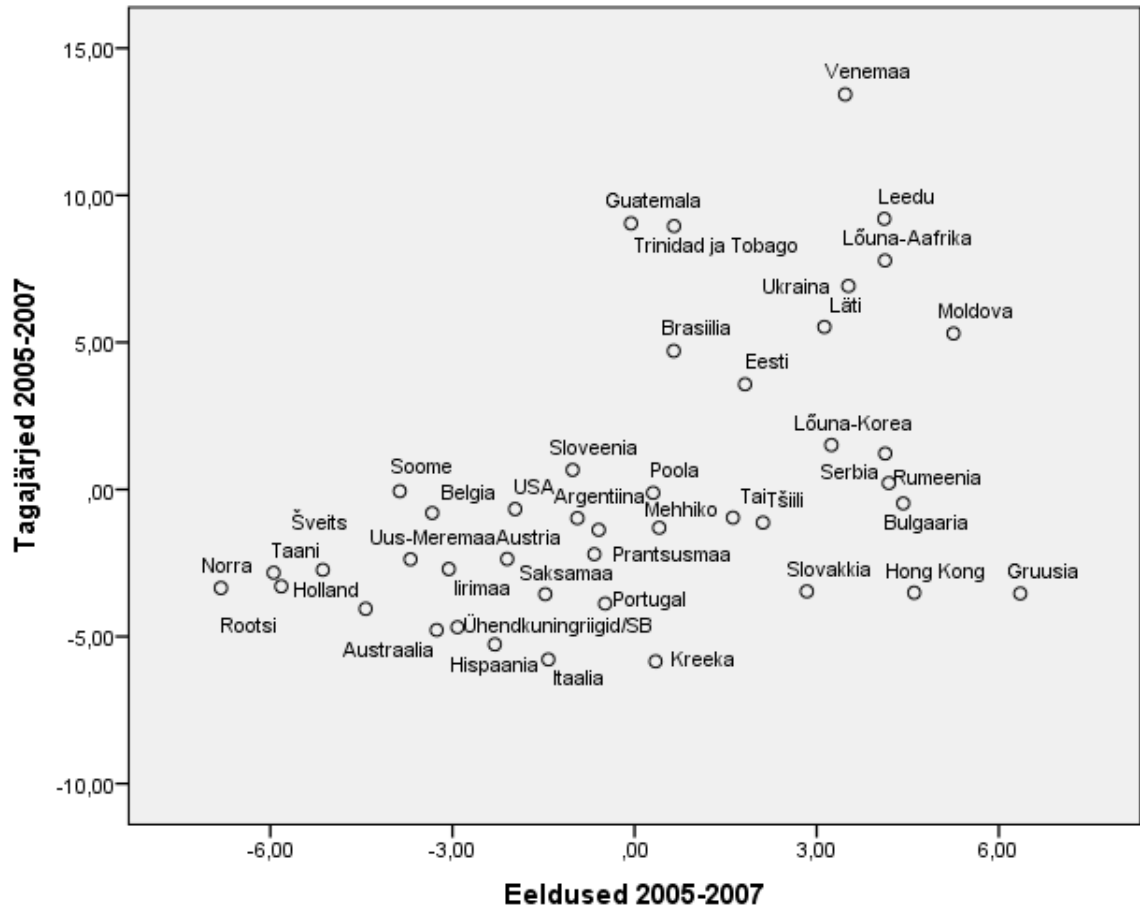
Korrelatsioonid															
2005-2007		KOOND	EELDUSED	TAGAJÄRJED	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	T1	T2	T3	
Spearmani astakkor. k-ja	KOOND	Kor. koefitsient	1,000	,862	,840	,770	,587	,699	,592	,700	,390	,523	,728	,261	,845
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	EELDUSED	Kor. koefitsient	,862	1,000	,495	,918	,586	,568	,742	,785	,500	,519	,439	,065	,671
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	TAGAJÄRJED	Kor. koefitsient	,840	,495	1,000	,434	,349	,621	,262	,471	,192	,268	,811	,486	,787
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E1	Kor. koefitsient	,770	,918	,434	1,000	,499	,503	,661	,800	,609	,283	,300	,217	,576
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E2	Kor. koefitsient	,587	,586	,349	,499	1,000	,619	,396	,227	,415	,436	,402	-,210	,554
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E3	Kor. koefitsient	,699	,568	,621	,503	,619	1,000	,420	,305	,189	,433	,622	,032	,692
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E4	Kor. koefitsient	,592	,742	,262	,661	,396	,420	1,000	,449	,200	,320	,230	-,035	,458
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E5	Kor. koefitsient	,700	,785	,471	,800	,227	,305	,449	1,000	,341	,235	,286	,359	,490
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E6	Kor. koefitsient	,390	,500	,192	,609	,415	,189	,200	,341	1,000	-,003	,086	,080	,344
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
	E7	Kor. koefitsient	,523	,519	,268	,283	,436	,433	,320	,235	-,003	1,000	,551	-,355	,429
		N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43
T1	Kor. koefitsient	,728	,439	,811	,300	,402	,622	,230	,286	,086	,551	1,000	,114	,785	
	N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	
T2	Kor. koefitsient	,261	,065	,486	,217	-,210	,032	-,035	,359	,080	-,355	,114	1,000	,037	
	N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	
T3	Kor. koefitsient	,845	,671	,787	,576	,554	,692	,458	,490	,344	,429	,785	,037	1,000	
	N	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	43	

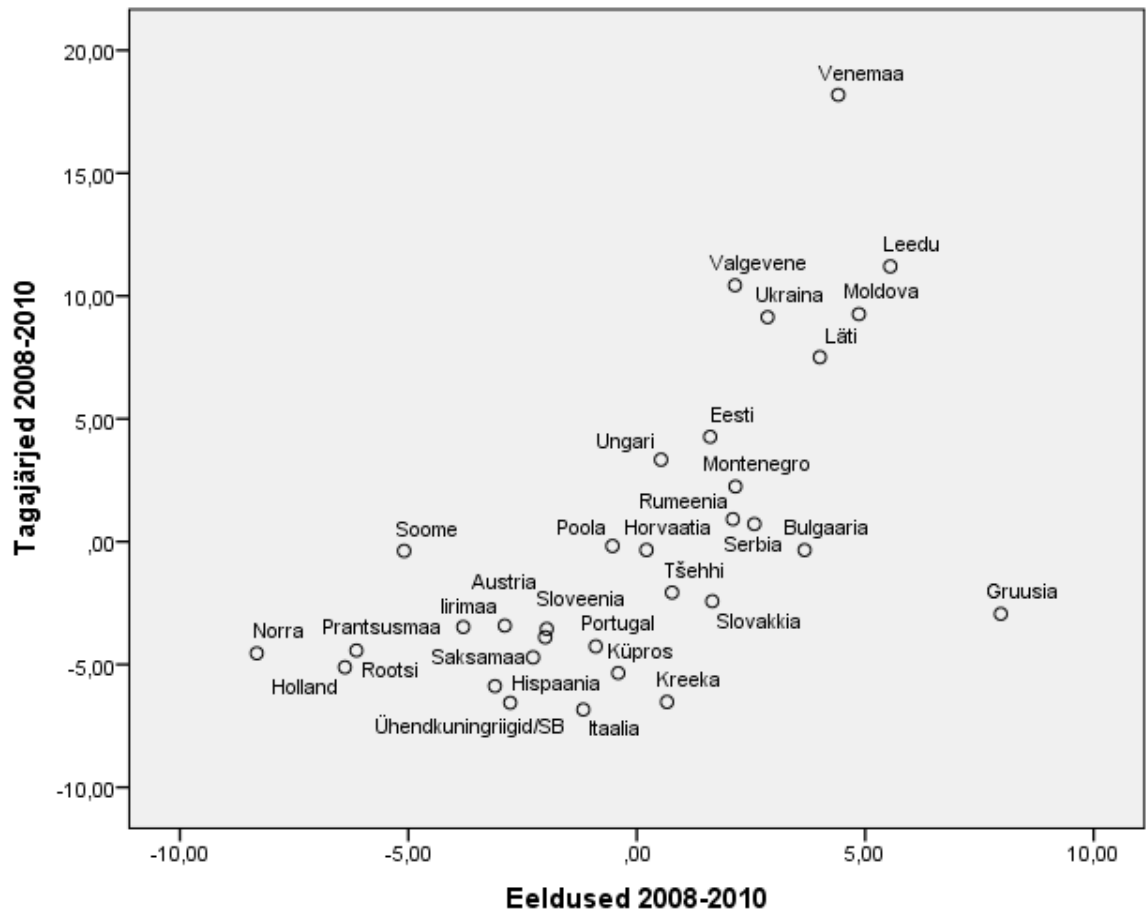
Korrelatsioonid															
2008-2010			KOOND	EELDUSED	TAGAJÄRJED	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	T1	T2	T3
Spearmani astakkor. k-ja	KOOND	Kor. koefitsient	1,000	,909	,911	,848	,441	,585	,598	,912	,385	,373	,794	,631	,956
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	EELDUSED	Kor. koefitsient	,909	1,000	,719	,879	,584	,513	,769	,894	,367	,497	,662	,327	,886
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	TAGAJÄRJED	Kor. koefitsient	,911	,719	1,000	,681	,239	,585	,353	,801	,340	,167	,801	,845	,893
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E1	Kor. koefitsient	,848	,879	,681	1,000	,537	,537	,580	,742	,314	,447	,630	,361	,807
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E2	Kor. koefitsient	,441	,584	,239	,537	1,000	,214	,538	,380	,219	,305	,323	-,130	,468
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E3	Kor. koefitsient	,585	,513	,585	,537	,214	1,000	,211	,446	,026	,196	,491	,461	,553
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E4	Kor. koefitsient	,598	,769	,353	,580	,538	,211	1,000	,626	,115	,207	,339	,032	,567
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E5	Kor. koefitsient	,912	,894	,801	,742	,380	,446	,626	1,000	,241	,355	,656	,472	,889
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E6	Kor. koefitsient	,385	,367	,340	,314	,219	,026	,115	,241	1,000	,428	,257	,219	,281
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	E7	Kor. koefitsient	,373	,497	,167	,447	,305	,196	,207	,355	,428	1,000	,279	-,057	,330
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	T1	Kor. koefitsient	,794	,662	,801	,630	,323	,491	,339	,656	,257	,279	1,000	,641	,763
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
	T2	Kor. koefitsient	,631	,327	,845	,361	-,130	,461	,032	,472	,219	-,057	,641	1,000	,569
		N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
T3	Kor. koefitsient	,956	,886	,893	,807	,468	,553	,567	,889	,281	,330	,763	,569	1,000	
	N	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32	

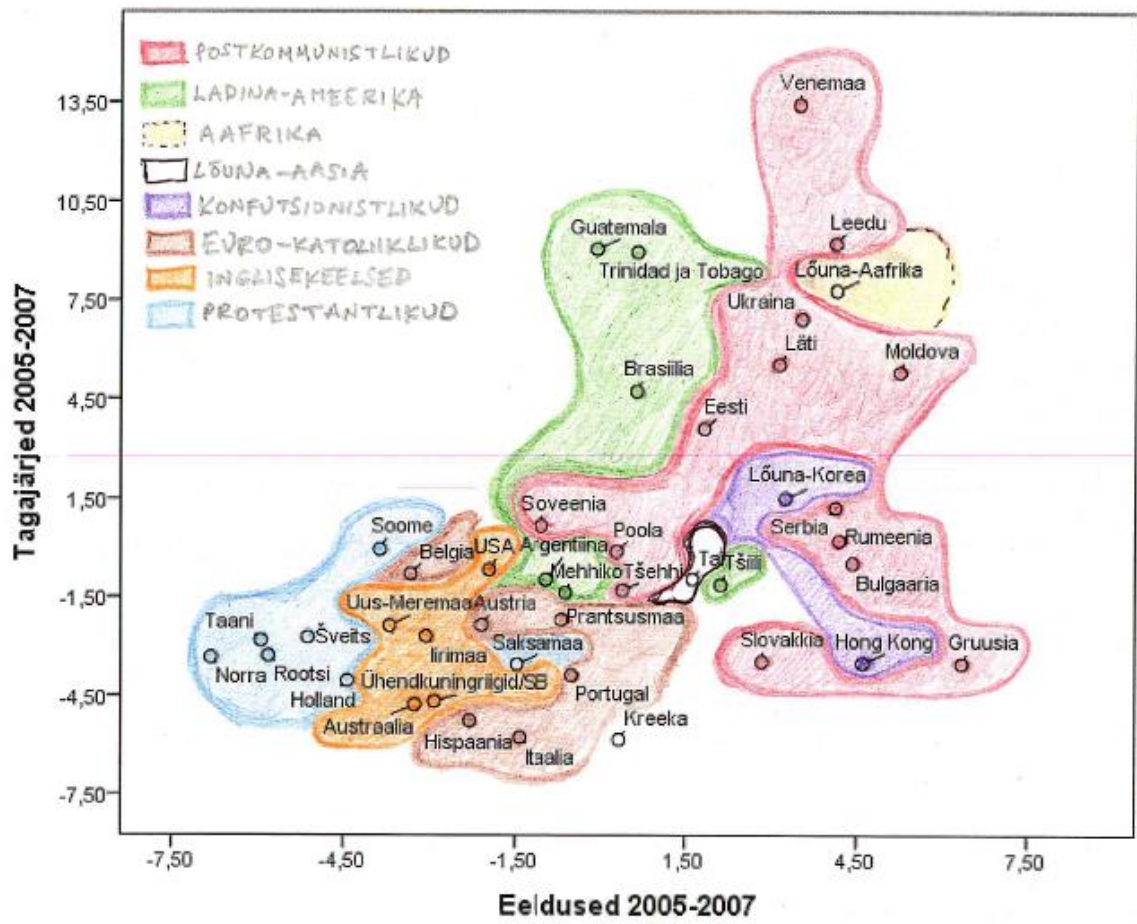
Lisa 5. ISDK eelduste ja tagajärgede indeksite vahelised seosed

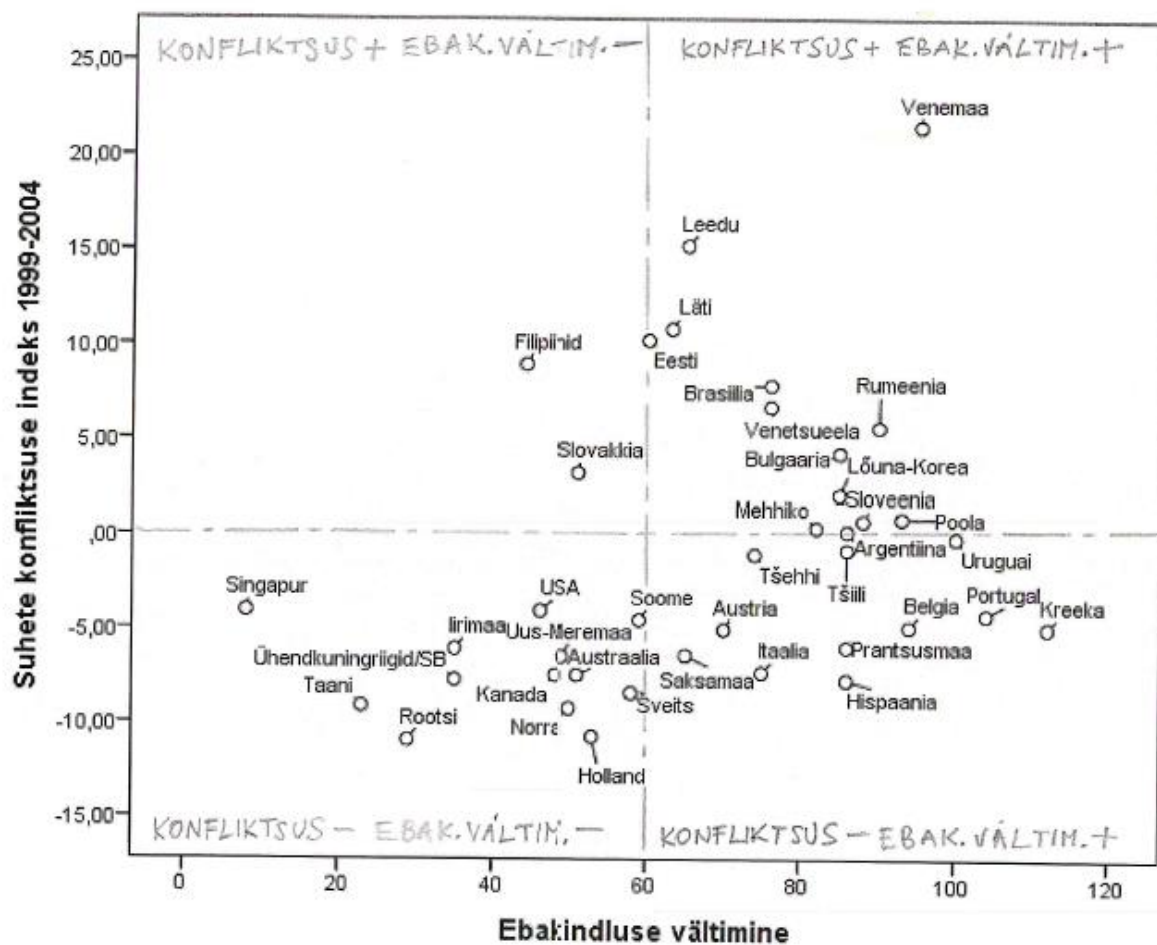

Lisa 7. Isikutevaheliste suhete destruktiivse konfliktuse tase ja ebakindluse vältimine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Oliver Nahkur

Sünnikuupäev: 13.09.1987

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Isikutevaheliste suhete destruktiiivse konfliktisuse indeksi konstrueerimine ja valideerimine

mille juhendaja on PhD Rein Taagepera ja MA Rein Murakas

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja

lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas

digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega

isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.05.2014